

પુષ્કરણાશાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ.

લેખક,
વેલ રણછોડલાલ મોતીલાલ બોદા
અમદાવાદ.

ક્રિ.મત ૦-૧૦-૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાત કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાક ૧૦૮૩૬ વર્ગાક

પુસ્તકનુ નામ કુલ્લુરનામાતિની પ્રાચીનતા

૨-૬ ૭૦૨૫

વિષય

૨૧૨૨૨૩૫૫

પુષ્કરણાજ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ.

લેખક અને પ્રકાશક
વૈદ્ય રણુછોડલાલ મોતીલાલ બોદા (પુરોહિત)
પુષ્કરણી પોળ, ખાડીઆ, -અમદાવાદ.

પ્રત ૧૦૦૦
સવત ૧૯૭૯ સને ૧૯૨૩

કિંમત રૂ. ૦-૧૦-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ સંગ્રહ

મુદ્રણસ્થાન આદિત્યમુદ્રણાલય, રાયગડરોડ-અમદાવાદ
મુદ્રક પ્રાણજીવન વિશ્વનાથ પાઠક

અર્પણપત્રિકા.

માન્યવર શ્રીયુત લાલશ્રી કુંગરશીલાલ શામળલાલ
શુભસ્થળ કરાચી.

લક્ષ્મીની સાથે વિદ્યાનો યોગ્ય પ્રાપ્ત થવો એ સદ્ભાગ્ય ગણાય છે પણ એ બનેની સાથે ચારિત્ર્ય અને જ્ઞાતિસેવા કરવાની તક જોને મળે છે-એના જીવનની મોટાના મોટી સફળતા છે આપનું જીવન પણ એવાજ પ્રકારનું છે જ્ઞાતિની ઉન્નતિ કરનારા ધણા અગ્રેસર હિતેચ્છુ-ઓમાના આપ એક છે તેમજ પાલી સમેલનના સભાપતિ અને કરાચીમા સ્વાગતસમિતિના પ્રમુખના માનવતા હોદ્દે રહી જ્ઞાતિનું કલ્યાણ સાધવા આપે બનતો પ્રયત્ન કર્યો છે જ્ઞાતિમા કેળવણી વધે, જ્ઞાતિના સહાયપાત્ર બાળકો ભણી ગણી આગળ વધે તેને સારૂ હજારો રૂપીઆની ઉદાર સંખ્યાવત આપે કરેલી છે શ્રીમતાઈ, અને વેપારની કુશળતાને લીધે અત્યંત વ્યવસાયીપણું છતાં સાદાઈ અને જ્ઞાતિસેવાનું ઉમદા દૃષ્ટાંત આપે પૂરૂ પાડ્યું છે, એવી મારી માન્યતા છે

લક્ષ્મીની વિશાળતા વધે અને જ્ઞાતિ દિન પર દિન ઉન્નતિને પામે એ આશયથી આ ગ્રંથ ગ્રંથ કરવામા આવે છે આપનો જીવનોદ્દેશ પણ કૃત્ય હોવાથી “ પુષ્કરણજ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ ” નામનો ગ્રંથ સ્નેહભાવે અર્પણ કરૂ છું તે સ્વીકારશે

પુષ્કરણની પોળ,
ખાડીઆ,
અમદાવાદ

લી સ્નેહાધીન,
વૈદ્ય રણછોડલાલ મોતીલાલ બોદા
(પુરોહિત) ના નમસ્કાર

સફળ જિંદગી

ગજલ

- નિજ જ્ઞાતિહિત દીસે ધરી, સેવા ન જેણે આદરી
ગયો જ્ઞાતિના ગુણુ વિસરી, જનની દયા ભારે મરી ૧
- અજનો ખૂબ જમાવીઓ, ન સુધારી જ્ઞાતિ ખામીઓ,
નિજ મ્વાર્થમાજ ઉડાવીઓ, બહાદુરી એમા શી કરી ૨
- ભાષા ભણ્યો વિદેશની, ગીત ભાન ગૃહો પગદેશની
જ્ઞાતિમા દષ્ટિ દૂપની, જનની જલ્દી વધ્યા કરી ૩
- કુખ જાનિના વિદારવા, સમશેર સપની ધારવા,
સમજ્યો ન બધુ ઉગારવા, ધિક્કાર તેને ફરી રી ૪
- કુસપની જડ કાપવા, સત્કારિં અભને સ્થાપવા
કરે ચત્ત જ્ઞાનજ આપવા, તેની સફળ જિંદગી ખરી ૫

વિષયાનુક્રમ.

પ્રસ્તાવના

સફળ જિંદગી (કાવ્ય)

પૂર્વાર્ધ:—

- પ્રકરણ ૧ લુ-આહ્વાણ જાતિની પૂજ્યતા
 „ ૨ જુ-પુષ્કરણુ આહ્વાણ જાતિનો વિરના? અને કુળગૌરવ
 „ ૩ જુ-શ્રીમાળ ક્ષેત્રનો મહિમા
 „ ૪ થુ-આહ્વાણ પરિષદ અને લક્ષ્મીપતિનું સ્વાગત
 „ ૫ મુ-આશ્ચર્યજનક ઘટના
 „ ૬ કું-પુષ્કરતીર્થવાસી આહ્વાણે તે પુષ્કરણુ નથી.
 „ ૭ મુ-પ્રાચીનતા અને ચરિત્રપ્રભાવ.
 „ ૮ મુ-(ચાલુ)
 „ ૯ મુ-મહત્તાના કેટલાક દૃષ્ટાંતો
 „ ૧૦ મુ-મહત્તા,
 „ ૧૧ મુ-રીતરિવાજ ૧૩મે સામાન્ય

ઉત્તરાર્ધ:—

- પ્રકરણ ૧ લુ-ગૃહરાતમા પુષ્કરણુ આહ્વાણેની વચ્ચે
 „ ૨ જુ-(ચાલુ) અને વિદ્યોપાસના
 „ ૩ જુ ગૃહરાતમા વસ્યા પહેલા પુષ્કરણુને સમાજ
 „ ૪ થુ-ગૃહરાતવાસી પુષ્કરણુકુળનો ચરિત્રમહિમા
 પ્રકરણ ૫ મુ-રાત્ર્યસ માનિત પ્રતિભા,
 પ્રકરણ ૬ કું-રીતરિવાજ અને સામાન્ય

પરિશિષ્ટ —

- (૧) જાતિની અવટક ગુણો
- (૨) વશાવળીઓ
- (૩) વર્ષોસનની સજ્જ હોતી નકલો
- (૪) કાળા-ગોળ હોવાના છદો
- (૫) ઇતિશ્રી

પ્રસ્તાવના.

એક જ્ઞાતિબધુએ આ ગ્રંથનો કેટલોક ભાગ વાંચી કહેલા વચનોઃ
મને અત્યારે યાદ આવે છે તેમણે કહ્યું કે—આપણી જ્ઞાતિને લગતા
ઇતિહાસનું પુસ્તક ધારો કે, ઉત્તમ હોય અને તેની ઘણી આવૃત્તિઓ
ઠાઠવી પડે, તેના કરતા જ્ઞાતિને એવા એકજ અસરકારક પુત્રની
જરૂર છે, કે આપણી જ્ઞાતિને તે ગીતા જેટલું સગળ અને સુઓધક લાગે

ઉપરના ઉદ્દગારમા એ ભાષના હૃદયમા જ્ઞાતિ વિષે ઉડો પ્રેમ
છે તે જણાઈ આવે છે તેમ માગ હૃદયની નિયતિ આરભમાજ કહી
આપુ એમ મને લાગે છે

જ્ઞાતિની ઉન્નતિ કરવા સાર જે યુદ્ધિશક્તિ જોધએ તે તેા જ્ઞા
તિના મહાનુભાવ પડિતોમાજ હોઈ શકે જ્ઞાતિ તરફ બંકિત દાખવવાની
સૌની ધરજ છે, અને સૌને પ્રેમ હોય છે એ પ્રેમને લઇનેજ મે
મારી અલ્પશક્તિને કેળવવા ખાતર અને જ્ઞાતિપ્રેમ દાખવી સતોપ
લેવા ખાતર આ નવ પ્રયાસ કર્યો છે જ્ઞાતિને માટે ગીતાતુલ્ય એકજ
અમાન્ય પુસ્તક લખવાનો દાવો મારાથી શી રીતે થઈ શકે ? તેટલી
શક્તિ મારામા નથી એ ફરી ફરી જ્ઞાતિબધુઓને જણાવી દઉં છું

હા, એવા એક શક્તિસંપન્ન પુરુષનું માતૃપૂર્વક અમરણ કરવાની
મારી ધરજ છે જ્ઞાતિબધુઓ એ મહાન વિદ્વાન પુરુષ જે આપણી
જ્ઞાતિને ગૌરવરૂપ છે તે મારવાડ-પાનીનિવાસી શ્રીમાન પંડિત
મીડાલાલજી બ્યાસના નામથી ભાએજ કોઇ અગ્નણ હશે એટલુંજ
નહિ પણ આપણી પુરાણી અને વિશાળ જ્ઞાતિની ઉન્નતિ કરવા તેમણે ઘણા
વર્ષ સુધી શ્રમ સેવીને જ્ઞાતિમાતાની એટલી કુખ દીપાવી છે, કે એવા
પુરુષ આપણી જ્ઞાતિમા આગળીના વેદે ગણાય એટલાજ હશે

પોતાની વિદ્વતાવડે જ્ઞાતિના પ્રાચીનપુરાણ અસ્થિ ઉપરથી જેમ

કોઈ ઉત્સાહી કળાકાર એક સુદર મૂર્તિ ઉપગતની ટાટે એના જોડી ઝાખી એમના સેવાશ્રવનમાં આપણને થાય છે ઘણા પ્રયાસપૂર્વક બારીક અને ચોક્કસ અભ્યાસ નથા મનન કરીને જ્ઞાતિને માટે પ્રમાણભૂત ગણાય એવા અનેક ઉમદા લેખો તેમણે બહાર પાડ્યા છે, અને જ્ઞાતિને એક વારમારૂપ સેવા તેમણે આપી છે

આના પ્રતાપી પુરુષના શ્રવનમાંથી હરકોઇને પોતાની જ્ઞાતિ માટે અભિમાન અને સેવા જગવાની ભાવના જાગે તો તે સ્વાભાવિક છે એવીજ ત્રિતીથી અને ખાસ કરીને એમણે કરેલા પ્રયાસોને આધારેજ આ ગ્રંથ લખવાની પ્રેરણા અને પોષણ મળેલા છે, માટે આટલા કુદ્યેખદારા મહાન પડિત મીઠાલાલજીનો માનપૂર્વક આભાર માનવાની મારી ફરજ અદા કરું છું

હવે આ ગ્રંથના પ્રકાશનની આવશ્યકતા અને ઉદ્દેશ વિશે યોગ્ય વિવગ્ન આ સ્થળે આપવું જરૂરી છે

(૧) ઇતિહાસથી ફરેક પ્રગ્ન થકાય છે શાળામાં પણ નાના બાળકોને એજ હેતુસર તેનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે પ્રગ્ન અનેક નાનીમોટી નાતોની બનેલી છે પ્રગ્ન કે દેશના સામાન્ય ઇતિહાસ ક'તા પ્રત્યેક જ્ઞાતિને સ્વકુળના મહિમાનો ઇતિહાસ વધારે લાભદાયક છે જેમ પુરાણાદિ શાસ્ત્રો ધાર્મિક ત્રિતિઓને ઉત્તેજ પ્રત્યેકની ઉન્નતિ માધવામાં ઇતિહાસથી વિશેષ આદરને પાત્ર ગણાય છે તેમ જ્ઞાતિના કુળની મહત્તાનો ગ્રંથ પ્રત્યેક જાતિજનને કુળના ગૌરવનું ભાન કરાવી ભૂતકાળના મહિમાવાન આચારવિચારને સાચવી રાખવામાં ખાસ મદદ કરે છે

(૨) કુટુંબમાં એક વખત ઉમદા આચાર વિચાર કે બુદ્ધિચક્રિના ઉચ્ચ સસ્કાર જાગૃત થાય છે તો તે કુળના વચગેમાં સસ્કારોની જુગ્મના ને ખાનદાની અનેક પેઢી સુધી ટકી રહે છે આજ કારણથી

“ કન્યા તો સુકુળમા ને ખાનદાનનેજ અપાય ” એવા સદાચારને માન આપવાનું આપણામા સે કડો વર્ષથી ચાલ્યુ આવે છે

કન્યાવિક્રય કરવો કે તેને ઉત્તેજન આપવુ, વિદ્યાપ્રભાવથી સ્વ-તત્ર આજીવિકા ચલાવવાને બદલે ભિક્ષા કે યજમાનવૃત્તિથી જીવન ટકાવવુ અને પોતાના વશના પ્રનાપી પુત્રપોના મહિમા વગર ખાલી અહ ભાવ રાખવો તે કેવળ અજ્ઞાન છે હડહડતો દબ છે એવો ઉપદેશ આપનાર કોઈ ચોચ પાત્ર હોય તો સમગ્ર જ્ઞાતિની આબાદી ને ગૌરવ વણુંવનારો પ્રથજ હોઇ શકે

(૩) આ પ્રથમા આત્મભોગના, બધુપ્રેમના, વીરતાના, અને રાજ્યભક્તિના કેટલાક એવા ઉમદા ચરિત્રો પ્રગટ કરવામા આવ્યા છે, કે અન્ય જ્ઞાતિજનોને પણ આ પ્રથ વાચનને ચોચ લાગ્યા વિના રહે તેમ નથી

(૪) પુષ્કરણા જ્ઞાતિ જન્મથી આજપર્યંત વૈદક, જ્યોતિષ, વેપાર અને રાજ્યસેવાદારા સમૃદ્ધ જીવન ભોગવતી આવી છે એ બાબતમા આ પ્રથના વાચનથી પુષ્કરણા નામ ધરાવનાર પ્રત્યેક શ્રાદ્ધ-ણને ખાત્રી થશે અને કન્યાવિક્રય, ભિક્ષાવૃત્તિ અને કુમ્પ જેવી હીણ વૃત્તિઓ તરફ ધિક્કાર ઉપજી બળદાયક સ્ફુર્તિ મળશે એવો આ લેખકને ચોક્કસ સંભવ છે

(૫) દરેક આગળ પડતી અને ઉચ્ચે ચઢવાને લાયક ગણાતી ધણી જ્ઞાતિઓએ પોતાના કુળના ઇતિહાસ રચેલા છે. સરકાર પણ એવા ઇતિહાસનો સંગ્રહ કરે છે એટલે પુષ્કરણા જેવી પુરાણી અને પ્રસિદ્ધ જ્ઞાતિનો આ ભતનો લઘુ પ્રથ તૈયાર કરવાની ખાસ જરૂર હતી

આવા આશયોની કંઈ કરી પ્રત્યેક જ્ઞાતિબધુ પોતાથી બનતી સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ આ પ્રથ તરફ બતાવી જ્ઞાતિપ્રેમની ખાતર તેનો સારો પ્રચાર કરશે એવી દૃઢ ઉમેદ છે

હવે પ્રથની વસ્તુ વિષે એ શબ્દ લખવાની જરૂર છે સિધવાસી

અધિકુળના વસન્તેએ તપોબળથી શ્રી લક્ષ્મીજીનું વરદાન મેળવ્યું અને આપણી જ્ઞાતિને ધર્મ અને સત્કાર્યમા પુષ્ટિ કરનાર અર્થાત પુષ્કરણા એવી ગૌરવવાળી સજ્ઞા પ્રાપ્ત થઈ

સે કંઠો વર્ષ પૂર્વે આપણી જ્ઞાતિના પ્રતાપી વડવાઓએ લગભગ સમગ્ર રાજસ્થાનમા વિદ્યા, ચારિત્ર્ય અને રાજભક્તિના ઉમદા ગુણુ-સ્વભાવથી રાજ્યકુળગુરુના માનવતા સંબંધને લીધે અનેક યશસ્વી બનાવો ઉત્પન્ન કર્યા છે વડવાઓની વિદ્યાના તેજ ચમક્યા છે આત્મભોગ આપી, કંઠો વેઠી પોતાના ગણેલા રાજ્યકુળને અનેક સહાય આપી છે આવી અનેક ધટનાઓથી આપણી જ્ઞાતિનું ઉમદા ગૌરવ ઝળહળી રહ્યું છે તેનો યથાશક્તિ ખ્યાલ ગુજરાતી ભાષામા પુષ્કરણા જ્ઞાનિય ધુઓને મળે એ આશયથી આ ગ્રંથ તૈયાર કરવામા આવ્યો છે

શ્રી લક્ષ્મીજીનું પુષ્ટિકર વરદાન અને રાજસ્થાનમા વસી પૂર્વ-જ્ઞેએ સુસ્મરણીય કરેલા ગુણુપરાક્રમેનું વર્ણન ગ્રંથના પૂર્વાર્ધમા આપવામા આવ્યું છે

ગુજરાતમા વસી રહેલી પુષ્કરણાજ્ઞાતિ કેવા સન્નેગેમા અને ક્યારે રાજસ્થાનમાથી ગુજરાત તરફ આવી તેનો ઇતિહાસ મેળવી ગ્રંથના ઉત્તરાર્ધમા કેટલાક પ્રકરણુ તેને લગતા આપ્યા છે તેમાના છેલ્લા બે પ્રકરણુ ચરિત્રમહિમા અને રાજ્યસમાનિત પ્રતિભા વિષે વાચકો કાળજીપૂર્વક વાંચે એટલી વિનંતી છે,

ગ્રંથના અંતમા કેટલાક ઉપયોગી પરિશિષ્ટ આપવામા આવ્યા છે

આ પ્રમાણે પૂર્વજ્ઞેનો અને સદ્ગત થએલા આધુનિક કાળના પ્રતાપી પુરુષોનો મહિમા એક ગ્રંથદ્વારા બહાર પડે એથી વાચકોને તે વિષે થોડા માહિતી મળી શકે ખીજી પોતે, એક પ્રતિષ્ઠિત જ્ઞાતિનું બાળક છે એવું સાત્વિક અભિમાન પ્રગટે આ બંને કરતા નીચે લખેલી ત્રીજી ભાવનામા આ ગ્રંથની કદર થાય એવી આ લેખકની અન કરણી પ્રાર્થના છે

પૂર્વજોની આવી પ્રતિભાથી પ્રત્યેકને હર્ષ અને ગર્વ થાય એ સ્વાભાવિક છે પણ એ હર્ષ અને ગર્વનુ આપણને ચિરકાળ રમરમ રહેવું જોઈએ જ્ઞાતિની પ્રતિષ્ઠા વધે એવી સેવા કરવાની મગળ કામનાઓ હૃદયમા ઉદ્ભવતી જોઈએ હૃદયની હિતકર વૃત્તિઓને સાકારી, ખારીવી અને અધમ બનારી નાખનાર કુસપની લાગણીઓને નાબૂદ કરી જ્ઞાતિહિતેચ્છુ તરફ યોગ્ય આદરભુદ્ધિ ઉત્પન્ન થતી જોઈએ, અને સૌથી વિશેષ ઉપયોગી નમ્રતા એટલે જ્ઞાતિમાતાના ચરણે બધા બાળકો સમાન અને બની શકતી સેવા કરવાની ફરજથી બધાએલા છે એવી ઉદાર ભાવના આ મથના વાચન અને મહિમાથી પ્રગટ થાઓ એવી આ લેખકની પરમાત્મા પ્રત્યે ઉઠી પ્રાર્થના છે

મથલેખનનુ કાર્ય શરૂ કર્યું ત્યારથીજ મારી પ્રબળ ઇચ્છા હતી કે મુખાધવાસી મારા વિદ્વાન તમ્ર ભાઈમી જાદવજીભાઈની સમતિ અને સલાહનો લાભ લીધા પછીજ પુસ્તકને મુદ્રિત કરાવવુ અને જાણવતા ધણી ખુશી ઉપજે છે કે આખા મથને અથથી ઇતિસૂધી તેઓ-શ્રીએ વાચ્યા જમ મારી ઇચ્છા સંજળ કરી છે

આમ છતાં મથની વસ્તુ, વિચાર કે ભાષા સબધમા કોઇ દોષ સુદ વાચકોને જણાય તો તે સબધમા મારી જવાબદારી ગણી બ્રહ્મચૂકને ક્ષમાની નજરે જોશે તેમજ સૂચવવા યોગ્ય કોઇ ઉપયોગી સુધારો વધારો માલમ પડે તો મને જણાવશે એવી સુદ અને વિદ્વાન બહુઓને મારી વિનંતી છે

અતમા ઇશ્વરપાથી સર્વેને સદ્ભુદ્ધિ આપી જ્ઞાતિપ્રેમની લાગણીને પ્રત્યેકના હૃદયમા વેગવાન અને સક્રિય બનાવવા આ મથ સહાયક નીવડે !

એટલી એકજ આશા હે પરમાત્મનુ સંજળ કરે

અસ્તુ इति शिषम् ॥

જ્ઞાતિ--ઈતિહાસની મહત્તા.

જે જ્ઞાતિનો ઇતિહાસ નહિ, તે જ્ઞાતિ છે જ્ઞાતિ નહિ,
રક્ષા કદાપિ તેહની, ઇતિહાસ વિષય થાતી નહિ,
કુળધર્મના મહિમાયને, જે જાણુતો જરીએ નથી,
જીવ્યો તે જીવ્યો છે નહિ, ને વ્યર્થ તેની જિદગી,
પ્રિય બધુ પુષ્કરણા મૂલ્યો, ઉત્પત્તિ મહિમા આપણો,
આદર ધરી જ્ઞાતિ તણુ, હિત કરવા શક્તિ વાવરો,
આ જ્ઞાતિગીતા આપણી તે મનનથી હૃદયે ધરી,
કાનિં વરીલની સાબળી, હીણવૃત્તિ સર્વે પરહરો.

વિજ્ઞાપકશ્રી
સ વત-૧૯૭૯
પુષ્કરણાની પોળ
ખાડીયા-અમદાવાદ

}

લેખક

વૈદ્ય રણછોડલાલ મોતીલાલ
બોદા (પુરોહિત)

શુદ્ધિ પત્રક

પૂર્વાર્ધ.—	૫૯	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
	૧૦	૧૪	થય	થયા
	૧૮	૨૩	પનન	પર્નત
	૨૫	૧૪	વમિષ્ઠ	વમિષ્ઠે
	૨૬	૧૫	વીરસિદ્ધ	વીરસિદ્ધારા
	૪૨	૨૧	પ્રયત્ન	પ્રયત્ન
	૪૯	૧૭	સતોષિની	સતોષની

ઉત્તરાર્ધ:—

૭૬	૬	સાધે	સાથે
૮૮	૧૦	પોળગાથીજ	પોળગાથીજ

પરિશિષ્ટ—

૧૦૩	નોંધ	પુત્રા	પુત્રી
૧૦૭	૧૧	રૂપીઆ	રૂપીઆ
૧૦૭	૧૩	વદ	વદ
૧૦૯	૩	આજ	આદ
૧૧૨	૨૦	૧૮૨૮	૧૯૨૮
૧૧૩	૩	દલપતરાજ	દલપતરામ
૧૧૪	૪	દલવત	દલવત

નોંધ—(૧) ૧૦૭-૯-૧૧-૧૩-૧૫-૧૭-૧૯મા ૫૯ ઉપર કટલીક વંશાવળીઓને બદલે વર્ષાસનની સજ્જતી નકલો એવી રીતે વિષયનુ મથાળુ સમજવું

(૨) ૯૭-૯૯-૧૦૧-૧૦૩-૧૦૫ મા ૫૯ ઉપર ચલુયાનુખન બદલે કટલીક વંશાવળીઓ એવી રીતે વિષયન મથાળુ સમજવું.

પુષ્કરણા શાંતિની
પ્રાચીનતા અને ગૌરવ.

પ્રકરણ ૧ છ

બ્રાહ્મણ જાતિની પૂજ્યતા.

હજારો બદકે લાખો વર્ષ ઉપર આર્યજાતિ ઉન્નતિના શિખરે હતી આપણા કમનસીબે પ્રચીન કાળનો યથાસ્થિત ઇતિહાસ મળી શકતો નથી જો કે ધર્મગ્રંથોમા આપણી પુરાણી વ્યવસ્થા ને સમાજની ચિત્તિના વર્ણનો છૂટાછવાયા નજરે પડે છે બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય-વેશ્ય-એ દ્વિજ જાતિના સંસ્કારો, રીતરિવાજ અને આચારનિયમ, કોઈપણ પ્રજા કે યુગ કરતા ઉત્તમ હતા એ વાત સનાતન ધર્મના પ્રેમી એવા કોઈ હિંદુને સમજાવવી પડે એમ નથી.

ઉપર પ્રમાણે આર્યજાતિ ઉન્નતિના શિખરે હતી તેનું મૂળ કારણ બ્રાહ્મણોની પવિત્રતા, જ્ઞાન-ઉપાસના, બ્રહ્મનિષ્ઠા આદિ અનેક સિદ્ધિઓને લીધે એ મહાપવિત્ર વર્ણ મનુષ્ય-જાતિમા ગુરુ રૂપે પૂજાતી.

રાજાઓ જેના ચગ્ગુમા શિર ઝૂકાવતા, તે બ્રાહ્મણ જાતિનું દર્શન અને તેની કૃપા માટે સમાજને તીર્થ કરતા વધારે પ્રેમ હતો, કેમકે આલોક ને પશોકને સુધારનાર વિદ્યુત-શક્તિ કરતા અધિક તેજસ્વી નિધાનુ તેઓ દાન કરતા સમાજને જીવંત અને ઉન્નત રાખવા પોતાની શક્તિના તેજસ્વી કિરણો આરે તરફ ફેલાવતા.

પુષ્કરણ સ્થાતિની પ્રાચીનતા અને ઔરવ

અત્યારે પણ એ પવિત્ર જાતિના વંશને પોતાના વડીલોના આચારવિચાર અને બુદ્ધિ શક્તિથી લાખો ઘરને ઉતરતા હોવા છતાં અન્ય સર્વ વર્ણોમા પૂજનીય ગણાય છે બ્રાહ્મણ એટલે ભૂદેવ અર્થાત પૃથ્વી ઉપરનો દેવ આવી પુરાણી પ્રતિભાને લીધે અસખ્ય શ્રદ્ધાળુ ગ્રામવાસીઓ બ્રાહ્મણોને માન આપે છે—દાન આપે છે ને નમસ્કાર કરે છે

દાસ, મરણના પ્રસંગની અને કથાકીર્તન જેવી સમાજને ઉચ્ચસ્થાને ગણવાની અનેક વિધિઓના હજી બ્રાહ્મણોજ આચાર્ય છે અત્યારે જેમ રાજસત્તા કાયદા ને સત્તાના બળથી પ્રજા ઉપર રાજ્ય કરે છે, તેમ પોતાના જ્ઞાન, તપશ્ચર્યા ને ચિદ્ધિના બળથી પ્રજાના દેહ ને આત્મા ઉપર તેઓ રાજ્ય કરતા

જગતકર્તા પરમાત્માએ બ્રાહ્મણને પોતાના વિરાટ સ્વરૂપના મુખની ઉપમા આપેલી છે સર્વ વર્ણોમા બ્રાહ્મણો મને પ્રિય છે એવું સાક્ષાત શ્રી ભગવાનનું વચન છે

શ્રીરામચદ્ર, સીતાજી, જનક, શ્રીકૃષ્ણ આદિ અનેક વિભૂતિઓના યશચરિત્રમા, તેમજ ગીતા, મહાભારત, રામાયણ આદિ જગતની મહા સપત્તિરૂપ પૃથગતો તેયાર કરવામા બ્રાહ્મણો—ઋષિવરો કારણભૂત હતા

આવી ગુરૂરૂપ તેજસ્વી, સર્વવિદ્યાપારંગત, અને દૃઢ મનોબળવાળી પવિત્ર જાતિના વંશને, સખ્યાબળ અને બીજી કેટલીક બાબતમા અત્યારે પણ હિન્દુ પ્રજામા અગ્રસ્થાન લોગવે છે

આદ્ય જાતિની પૂજ્યતા

આ પુરાણી જાતિનો ઇતિહાસ આદ્યો અને બીજી જ્ઞાતિઓ થોડા સ્વરૂપમાં વાચે-વિચારે ને તેનો ઉપયોગ કરે તો ભારતની નિખાળ ગણાતી પ્રજામાં અવશ્ય શક્તિ જાગૃત થયા વગર રહે નહિ મોટા સમુદ્રો અને મહાસાગરો નિર્મળ અને અખૂટ જળધોધ વહેનારી અનેક નદીઓથીજ બનેલા છે તેમ આદ્યજાતિરૂપ સમુદ્રમાં નાગર, ઔદિચ્ય, પુષ્કરણા, શ્રીમાળી વગેરે અનેક નાતગ ગાઓ એકત્ર થાય છે કહેવાની મતલબ એ છે, કે આદ્યજાતિની ચથાર્થ મહત્તા અત્યારે પણ સમજવી હોય તો પુષ્કરણા જેવી અનેક નાતોના લબ્ય ઇતિહાસ વાચવાની ખાસ જરૂર છે

ધણા વર્ષોથી પુષ્કરણાઆદ્યજાતિની મહત્તા અનેક રાજવશમાં ચાલતી આવી છે તેનો ઉપયોગીવૃત્તાત પ્રમાણભૂત ઇતિહાસના આધારે હવે પછીના પ્રકરણોમાં વાચવાથી ખાત્રી થશે

૧.કરણુ ર જી.

પુષ્કરણુ પ્રાદ્યુજ્જતિ—તેનો વિસ્તાર
અને કુલગૌરવ.

પ્રિય વાચક,

પહલા પ્રકરણુમા પુષ્કરણુ પ્રાદ્યુજ્જની મહત્તા વિષે સવિસ્તર લખવાનું હોવામા આન્યુ છે તે અનુસાર આ રાજ્યમાન જાતિનો વિસ્તાર કેટલો છે, તેમની વસ્તી હાલ જ્યાં ક્યાં છે, અસલ તેમનું વતન ડ્યા હતું, તેમના પૂર્વજોએ આચારવિચારની પવિત્રતા, ઉદારતા અને અનેક પરાક્રમ વડે પોતાની યશઃચોતિ અગાઉ કેટલી પ્રજ્વલિત કરી હતી—તે વિષે સામાન્ય વર્ણન જાણવાની જિજ્ઞાસા થાય એ સ્વાભાવિક છે

પાટણ, અમદાવાદ સુરત વડોદરા જેવા મોટા શહેરો અને કેટલુંક કાઠિયાવાડ એટલે સમગ્ર ગુજરાતમા પુષ્કરણુ પ્રાદ્યુજ્જની વણી વસ્તી પથરાએલી છે તે ઉપરાંત ખાનદેશમા જોધપુર, જેસલમીર, ખીકાનેર, વગેરે મારવાડના રાજ્યોમા, કરાચી, હેદ્રાબાદ, નગરકોટ જેવા સિંધના મુખ્ય શહેરોમા અને ભાવલપુર, સુલતાન, તથા રેરાઈસ્માઈલખાન સુધી અર્થાત ખાનદેશ, ગુજરાત, સિંધ, પંજાબ અને વાયવ્ય સરહદના પ્રાંત સુધી ભારતવર્ષના પશ્ચિમ કિનારા ઉપર

પુષ્કરણા પ્રાદ્યક્ષતિ-તેનો વિસ્તાર અને કુલઔરવ

પુષ્કરણા પ્રાદ્યક્ષો અઘાપિ વસેલા છે આ વિશાળ પ્રદેશમાં તેમની આસરે ૪૦ હજાર ઘર જેટલી વસ્તી ધારવામાં આવે છે

જે સિંધુનદીના તટ ઉપર હજારો વર્ષ ઉપર આર્ય જાતિના પૂજ્ય ઋષિમુનિઓએ વસ કરેલો પેઠું અને ઉપ નિષદ્ધના પવિત્ર મંત્રોનું જ્ઞાન જ્યાં સ્ફુરેલું એજ પવિત્ર ને પ્રસિદ્ધ નિધુ પ્રદેશમાં આ પુષ્કરણાજાતિ પ્રથમ વસતી વતી

ક્ષત્રિયજાતિ જેમ જેમ ભુજબળના પ્રતાપે પોતાનો રાજ્યવિસ્તાર કરતી ગઈ તે પ્રમાણે રાજ્યકુલગુરુ તરીકે પુષ્કરણા જાતિના વિદ્વાન કુટુંબો સ્વાભાવિક રીતેજ રાજ્યના અગ્રગૃહ બની રજપૂતસ્થાનમાં વિસ્તાર પામ્યા

રજપૂતો ધર્મનિષ્ઠ હોવાથી પોતાના આચાર્ય અને શિક્ષાગુરુ તરીકે પ્રાદ્યક્ષજાતિની અપેક્ષા પ્રચળ થઈ પડી રાજ્યકુલગુરુનું કેતવ્ય ધાર્મિક ઉપદેશ, વિધિ અને શિક્ષા આપવામાંજ સમાપ્ત થતું નથી સાત્વિક ને ધર્મપ્રિય પ્રાદ્યક્ષો નાજઓને નાજનીતિમાં પણ અનેક પ્રેરણા આપતા આ પ્રણાલિકા કુલગુરુ શ્રીવસિષ્ઠમુનિ ને વ્યુકુળના સમયથી ચાલી આવેલી છે

આમ હોવાથી પ્રજાને પાળનાર ભૂપતિ અને તેને સંપૂર્ણ ઓજસ આપનાર કુલગુરુનો સબંધ વશપરપરા ચાલતો

રજપૂતસ્થાનની ક્ષત્રિયકુલભૂષણ અનેક વિભૂતિઓએ

પુષ્કરણ જાતિની પ્રાચીનતા અને ઓરત

ભારતનો મહિમા ચિરંજીવ કયો છે તેના કારણોમા મુખ્યત્વે રાજા અને કુલશુરુ પ્રાદ્યજા જાતિનો જુદો પાડી ન શકાય એવો અનિવાર્ય સબધ હોવોજ નેધએ.

સ્વતન્ત્ર રીતે જોતા પણ માલમ પડે છે, કે લગભગ દોઢ હજાર વર્ષથી પુષ્કરણ—જાતિએ રાજ્યમાન સ્થિતિમા રહી અનેક રીતે પોતાની પ્રતિભા ઈતિહાસના પાના ઉપર ચિરસ્મરણીય બનાવી છે

સિંધુ પ્રદેશમાથી લુદ્રવા, મહોવર, નેધપુર, જેસલમીર ને બીકાનેરના ભાગમા વસવાટ કર્યો તે દરમિયાન આ જાતિના અનેક પ્રસિદ્ધ પુરુષોએ ઘણા ગામો મેળવેલા છે જેના વશપરપરાના ઉપલોગ ત્યાની દેગી રિયામતોના હક્કપત્રોમા અદ્યાપિ આદ્યા આવે છે

યજ્ઞયાગાદિ કરવાકરાવવામા આ જાતિનો સનાતન ધર્મપ્રત્યેનો પ્રેમ વિચારતા અત્યંત માનવૃત્તિ પેદા થય વગર રહે તેમ નથી શાસ્ત્રમા કહેલા મોટા મોટા યજ્ઞસ મારલે. અનેક વખત આરણીને દાનહક્ષિણુમા બતાવેલી ઉદારતા ને ધર્મપ્રેમ ભાગ્યેજ બીજા જાતિના ઈતિહાસમા માલમ પડશે

રસાયનવિદ્યા, જ્યોતિષ અને વદકવિદ્યાના સેવનમા પુષ્કરણપડિતોએ પોતાની કુશળતા એટલે સુધી બતાવી હતી કે દિલ્હીપતિ બાદશાહ પણ એમના ચરણમા આવી આશ્રય ઇચ્છતા

પુષ્કરણા બ્રાહ્મણભતિ-એનો નિરુદ્ધાદ અને કુલમોરવ

જેના પવિત્ર નામસે હજારો વઢન ઘટે એવા શ્રીકૃષ્ણ-
પ્રભુના સમયમા ચાલવકુળના કુલગુરુ શ્રીમગીચાર્યજી
પુષ્કરણા જ્ઞાતિના હતા એટલાજ વિચારથી પુષ્કરણા જાતિ
કેટલા પ્રાચીન સમયથી મહિમાવત જીવન લોગવતી આવી
છે, એનો અદ્ય ખ્યાલ સહેજે આવી શકે છે

ગીતા મજાવતા જેમ કેઈ મૂર્ખ માણસ ઘેટુ લઈ
આવે એવી જાતની ભૂલ કેટલાક વિદ્વાનોએ પુષ્કરણા બ્રાહ્મણો
ને પુષ્કર તળાવ એ જ મળતા નામો છે એટલા ઉપરથી
ઠરી છે તે વાચકોએ ખાસ ધ્યાનમા રાખવાની જરૂર છે એ
માન્યતાને ઇતિહાસનો સર્વથા આધાર નથી એ વિવેચન
સ્વતંત્ર પ્રકરણમા આગળ કરીશુ

વિદ્યાની પ્રેમપૂર્વક ઉપાસના અને તેમા નિષ્ણાત થવાની
ઉચ્ચ શક્તિ, રાજ્યની તેમજ પ્રજાની સર્વોશે કલ્યાણ કરવાની
સ્વાભાવિક વૃત્તિ, રાજ્યના સુખ, દેલવ ને યશવિપુલતાથી
નહિ લેપાતા નિરતર જનૃત ગહેતી ધર્મપ્રિય મનોદશા
અને ઉર્જાવળ જાતિ-અભિમાન આવા વિશાળ ને ઉમદા
ગુણોની કથાઓ ને સસ્મરણો એટલા બધા છે, કે જેનો
વિગતવાર ખ્યાલ એક જુદાજ અથમા આપી શકાય એમ
છે, તોપણ તેનો યથાઘટિત ઉદ્દેશ પાછળના પ્રકરણોમા
આપવામા આવશે જેથી આ પુરાણી અને પ્રસિદ્ધ પુષ્કરણા
જ્ઞાતિનો પ્રભાવ યત્કિચિત જાણવામા આવી શકે

જેમ ગંગા નદીની પવિત્રતા કાશીતટે છે તે ક...

પુષ્કરણા ક્ષાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

હરદ્વારે—મૂળ ઉત્પત્તિસ્થાનકે અધિક છે તેમ હજારો વર્ષ
ઉપર સિંધવારણ્યમા રહેતા પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોની પવિત્ર
કથા વધારે પ્રશસનીય ને ઉન્નવળ છે તે સ્થિતિ જાણવાની
જરૂર ને જિજ્ઞાસા વિશેષ આવશ્યક છે એટલે જે કથા
શાસ્ત્રમા એક પવિત્ર આખ્યાન તરીકે વર્ણવેલી છે, તેને
સુત વાચકો ધ્યાનપૂર્વક વાચશે એવી આશા છે

પ્રકરણ-૩ જી

શ્રીમાળ ક્ષેત્રનો મહિમા.

શ્રીસ્કંદ પુરાણમાં શ્રીમાળ ક્ષેત્રની કથા આવે છે. દેવાસપતિ મહાદેવજીને એક વખતે કાર્તિકસ્વામીએ પૂછ્યું કે, જેમા બ્રહ્માજી જેવા દેવ ને વસિષ્ઠ સરખા મુનિ નિવાસ કરે છે એવી ઉત્તમોત્તમ ભૂમિ પૃથ્વીના કયા ભાગમાં હશે ?

શંકર ભગવાન આ પ્રશ્નથી પ્રસન્ન થઈ તેનો ઉત્તર આપે છે-હૈ વત્સ, સાભળ.

અયોધ્યાના સ્વામી યુવનાશ્વરાજના કુમાર માન્ધાતા કે જેને પૃથ્વી વરી હતી તે મહારાજને ત્યાં એક વખત વસિષ્ઠમુનિ પોતાના પત્ની અરુઘતી દેવી સાથે પધાર્યા રાજાએ આ આગમનથી પોતાનું જીવતર સફળ થયું માની બધા ભક્તિભાવથી મુનિને પ્રણામ કરી પૂજાસત્કાર કર્યો

કાર્તિકસ્વામીએ જે પ્રશ્ન મહાદેવજીને પૂછ્યો હતો એજ ઉત્તમ ભૂમિ વિષે બાણવા-આ રાજાએ પણ મુનિને વિનંતી કરી

શ્રીવસિષ્ઠ-પૃથ્વીમાં અર્જુનદ્વારણ્યમાં (આણુની આસપાસનું) અમારો આશ્રમ છે. સમગ્ર તીર્થોનું પુણ્ય ન્યા રહેલું છે એમ માનનારા સમ ઋષિઓ આ પવિત્ર તીર્થમાં સ્નાન કરવા આવે છે ન્યાઆગળ પાંચ ગાઉના ઘેગવાનો

પુનરુત્થાન શક્તિની પ્રાચીનતા અને ઔરવ

શ્રીલક્ષ્મીજીનો એક ભવ્ય મહેલ આવેલો છે. હે રાજા, પહેલા આ જગાએ શ્રીમાળ^૧ નામે ઘણું પ્રખ્યાત ક્ષેત્ર હતું

માધાતા-હે મુનિવર્ય, લક્ષ્મીજી ત્યાં કેમ વસ્યા અને શ્રીમાળક્ષેત્રની કીર્તિ લક્ષ્મીજીના કયા વરણનથી થઈ તે વિશે કૃપા કરીને આપ કહો

વશિષ્ઠજી-સાજન પહેલા આ જગાએ મુનિકુળભૂષણ ભૃષ્ણને ત્યાં લક્ષ્મીજીએ શ્રી નામે અવતાર ધારણ કર્યો હતો. કમળદોઅની અને રત્નસમાન તેજસ્વી આ કન્યકાને કયા, કેની સાથે પરણાવવી એના નિર્વારમાં ભૃષ્ણમુનિ અત્યંત ચિંતાતુર રહેતા એવામાં પ્રભુના મનરૂપ મુનિશ્રેષ્ઠ નારદજી ભૃષ્ણ-આશ્રમે આવી પહોંચ્યા

આ કન્યા લક્ષ્મીનો અવતાર છે, જગતની માતા છે, માટે ત્રિલોકમાં સર્વ દેવોના અધિપતિ શ્રીવિષ્ણુ ભગવાન સિવાય અન્ય કોઈ યોગ્ય વર મારી નજરમાં નથી આમકહી શ્રી નારદજી, મુનિને ચિંતામાંથી મુક્ત કરી આ કામ સિદ્ધ કરવા વચન આપી, દેવાધિદેવ શ્રીજગન્નાથની સ્તુતિ કરતા ક્ષીરસાગર તરફ સીધાવ્યા

સર્વશક્તિમાન શ્રીભગવાને નારદજીની સ્તુતિથી સર્વ જગતનો અભ્યુદય કરનારી લક્ષ્મીજીનું પાણીગ્રહણ કરવા નિશ્ચય કર્યો, અને માધ માસના શુભ શુકલપક્ષની પાવનકારી

૧ આ શ્રીમાળક્ષેત્ર પાટણથી આશરે ૪૦ કોશ દૂર આવેલું હતું, એમ મનાય છે

શ્રીમાદ્ ભગવદ્ ગીતા

એકાદશી ને મુગશીર્ષ નક્ષત્રના શુભ ચોગ્રમાં લગ્નચુંદુર
નિરધાર કર્યું.

જન્મ નહોતી લગ્ન, તમ મોકુલકે મોહાવ કદાચે
જન્મ નહોતી લગ્ન, તમ દ્વિનકે માટ ચુરાયે
જન્મ નહોતી લગ્ન તમ, ભરવાડ પિદાર કદાચે
જન્મ આપ લગ્ન તમ મોકુલાધીસ કદાચે

જગતપતિ જ્યારે લક્ષ્મીપતિ થયા તે સમયનો મહિમા
અમે આનંદ કેાણુ વર્ણવી શકે ? મુરમુનિઓના
આનંદનો પાર રહ્યો નહિ સર્વ દેવતા અને મુનિઓના
પૂજન પછી વિષ્ણુ ભગવાન ગરૂડે ચઢી વેકુઠ સિંધાને તે
પહેલા લક્ષ્મીજીએ કહ્યું હે નાથ, જુદા જુદા સર્વ ગોત્રના
ઋષિમુનિઓને-તેમના પરિવાર સહિત સમગ્ર બ્રાહ્મણકુળને
આમંત્રણ આપી એકઠા કરવાની મારી ઇચ્છા છે

(અનુક્રુપ)

બોધે વસિષ્ઠ રાજને, આ સનાનન વારના,
સાભળે આ કથા સારી, વિતથી દૂર ના થના

આ ભૂમિ બ્રાહ્મણોને આપવાની અને ચિરકાળપયત
પોતાનો નિવાસ ત્યા ગામવાની ઇચ્છા લક્ષ્મીજીએ ભગવાનને
કહી એટલે પ્રભુએ કહ્યું-હે દેવી, તુ જ સર્વને વંદાન
દેનારી છે પરમ શક્તિ છે ઇચ્છા પ્રમાણે ખુશીથી આચરે

ગામ, નગર, અરણ્ય કે તીર્થમાં જ્યા જ્યા ઋષિકુળ

પુષ્કરજી સ્થાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

વસતુ હોય ત્યાથી સર્વ ગ્રાહ્યલોને યોલાવવા ભગવાનના સર્વ ગણો પ્રભુની આજ્ઞા માથે ચડાવી ચાલી નીકળ્યા

વળી શ્રીપ્રભુએ વિશ્વકર્માને યોલાવી આ ઉત્તમ ભૂમિ ઉપર એક અપૂર્વ નગરી રચવાની આજ્ઞા કરી અનેક મહેલોથી ભરપૂર આ નગરીને જોઈ મુમુક્ષુનું મન પણ લલચાઈ જાય એવી તેની ભવ્યતા નીચી લક્ષ્મીજી પ્રસન્ન થયા

પ્રત્યેક હિંદુ પોતાના નવા ઘરનું વાસ્તુયજ્ઞ કરે છે, તેનું મૂળ કારણ આ કથામા માલમ પડે છે લક્ષ્મીજીનું વચન છે, કે વિશ્વકર્માને સંતોષવાને જે પુરુષ હવિ નહિ હોય તેના ઘરમા શ્રીનો વાસ નહિ રહે

મહામહેશ્વરી લક્ષ્મીજીની બ્રહ્માજીએ સ્તુતી કરી અને લક્ષ્મીજીના નિમિત્તે સર્વ દેવતાઓના વિમાન તથા શ્રીના ચરણથી જે ભૂમિ પાવન થઈ અને માળાઓથી ઢકાઈ ગઈ તેને શ્રી એટલે લક્ષ્મીજીની પૂજા ખાતર જ્યાં દેવતાઓની માળાઓનો ઢગલો થયેલો તે ધામને શ્રીમાળદ્વેષ એવું યથાર્થ નામ આપ્યું

બ્રાહ્મણપરિવહ ને લક્ષ્મીપતિનું સ્વાગત

પ્રકરણ—૪ થુ.

—*—*—

બ્રાહ્મણપરિવહ ને લક્ષ્મીપતિનું સ્વાગત.

આપણે જોઈ ગયા કે —

ચારે દિશાએ ભગવાનના સર્વ ગણો બ્રહ્મપ્રિય બ્રાહ્મણ-
કુળને જોલાવવા ગયા છે તે અનુસાર ગંગા જોલાવતીના
તટે વસનારા તેમજ ગયા, પ્રયાગ, પ્રભાસ બદ્રિકાશ્રમ, કાશી
ને સેધવારણ્યના પુનિત ધામમાંથી વેદને જાણનારા, યાજ્ઞિક
નિષ્પાત્રી, મહાતપસ્વી એવા વિપ્રો, મુનિઓ અને ઋષિઓ
ભગવાન અને લક્ષ્મીજીના આમત્રણને સ્વીકારી શ્રીમાળદેવમાં
આવ્યા પૂજ્ય મુનિરાજ ગૌતમ પણ પધાર્યા હતા લગભગ
૪૦ આશ્રમમાંથી પર (બાવન) હજાર જેટલી વિશાળ સંખ્યામાં
વિવિધ ગોત્રના આ વિદ્વાન બ્રાહ્મણો એકત્ર થયા હતા *

આવા વિશાળ સંમેલનમાં ૫૦ હજાર બ્રહ્મસમુદાય
એકઠો થયો હતો તે સમયે બ્રાહ્મણકુળમાં કેઈ જાતના

*અહીં કહેવાની બાબત જરૂર છે, કે આવડા વિશાળ સમુદાય
એકત્ર થયો હતો, છતાં તેમનામાં બાર લેખાને તેર ચોકાની સંકુચિત
દાગ ન હતી તેમનામાં સહભોજન ને પરસ્પર કન્યા વ્યવહાર નિશક
હતો ખરો રીતે જડ અને સાકડા હાથના કેટલાક સારિલાઓ જેઓ
પૂર્વજોની ભોજન અને કન્યા વ્યવહારની પ્રથાને સ્વીકારી શકતા નથી
એવાઓને આ પૂર્વજો જુએ તો તેમને કેટલું દુઃખ થાય તેનો વાચકોએ
વિચાર કરવો પડે છે

પુષ્કરણા સ્થાતિની પ્રાચીનતા અને ઔરવ

બેઠાબેઠ ન હતા અલખત નિવાસના સ્થાન પરત્વે, (જેમકે શ્રીમાળી) વરહાન નિમિત્તે (જેમકે પુષ્કર) અથવા પોત પોતાના ગોત્ર ઉપરથી જુદી જુદી સજા કે શાખા ઉપરથી તેઓ ઓળખાતા

આ મહાસ મેલન મેઠ વિષ્ણુ ભગવાન અત્યંત પ્રસન્ન થઈ લક્ષ્મીજીને આ પ્રમાણે કહે છે હે દેવી-

કુર્વાણા વિમલવ્યોમ મહોમિ સ્વશરીરજૈ ।
યદ્યર્ધમનિદા દેવિ પાલયામિ જગન્નયમ્
તપન્તિ વિશ્વકર્તારો વેદાધારા દ્વિજાતય ॥
દર્શિષિ સુકૃતાન્યેતૈર્બ્રાહ્મણેર્હુતમુક્મુખે ॥
આદાર્યેન્નમ્ન વૃષ્ટિ વૈ કરોત્યન્નાય મૂતલે ।
દ્વિવા તર્પિતા દેવા નરૈર્નાનાશ્વરેષુ ચ ॥
ષમિર્દુષ્પૌરુષાન્ દૈત્યાન જયતિ શતશ પરાન્ ।
પતેમ્ય પૃથિવી શ્રેષ્ઠા સશૈલવનકામના ॥
પશામ્યં નિજાંશાશૌરવતારાન્ કરોમ્યહમ્ ।
મર્ત્યલોકે જનૈ સર્વૈરેતે યાજ્યાદિ દેવવત્ ।

આવાર્થ:-પ્રાક્ષણીના શરીરના તેજે કરી આકાશ નિર્મળ થાય છે જેને માટે હું આ ત્રણ જગત્ નિત્ય પોષુ છું વેદને આધારે તપ કરનારા, જગતને સજનારા, અગ્નિમા મુચોગ્ય રીતે હૃતદ્રવ્ય હોમી પૃથ્વીમા જળવૃષ્ટિ કરવા ઇદ્રને પ્રેરનારા પ્રાક્ષણીના વિવિધ પ્રકારના યજ્ઞો વડે દેવતાઓ પ્રસન્ન રહે છે એ જ યજ્ઞજળથી સેકડો દુધ દેત્યો નાશ પામે છે પવન ને જગલવાળી આ પૃથ્વી પ્રાક્ષણીથીજ

બ્રાહ્મણપરિષદ ને લક્ષ્મીપતિનું સ્વાગત

શ્રેષ્ઠ છે એને માટેજ-બ્રાહ્મણ તથા ધર્મની રક્ષા સારૂજ-હું
અવતાર ધારણ કરૂ છું તેટલા માટે સર્વ જનોને મનુષ્ય-
લોકમા દેવની જેમ બ્રાહ્મણો પણ પૂજવા લાયક છે

હું પ્રિયે, બ્રાહ્મણોના સદ્ધર્મકર્મપ્રભાવે તેઓ ભૂદેવ
કહેવાય છે ધર્મના રક્ષક ને પ્રાણિમાત્રના સાચા શિક્ષક
બ્રાહ્મણોજ છે

આ રીતે શ્રી ભગવાને બ્રાહ્મણોની સ્તુતિ કરી, અને
વિપ્રોએ ભુવનેશ્વરી લક્ષ્મીજીને નમસ્કાર કરી આમત્રણનો
હેતુ અને આજ્ઞા સાભળવા મધુર વચનથી વિનંતી કરી

વિશ્વકર્મોની અદ્ભુત કળાથી સૂર્યસમ પ્રકાશાતુ,
અમરાપુરીથી અધિક ભવ્ય, સુશોભિત, મણિમાળાથી ઝગઝગાતુ
અને સ્તભ-ગોખ-કિલ્લા ને તોરણોની રચનાથી સર્વને
મનોહર શ્રીલક્ષ્મીજીને અવલુંનીય મહેલ બ્રાહ્મણોને પ્રથમ
ખતાવવામા આવ્યો પછી આનંદમા મસ્ત બની બ્રહ્મમહા
વય, તપ ને વિદ્યામા શ્રેષ્ઠ ગૌતમમુનિને પ્રમુખસ્થાને નિયત
કરી પરિષદ રૂપમા ગોઠવાઈ ગયું

હર્ષવડે શોભાચિત એવા લક્ષ્મીએ જ્ઞાનના-ભંડાર સર્વ
ભૂદેવોની પૂજા કઈ વિધિએ કરવી એમ ભગવાનને પૂછ્યું
ત્યારે પ્રભુએ, પ્રથમ વાસ્તુપૂજન કરી બ્રાહ્મણોને દાન દેવાનો
સનાતન માર્ગ સમજાવ્યો તથા આઠ ભંડારને બ્રાહ્મણોના
ઘરમા રહેવાની આજ્ઞા કરી

ત્રિણોકપતિની બ્રાહ્મણસમાજે સ્તુતિ કરી બ્રાહ્મણ

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ઔરવ

જેમને વહાલા છે એવા વિભુએ પૂજાપદાર્થ લઈ વિપ્રોનુ
વિધિપૂર્વક પૂજન કરવા તેયારી કરી

બ્રહ્માજી—૫૦ હજાર બ્રહ્મમહામા જે સર્વશ્રેષ્ઠ હોય
તેની હે પ્રભુ, પ્રથમ પૂજા કરવી જોઈએ

આગીગ્સ બ્રાહ્મણો—હે નારાયણ, સર્વગુણસપન્ન
વેદવિદ્ધ મુનિગૃહ ગૌતમ સર્વશ્રેષ્ઠ છે તેમની પૂજા પ્રથમ કરો

અન્ય-મણિગણ—હે નાથ, આપ સર્વજ્ઞ છો પ્રમાણ
છો આપનીજ પૂજા થવી જોઈએ આપને યોગ્ય લાગે
તેમ કરો

સેધવારણ્યવાસી બ્રાહ્મણો—હે સુરેશ્વર, એક ગૌતમની
પૂજા ક્રવાથી પકિતભેદ થશે બધા બ્રાહ્મણો તપસ્વી ને
મમાન અધિકારને યોગ્ય છે, માટે હે પુરુષોત્તમ સર્વને
મમાન રીતે ગણી એક સાથે પૂજન થાય એ વધારે યોગ્ય છે

આ પ્રમાણે મતભેદ થવાથી આગીગ્સો છેડાઈ પડ્યા.
ક્રોધિત બની સેધવારણ્યવાસીઓને, “તમને વેદ નહિ
આવડે” એવો શાપ આપ્યો. સ્વમાનની રક્ષાર્થે બ્રહ્મવિદ્ધા
બ્રહ્મનારા ૫૦૦૦ બ્રાહ્મણો પોતાના સિંધુપ્રદેશમાં ચાલી નીકળ્યા

સોનાના ૧૦૦૮ કમળની માળા વરૂણ દેવતાએ બ્રાહ્મણોને
અર્પણ કરી લક્ષ્મીજીએ, જેઓ સુવર્ણકમળથી ઉત્પન્ન થયા
તેમને કલાદ-સોનીના હુન્નરે આજીવિકા મેળવી બ્રાહ્મણની
સેવા કરવા સ્થૂચ્ય આજ પ્રસંગે શ્રી વિષ્ણુએ બ્રાહ્મણોની
આજ્ઞાનુ પાલન કરવા શ્રીમાળી વણિક ઉત્પન્ન કર્યા

આશ્ચર્યજનક ઘટના

પ્રકરણ—પ્રમુ.

આશ્ચર્યજનક ઘટના

ગાપથી મુક્ત બની સૈ ધવારણ્યવાસીઓ પુષ્ટિકરા
અથવા પુષ્કરણા પ્રાપ્તો થાય છે.

આધુનિક સમયની સુધરેલી કહેવાતી પ્રજાઓ સમાનતાનો
હક્ક માળીત કરવા જ્યારે દેવભાવથી લડાઈઓ કરે છે
ત્યારે આ સિધુવાસી વિપ્રકુળે વિદ્યાના બગથી પોતાની
ઉચ્ચતા સર્વને બતાવવા તપશ્ચર્યા આપી કેટલાક એવે
પક્ષ જીવ કરશે, કે ગૌતમની પૂત કરવામા સિધુવાસી
વિપ્રમહા શા માટે સમત ન થયું—તેના જવાબમા ગુણા
પૂજાસ્થાન ગુણિષુ ન ચ લિંગ ન ચ વય । તુ સ્મૃત વિચારવા
લાયક છે વળી વિદ્યામિત્ર પોતાનો તપત્રભાવ અપિમહામા
સ્વીકૃત કરાવવા કેવા કેવા ને કેટલા પ્રયત્ને કરેલા તે મારી
રીને જાણીતી વાર્તા છે તપ કે મિદિ જ્યા રહે છે ત્યા
માનભરેલી રીતે ગહેવાનો તેનો કુદરતી સ્વભાવ છે
આટલા વિચાર પછી સિધવાસી વિપ્રાનુ આચરણ ઝાઝ
રીતે ઓછા માનને પાત્ર થતુ નથી એટલુ નિવેદન આ મથળે
અનુચિત નહિ જણાય એવી અમારી નમ્ર માન્યતા છે

સિધવાસીઓની ઉચ્ચ તપશ્ચર્યાથી માગરદેવે પ્રમત્ત થઈ
સારિના નામની એક રાક્ષસી ઉત્પન્ન કરી તે શ્રીમાળ
ક્ષેત્રમાથી પ્રાહ્માનુન્ધ્યાઓનુ હંગુ કરી પાતાળમા લઈ જવા
લાગી પ્રાહ્મણો અથત્ર ન પ મી ગયા અને ઘણા વર્ષ સુધી

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

તે પ્રસિદ્ધ ભૂમિ મનુષ્ય ને વનસ્પતિથી રહિત તથા વાઘ સિંહાદિથી ભગ્પૂર બની ગઈ

મૃગયા ખેલવા નીકળેલો પરાક્રમી શ્રીપુજ નામનો રાજા શ્રીમાળ દેશમા આવી પહોંચ્યો તેની વેરાન દશા જોઈ રાજાએ આબુમા રહેતા તે બ્રાહ્મણોની પાસે પોતાના દૂત મોકલીને તેમની રક્ષા કરવાનું જણાવ્યું આથી આબુમાથી તે ભયભીત વિપ્રો શ્રીમાળમા પુનઃ આવી વચ્ચા શ્રીપુજ રાજાએ મહાદેવજીના પ્રતાપથી સારિકાને વશ કરી બ્રાહ્મણોને સુખી કર્યા બ્રહ્મકુળને પૂજ્ય માનનારા શ્રીપુજના મમયમા સેકડો ઉત્તરે પુનઃ આલુ થયા

એક સમયે એક બ્રાહ્મણ કન્યા પકડાઈ ગઈ તેના આક્રંદ અને સ્તુતિથી વિપ્રકુળની કુળદેવી સુરભિએ તે બાળાને સહાય કરી રાત્રિમયે પોતાની રક્ષામાથી કન્યાહરણ કરનાર રાક્ષસીને એવી બાધી લીધી કે તે ન ઉભી રહી શકે તેમ ન કયાય જઈ શકે આવી સ્થિતિમા શ્રીપુજ અત્યંત ક્રોધ પામી સારિકાને હણવા આવી પહોંચ્યો અને ક્રિત્તેન્દ્રેદક એક બાણ ચઢાવ્યું

હો રાજા, મને મારીશ નહિ સિંધના બ્રાહ્મણના તપોબળે આ હકીકત બની છે શરણાગતને જીવાડના મહારાજા, એવું કંઈક કરો કે જેથી શાપિત સિંધુવાની બ્રાહ્મણો શાત થાય અને મારી પણ રક્ષા થાય બ્રાહ્મણકન્યાને છોડી દઈ ભયથી ધ્રુજતી સારિકાએ રાજાને પ્રાર્થના કરી

આશ્ચર્યજનક ઘટના

(અનુષ્ટુપ)

મૂડીને વેણ તે જીના, શ્રીપુજ હર્ષ પામતો,
વિપ્રો પ્રમત્ત સૌ થાશે, સર્વત્ર હૃત પાડવો

સારિકાએ આગળ બલાચુ —

મન, વાણી ને કાયાથી બ્રાહ્મણોને પૂજે જેથી તેઓ
પ્રસન્ન થશે ને કષ્ટની પણ શાંતિ થશે હે રાજનુ આ બાણથી
કદાપિ માર મૃત્યુ નથી પરંતુ વિપ્રના હિતાર્થે આ પ્રસ્તાવ
હું કરૂ છું પરિણામે રાજાએ દ્વિજવરને બોલાવવા પોતાના
હૃતો મોકલ્યા

આનંદજનક વચનોથી હૃતોએ બ્રાહ્મણોને નમસ્કાર કરી
શ્રીપુજ આપ સર્વને બોલાવે છે એમ કહ્યું શ્રીજર્ગની આજ્ઞા
લઈ સર્વ વિપ્રો શ્રીમાળ આવ્યા રાજાએ અર્ધપાદાદિ ઉપચાર-
પૂર્વક જ્યોતિતથી ને વસ્ત્રાલંકારાદિથી બ્રાહ્મણોની પૂજા કરી

શ્રીપુજના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ પછી તેણે
સારિકાને પૂછ્યું કે આ કયું આશ્ચર્ય છે? તું નથી આઠાશમા
જઈ શકતી વા નથી જમીન માર્ગે ચાલી શકતી !

હે રાજા, હું આ બ્રાહ્મણકન્યાના કુળની દેવી છું સદા
આ લોકને વિપત્તિથી બચાવું છું આ સાગ્રિકાને સ્તબ્ધ
કરનાર હું જ છું તારા ઉપર પ્રસન્ન થઈ છું જે ઈચ્છા હોય તે
વરદાન માગી લે પ્રત્યક્ષ થઈને મહાલક્ષ્મી, જગદબા
સુરભિએ કહ્યું

હે જગતની માતા દેવના દર્શન વ્યર્થ જતા નથી એ

પુષ્કરણા સ્થાપિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

સનાતન રીતિ છે ધર્મરક્ષા કરનારી ઇશ્વરે, આ સારિકાને શાપમુક્ત કરી બ્રાહ્મણોની આજ રીતે રક્ષા કરે. ગળએ પ્રાર્થના કરી

ધર્મતત્ત્વમા વિચક્ષણુ સર્વે સિધવાસીઓએ મહાદેવી સુરભિની પ્રાર્થના કરી રાજના સત્કારથી પ્રમત્ત થએલા હે તપસ્વી બ્રાહ્મણા, ગળએ તમારો સત્કાર કયો છે ને તમારી મૃતુનિથી હું અત્યંત પ્રમત્ત થઇ છું ઉત્તમ વરદાન બુધી થઇને માગો

વરદાયિની શ્રીસુરભિએ નધવાગ્ન્યવામી વિપ્રાને આ પ્રમાણે કહ્યું

શ્રીલક્ષ્મીજીના કૃપાવચન માલગી તે વિપ્રોએ આગીગ્ન બ્રાહ્મણોએ આપેલા શાપમાથી મુક્તિ માગી

બ્રાહ્મણાનુ વક્ષા કરનાર સુરભિએ નીચેના મગન વચનો શ્રીમુખે ઉચ્ચાર્યા

વેદવેદામ તત્ત્વજ્ઞા ભવિષ્યથ દિર્ઘર્ષમા ।

ઉદારા રાજપુક્યાશ્ચ શુદ્ધા સતોવિણ મદા ॥

બ્રાહ્મણાના પુષ્ટિકરા ધર્મપુષ્ટિકરામ્નથા ।

જ્ઞાનપુષ્ટિકરા તસ્માન્ પુષ્ટર્ણાશ્ચ ભવિષ્યથ ॥

વિવાહે કાર્યસમયે માન્નિર્ઘ્ય મમ સર્વદા ।

શ્રીમાલેઽવસ્થિના યે હિ શ્રીમાલાશ્ચ ભવિષ્યથ ॥

ભાવાર્થ - હે ઉત્તમ બ્રાહ્મણા, (૧) તમે વેદવેદાગના તત્ત્વને ઉત્તમ રીતે જાણનાર થશો (૨) હ મેશા ઉદાર ને

રાજપૂજ્ય ગ્હેશો (૩) બ્રાહ્મણો, ધર્મ અને જ્ઞાન એ ત્રણેની પુષ્ટિ કરનારા તમે હવે પુષ્કરણ બ્રાહ્મણ કહેવાશે (૪) વિવાહ વગેરે સર્વ મગ્ગકાર્યમા હું તમને સહાય રહીશ

અને જે શ્રીમાળમા ગ્યા છે તે શ્રીમાળી કહેવાશે (શ્રીમાળક્ષેત્રમા બ્રાહ્મણસમેલન થયુ ત્યાસુધી પુષ્કરણ બ્રાહ્મણો, નાગર બ્રાહ્મણ કે ખીજી જાતના કોઈપણ લેહભાવ કે વિભાગો ન હતા શ્રી લક્ષ્મીજીના વચનથી અમુક બ્રાહ્મણો પુષ્કરણ કહેવાયા અને કેટલાક શ્રીમાળી કહેવાયા, અર્થાત્ સ્થાનપરત્વે, તપ કે નિદ્ધિના મહિમાથી કે વગ્દાનથીજ વિપ્રકુળતા નામો પડેલા છે બ્રાહ્મણોના આધુનિક જ્ઞાતિ પ્રકાર તો ચારપછીજ થીમે વીમે થયેલા છે)

શ્રીપુત્ર, નારિંગ ને પુષ્કરણ બ્રાહ્મણોનું આ આખ્યાન જે સાલગણે તેને ભૂત કે ગ્રહની વિપત્તિ નહિ નડે એમ કહેતા વર્ણિ'૦ કહ્યું હે રાજ માન્ધાતા, શ્રીમાળક્ષેત્ર ને પુષ્ટિદરા બ્રાહ્મણોની મહાકથા પૂરી થઈ વાચકો, પવિત્ર આખ્યાન સાલગી આપણને પણ ઘણો આનંદ થયો

જે કથા શ્રીકાતિકન્વામીએ મહાદેવજી પામેથી સાલગી તે સદાનર્વદા કડ્યાણુદાતાજ હોઈ શકે શ્રીપુષ્ટિકા કે પુષ્કરણ બ્રાહ્મણો અમલ સિદ્ધિદેશના વસનારા મહા તપસ્વી બ્રહ્મવેત્તા બ્રાહ્મણો છે એની સ્પષ્ટ પ્રતીતિ ગાસ્ત્રજાત આખ્યાનમાથી આપણે જાણી હવે તે રાજપૂજ્ય કીર્તિવાન જાતિની શક્તિ, રાજ્યભક્તિ, ધર્મપ્રીતિ વગેરે વિષયની પુષ્ટિપાત્રક કથાઓ વિજાતવાર આપણે જાણીએ તે જરૂર

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

છે એ ઉપરથી તેઓ સુખસન્માનલોભતા ને આબાદ કેવી રીતે થયા તે આપણે યથાર્થ જાણી શકીએ એટલે શ્રી-વિષ્ણુથી પૂજાએલા, લક્ષ્મીજીની કૃપા પામેલા શ્રી પૂજથી સત્કારિત ને સારિકાની સહાય ને સુરભિના વન્દાનથી ગૌરવ પામેલા પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોનો નામમહિમા, નિવાસસ્થાન વગેરે ઉપયોગી માહિતી શાસ્ત્રાધારે આપણે જાણી ચૂક્યા એટલે આપણા વિષયમા આગળ ગતિ કરીએ એજ ઇચ્છે છે

પ્રકરણ—૬ હું.

પુષ્કરનીચનાસી બ્રાહ્મણો તે પુષ્કરણા નથી.

કેટલાક વિદ્વાનો અપૂર્ણ તપાસના આધારે એવો મત ધગવે છે, કે પુષ્કર તળાવ ઉપર વસતા એક લોકોને નાહરરાવ પઢિયાર નામના રાજાએ બગાડનારે બ્રાહ્મણોની સાથે જમાડી બ્રાહ્મણ બનાવ્યા તેજ પુષ્કરણા બ્રાહ્મણો !!!

શાસ્ત્ર, ઇતિહાસ ને તર્કના આધારથી રહિત પાયાવગરની આ માન્યતા સર્વાશે અમત્ય છે એ વિષે યોગ્ય ખુલાસો આપણે જાણવો જોઇએ

કુદરતી નિયમ પ્રમાણે જે પ્રજા અમુક સ્થાનમા ઉત્પન્ન થાય છે તે ભાગમા તેની આબાદી લાગા સમય મુધી માલમ પડે છે એ ન્યાયે જોતા પુષ્કરણા બ્રાહ્મણો સિંધમાથી મારવાડમા ને ત્યાથી કન્છ ગુજરાતમા ફેલાઈ હજી ત્યાજ

પુષ્કરતીર્થવાસી બ્રાહ્મણો તે પુષ્કરણ નથી

વસેલા છે આ બાબત મારવાડ રાજ્યની નોંધમાં સપ્રમાણ સ્વીકારેલી છે

પુષ્કરના ગોસ્-પડયા સાથે આ જાતિને ખીલકુલ સબધ કે સમાનતા નથી કપડા ને ધરેણા પહેરવાના સ્ત્રીઓના સિવાજ સિંધને મળતા આવે છે તદુપરાત બોલીચાલીમાં પણ સિંધી શબ્દો સ્પષ્ટ ગીતે માલમ પડે છે આ બધા કારણો સ્વયં સાબીત કરે છે, કે પુષ્કર તીર્થવાસી બ્રાહ્મણોને પુષ્કરણ બ્રાહ્મણો સાથે કોઈ પણ જાતનો સબધ નથી, અને એમ હોવાથીજ પુષ્કરતીર્થમાં એક પણ પુષ્કરણ બ્રાહ્મણનું ઘર માલમ પડતું નથી

પુષ્કરણ બ્રાહ્મણો પુષ્કર તળાવની ઉત્પત્તિ પહેલાં મારવાડ, બેધપુર પ્રદેશમાં વસતા હતા એ વાત સ્વયં ટાંડ સાહેબ કબુલ કરે છે તો પછી પુષ્કર તળાવ ઉપરથી પુષ્કરણા નામ પડ્યું એ માન્યતાને હાસ્યજનક નહિ તો ખીજી શું કહી શકાય !

આવીજ રીતે બે શોધખોળ થતી હોય તો કોઈએમ પણ કહી શકે કે—બેધપુરથી ૪૦ માઈલે પોકરણ ગામ છે, માટે પુષ્કરણ પોકરણના વતની હોવા બેધએ ! ! પરંતુ આવી હાસ્યરૂપક માન્યતા કોઈ સુઝ સ્વીકારી શકે નહિ સિન્ધી અથવા પુષ્ટિકરા એ બંને આ જાતિના સાર્થક નામો છે સિંધુદેશના રહેવાસી બ્રાહ્મણોને શ્રીલક્ષ્મીજીની પ્રસન્નતાથી પુષ્ટિકરા નામ મળે છે એ વાર્તા શાસ્ત્રાધારે હમણાજ આપણે બેધ ગયા ને તે બરાબર છે

પુષ્કરણા પ્રાપ્તિની પ્રાર્થના અને જૌરવ

દેશી રિવાસતોના લેખો દીવાના પ્રકાશની પેઠે સ્પષ્ટ
કહે છે, કે પુષ્કર તળાવ મ ૧૨૦૦ થી ૧૨૫૦ દરમિયાનના
અરમામા બધાવવામા આવ્યું છે શ્રી ટાંડ સાહેબ કહે છે
કે લોગો ભીમ, પૃથ્વીરાજ ને સમરસિ હના મમયમા મદોરમા
નાહરસાવ પઢિયાર રાજ્યકર્તા હતા એજ નાહરસાવે પુષ્કર
તળાવ બધાવેલું છે,

સવત માન ખાગેતરં, પુષ્કર ખાખો વામ

પેમપાવ । નાદગાન ચે દિયા નિશ્ચય નમ

છતા અક્સેસામની વાત છે, કે અજમ કથા નામના
લેખમા સ્વયં ટાંડ સાહેબ ખિચારા, પુષ્કરણા બ્રાહ્મણો તે
પુષ્કરવામી એવી પ્રાપ્તિમા ક્યાર્ક પડે છે તેમની માન્યતા
તદન ગણત છે એમ હજી આગળ આપણે વિશેષ રીતે
જોઈ શકીશું

પુષ્કરણુ—સાતમું

પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોની પ્રાર્થના અને અલિપ્તપ્રભાવ.

મ ૨૦૬ હુદ્રવાનિવામી શ્રી પ્રહલદત્ત પડિતે શુકની
ઉપાસના કરી શુકદેવને પ્રત્યક્ષ કર્યો ત્યારથી તે બ્રહ્મના અસ્ત
પછી શુભ-કાર્યમા હોષ નહિ માનવાનો રિવાજ હુદ્રબાનિના
પુષ્કરણામા આણે છે કદલાએ અર્થાત્ હુદ્રવાના પુષ્કરણા
બ્રાહ્મણે તારો ઉતાર્યો એવી કહેવત હજી લોકમા પ્રચલિત
છે (મારવાડ રાજ્યની નોંધ પૃ-૧૮ જુઓ)

પુષ્કરણા આશ્રણોની પ્રાચીનતા અને ચરિત્રપ્રભાવ

સ-૨૧૩ બેઘપુર રાજ્યના નાગોર પ્રાંતમાં ડેહર ગામ છે ભાટી રાજા દેવરાજને બચાવનાર શ્રી હરવશાળ ગજગોર પોતાની કુળદેવી ડેહર માતાને સાથે લઈ સિંધ-માથી માગવાડના યાદવ રાજ્યમાં આવ્યા તેજ વખતથી ડેહર ગામ વસેલું છે બાધા એટલે પુરોહિત પુષ્કરણાની કુળદેવતા તે ડેહરમાતાની બાધા વગેરે ત્યાં જઈનેજ કરવામાં આવે છે

સ-૨૨૨ જૈનાચાર્ય રત્નપ્રભુસૂરિએ ઓસિયા નગરના પવાર રજપુતોને જેન બનાવ્યા તે વખતે ૪ ગોત્રના પુષ્કરણા બ્રાહ્મણો સેવક અથવા પાડે જાતિના બની જાય છે

સ-૫૩૧ ભાટી રાજા ગજગવ, ગીજનીની ગાદી સ્વાધીન કરે છે, ત્યારે લાહોરની અમલ ગાદી રાજકુમાર લોમન-ગવને મળે છે તે લાહોરપતિનો વિવાહ સખધ લુદ્રવા-નરેશ પવાર વીરસિંહની કન્યા માથે થાય છે તે વખતે વીરસિંહ પોતાના રાજગુરુ-આચાર્ય પુષ્કરણાને કાંહલા નામનું ગામ તામ્રપત્રના લેખ સાથે મળેલું છે પાછળથી તે ગામ આચાર્ય પોતાના ભાણેજને આપે છે જેસલમીરની પાસે પાંચ ગાઉ નજીક આ ગામ આવેલું છે, અને તે હજી સુધી પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોના અધિકારમાં છે (જેમલો તવારીખ પૃ-૧૩૫ જુઓ)

આ ઉલ્લેખ સાબીત કરે છે, કે સાડા ચૌદસો વર્ષ પહેલાં પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોની વસ્તી હતી અને વિશેષ કરીને તેઓ સજ્જમાન્ય હતા

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

સ - ૫૭૫ હુદ્રજ્ઞાતિના પુષ્કરણા શ્રી હરવ શૃંગએ અશે-
વલોજ વિજયયાગના સમારંભમા ૭ દિવસ સમગ્ર જ્ઞાતિ-
ધુઓને આમત્રણ આપી લોજન સાથે પ્રત્યેકને રૂપીઆ
બખ્ખે દક્ષિણા આપ્યાની નોંધ લાટની નોંધના માલમ પડે છે

૫ - ૭૨૭ સાતલમેરના તુવાર ગજ શ કરદેવની કન્યા
સાથે ભાટી રાજ સાથેના લગ્ન પ્રસંગમા છાગાણી કુળના
પુષ્કરણા પુરોહિતે ઉત્તમ ગોઠવણ કરી હતી તે બદલ
પોકરણ નજીકનું બાકના ગામ મળેલુ જે અધાપિ બ્રાહ્મણોના
લોગવટામા છે

સ - ૮૭૭ તણોટના ભાટી રાજ તરાડજીએ વાનપ્રસ્થા-
શ્રમ સ્વીકારી પ્રથમના ટકશાળી વ્યાસ માનજી ગુરુ પાસે
કથાવાર્તા સાંભળી જીવન ગુણરૂં હતું તે માનજીની રલા
નામે દીકરી પ્રખ્યાત પુરોહિત દેવાયતજીના પુત્ર દીનજી સાથે
વરી હતી

સ - ૮૯૮—એક મહાન પ્રસંગ—

રાજગુરુ દેવાયતજીની સ્વામી ભક્તિ

શ્રી ટોડ સાહેબે જેસલમીરના ઇતિહાસના બીજા
અધ્યાયમા રાજ દેવરાજનો પ્રસંગ લખેલો છે એજ હકીકત
જેસલમીર ગજનની તવારીખના ૧૮ મા પૃષ્ઠમા આપેલી છે
અને ઉપરથી નીચેની ઘટના ઉતારવામા આવી છે

જેસલમીરના ભાટી રાજઓના પૂર્વજે તણોટ નગરમા
રહેતા હતા ૫-૮૭૦ (ઇ સ ૮૧૪) મા વિજયરાજ

પુષ્કરણા જાણણોની પ્રાચીનતા અને અદિત્યભાષ

ગાદી ઉપર હતા તેને દેવરાજ નામે એક પુત્ર હતો આ ભાટી રાજપૂતોને ભઠિ ડાના વારાહ કુળના રજપૂતો સાથે ઘણુ વેર હતું આ ઝગડામા ઘણી વખત પરાજય મળવાથી ભઠિ ડાના રજપૂતોએ એક નીચ કાવતર રચ્યુ કુવર દેવરાજ ભઠિ ડાનરેશની કન્યા સ્વીકારે તો બને પક્ષમા શાંતિ થાય એવો કરાર થયો આ ઉપરથી લગ્ન સમયે ૧૩૦૦ રજપૂતોને સાથે લઈ વિજયરાજ ભઠિ ડા ગયા પેલા વિદ્યા-સધાતી રજપૂતોએ ઢગાની ગોઠવણ અગાઉથી કરીજ હતી એટલે વિજયરાજ પોતાના ૧૩૦૦ રજપૂતો સાથે મૃત્યુને પામે છે કુવર દેવરાજ આવી વિષમ આકૃતમાથી બારાહ રજપૂતોના વશ પર પરાથી પૂજ્ય ગણાતા કુલગુરુ દેવાયતજીની સહાયથી બચી જાય છે

એક સાઢણી ઉપર દેવરાજ પલાયન કરી જાય છે, દુશ્મનો પુઠે પડેલા છે સાઢવાળો કુવરને બચાવી નહિ શકાય એમ લાગવાથી દેવાયતજીનુ ખેતર આવતા કુલગુરુને સર્વ વૃત્તાત કહી દેવરાજની સોંપણી કરી આદ્યો જાય છે ત્યા પગેર આવી પહોચે છે તીવ્રભુદ્ધિના પુરોહિતજી મમય સૂચકતા વાપરી દેવરાજને જનોઈ પહેરાવી દે છે, પણ એક ચતુર રજપૂત પગેર બરાબર ઓળખી કાઢી કુલગુરુને કહે છે, કે અમારો ચોર તમારા ખેતરમા છે તે માખી દો, નહિ તો સર્વે જીવથી જશે

આ પાત્ર મારા દીકરા છે ને છઠ્ઠો હું છુ અહી

પુષ્કરજી સ્નાતિની પ્રાચીનતા અને ઔરવ

અન્ય કોઈ છેજ નહિ તમારો ચોર અહીં ક્યાથી હોય ?
પુરોહિતે નીંદરતાથી જવાબ આપ્યો

બરાબર આજ સમયે પુરોહિતની પુત્રવધૂ ખાવાનું
લઈ ખેતરમા આવે છે તે આ મામલાથી તદ્દન અજાણુ
છે રજપૂતો તેને પૂછે છે—

તમારા સસરાને કેટલા દીકરા છે ?

પુત્રવધૂ—ચાર

રજપૂત—તો આ પાત્રમો કોણુ છે ?

પુત્રવધૂ—કોઈ ચોર હશે !

દેવાયતણુ—(વહુને એક તમાચો મારીને)

અરે ! આ સમય મરુકરી કરવાનો નથી ચોર હોય તે
રાત્ર ખેતરમા નીંદવા સારૂ રહેતો નથી દીયરની મબક
કગ્વામા નાહક હું માર્યો જઈશ, માટે સાચી વાત કહો

હિંમત રાખી પુરોહિતણુએ બાણ ફેરવી નાખી અને
ચાલાક પુત્રવધૂએ સમરાણના કહેવાનો મર્મ બરાબર
સમજી લીધો

પુત્રવધૂ—મે મારા મસરાના ચાર દીકરા કહ્યા તેમા
મારા પતિની ગણતરી નથી કરી આટલા માણુસોમા પતિને
બતાવવા તે સ્ત્રીને માટે યોગ્ય નથી જેને મે ચોર કહ્યો
તે તો મારા નાના દિયર છે

આ દ્વિધા વાતચીતથી રજપૂતોનો સ્પષ્ટ વધ્યો

પુષ્કરણા આશ્રયોની પ્રતિનિધિતા અને અસ્થિતિભાવ

રજપૂત—(દેવાયતળને) હીક છે આપનું કહેવું
યથાર્થ હશે જો એમજ હોય તો તમે સર્વ એકજ પાત્રમાં
સાથે લોજન કરો. પછી સશયનું કોઈ કારણ નહિ રહે
જો તેમ નહિ બને તો સર્વને દેહાત્તરૂપ પ્રાપ્ત થશે.

આકરી ધર્મકસોટી આવી પડી સકટમાં સપડાએલા
એક રાજકુમારને બચાવતા આણુ કુટુંબ જાતિબ્રહ્મ થાય
એ આ ધર્માત્માને અમદા લાગ્યું તેમ શરણ આપતા દેવ-
ગાને એન કેન પ્રકારે જીવનદાન અપાવવું તે પણ પોતાની
અનિવાર્ય કૃજ થઈ પડી.

દયાળુ અને ગજલક્ષ્મી દેવાયતળએ, છેવટે આપલોગનો
માર્ગ પસંદ કરી પોતાની કુશાચ્ર ને સમયવર્તી બુદ્ધિથી
રાજકુમારને બચાવી લીધો.

સર્વ સાથે જમવાથી ખેતરનું કામ બગડશે એમ
સમજાવી બળે જણા સાથે જમે એવી શુક્તિ રચી પરિણામે
દેવરાજને કુલગુરુનો નાનો પુત્ર રતન સાથે જમ્યા. ઉદાર
ધર્મવૃત્તિથી શરણાગતને સહાય કરવામાં પ્રાણપ્યારા પુત્રને
જાતિબ્રહ્મ થવા દીધો. ' !

દયાની, ધર્મની, પરોપકારની અને રાજ્યલક્ષ્મીની ઉચી
વૃત્તિવાળા આ દેવાયતળ પુષ્કરણા જ્ઞાતિનું રતન હતા એ
વાચકોએ ભૂલવું બેધએ નહિ.

રતન ચારણ જાતિમાં દાખલ થાય છે, અને તેનો
વશ અત્યારે પણ રતન—ચારણ નામે ઓળખાય છે.

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

ધર્મની ખાતર આત્મલોગ આપનાર આ પિતાપુત્રની સહાયથી દેવરાજને જેસલમીરનું રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે આ પ્રસંગને લીધે દેવાયતણના વશજે જેસલમીર રાજ્યમાં અધુના પણ માનમરતબા સાથે ઘણી ઉચ્ચ સ્થિતિ લોગવે છે

પ્રકરણ ૮ મું.

પુષ્કરણા પ્રાદ્યલેખની પ્રાચીનતા અને ચરિત્રપ્રભાવ

પ્રતાપી દેવાયતણના પ્રસંગ ઉપરથી બે-ત્રણ અનુમાને આપણા લેખને સ્વાભાવિક રીતેજ પુષ્ટિ આપે છે,

પુષ્કરણા પ્રાદ્યલેખને એક જાતિના અને પુષ્કરતીર્થના રહેવાસી હતા એમ લખનાર ટોડ સાહેબ સ્વયં માન્ય રાખે છે, કે—દેવરાજને સહાય આપનાર દેવાયતણ રાજ્યકુલ-ગુરુ હતા, અને નવમા સૈકાની શરૂઆતમાં આ પ્રસંગ બન્યો હતો.

બીજી બાજુએ વિચારતા પુષ્કર તળાવ ૧૩ માં સૈકાની શરૂઆતમાં નાહરરાવે આબાદ કર્યું—એમ તે સાહેબ સિદ્ધ કરે છે આ બે માન્યતા પરસ્પર વિરુદ્ધ છે પુષ્કરવાસી એજ પુષ્કરણા પ્રાદ્યલેખ એમ માનીએ તો દેવાયતણ નવમા સૈકામાં કયાથી આવ્યા ? આવી ૩૦૦-૪૦૦ વરસની દેખીતી ભૂલ એમની માન્યતામાં ખુદશી માલમ પડે છે તાત્પર્ય એ છે, કે પુષ્કરણા પ્રાદ્યલેખ સ્ત્રિધુદેશનાજ વતની હોય

પુષ્કરણા પ્રાદક્ષિણી પ્રાચીનતા અને અરિત્રપ્રભાવ

મારવાડ, ભેધપુર આદિ રાજસ્થાનમાં કાલક્રમે વસ્યા છે—
એની વિરુદ્ધ એક પણ હક્કીલ કે અધાર માલમ પડતા
નથી, અને ખોટી માન્યતાને ગેરસમજ સિવાય આધાર પણ
શો હોઈ શકે ?

બીજી— દેવાયતળ, જે પોતે રાજપૂતોના વશપર પ
રાના પૂજ્ય કુલગુરુ હતા, તેના પ્રતાપી ને શુદ્ધ બ્રહ્મકુળને
પુષ્કરણાને બદલે ઓડ જાતિનું માનવું તે કદપના પણ
સાધારણ મનુષ્યના લેજામાં આવી શકે તેમ નથી જો એમ
હોય તો પ્રાણુધ્યાસ પુત્રને ચારણ જાતિમાં કેમ જવા દેત ?
પ્રાયશ્ચિત્તથી તેનો યોગ્ય નિકાલ લાવી શકાય એમ હતું,
પણ ખરી હકીકત તો એ છે, કે પુષ્કરણાજાતિમાં
પરજ્ઞાતીલા સાથે ભોજન લેનાર અથવા અભક્ષ્ય ખાનારને
જિદગીપર્યંત જ્ઞાતિબહિષ્કૃત કરવાનો રિવાજ વશપરપરાથી
અપવાદરહિત ચાલતો આવેલો છે

સ-૬૦૬ ભાટી દેવરાજ બ્યારે લુદ્રવા સર કરે છે ત્યારે
ત્યાના પવાર કુળના રાજગુરુ પુષ્કરણા પ્રાદક્ષિણી પ્રતિષ્ઠા
સ્ત્રીકારી કિલ્લેદારી તથા કદોરાબધ દક્ષિણા આપવાનું કબુલ
કરે છે તે એક તાત્કાલિકના આધારે સ્પષ્ટ રીતે જાણી
શકાય છે.

સ-૬૨૬ શ્રી દેવાયતળના પુત્ર દીનજીના હસ્તે બધા-
એણુ દીદાસર નામનું તળાવ તે અદ્યાપિ એજ નામથી
ઓળખાય છે

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

સ-૨૬૬૬ લુદ્રવા નગરના ભાટી રાજના ગુન્-શ્રી લલ્લુભ ટકશાળી કુળના પુરોહિત હતા તેમને આ સમયે વ્યાસની પદવી આપવામા આવી તેમના વશજો વ્યાસ અટકથીજ જોળખાય છે શ્રી લલ્લુભના વશમા ૭-૮ પેઢીથી સુવર્ણ બનાવવાની રનાયન-વિદ્યા ચાલતી આવી હતી અ વિદ્યાના પ્રભાવે શ્રીલલ્લુભ વ્યાસે લલ્લભોજ નામનો મહા વિષ્ણુયાગ કર્યો હતો. દ્વંદ્વરથી સમન્ત જાતિના બ્રાહ્મણોને બોલાવી અનેક દિવસ લોજન આપી પ્રત્યેકને વામણો, વજ્રો અને સોનામહોરોની દક્ષિણાથી નતકાં આપવામા અત્યાગ્ના હિસાબે કરોડો રૂપીયા ખર્ચવામા આવ્યા હતા ઉદારતા અને ધર્મપ્રેમની વિશાળતાનો આવો નમુનો બાજ્યેજ બીજી જ્ઞાતિમા મળી આવશે

સ-૧૦૨૫ લુદ્રવા નગરમા એક લઘુ વિષ્ણુયાગ કરવામા આવ્યો હતો

૧-૧૧૨૧ લુદ્રવા નગરમા પુ'કરણા ચોવટીઆ જોશી ભોતીરામજીનો વિવાહ થયો હતો 'દેવકર્મે' એક સમયે હોલિકાના દર્શન કરતા જોશીજી બળીને ગુજરી ગયા તે સમયથી તેમના વશમા હોળીનું દર્શન કે તેનો ઉત્સવ કન્વાનો રિવાજ નથી આ ભોતીરામજીના વશમા કેટલીક પેઢી પૂર્વે શ્રી પ્રવરજી નામના ઘણા પ્રતાપી જ્યોતિષી થયા હતા કહે છે, કે શુક અને બૃહસ્પતિએ મનુષ્યરૂપ ધારણ કરી જોશીજીને પૂછ્યું કે, પડિતજી, અત્યારે શુરુ કયા હશે ? જોશીજીએ ગણિતાધારે પાતાળ અને સ્વર્ગ સુધી જોયું તો

પુષ્કરજી કાઢણેની પ્રાચીનતા અને અસ્તિત્વભાવ

કાઈ પત્તો મળ્યો નહિ અતમા પૃથ્વીને વિષે ગણતરી કંતા
જોશીલજો કહ્યું કે--મગવન્ આપ વને મનુષ્ય રૂપે મારે
ઘેર પધાર્યા છો

આ ખનાવથી ચોવટીઆ જોશીનું કુળધણું પ્રખ્યાત છે

સ-૧૨૧૨ મ દોરાધિપતિ નાહરરાવના સમયમા
હુદ્રવાનરેશ ભાટી જેસલજીએ જેસલમીર વસાવ્યું હતું તે સમયે
હુદ્રવાના સર્વ પુષ્કરજી કુટુંબને જેસલજીએ પોતાની સાથે
લાવી કિલ્લેદાર, પુરોહિત, ગુરુ, સુતમઝી જેવા ઉચ્ચ અધિકારી
આપી રાજગઢના કિલ્લામાજ વસાવેલા છે તે વંશના સત્તાનો
અધાપિ કિલ્લામા જ વસે છે, અને તેમના આશરે ૭૦૦
જેટલા ઘર હાલ મોબુદ છે

આટલા સક્ષિપ્ત વિવેચેન ઉપરથી સવત્ ૨૦૬ થી
એટલે આજથી ૧૮૦૦ વર્ષ અગાઉના સમયથી વર્તમાન
કાળ પયતનો ઇતિહાસ આપણે આધાર સાથે જોઈ શક્યા
આ ૧૬૦૦ વર્ષ દરમિયાન તેઓ સુખી અને માન
ભરેલી દશામા હતા એ પણ ૨+૨=૪ થાય એના જેટલું
નિશક છે

આ સમય પુષ્કર તળાવના સમય સાથે સરખાવતા
પુષ્કરની સ્થિતિ પહેલા ૧૦૦૦ વર્ષ પૂર્વે પ્રતાપી પુષ્કરજી-
ભતિ રાજસ્થાનમા પોતાનો યશ મહિમા વધારતી હતી એ
તરત સમજાય તેમ છે

સવત્ ૨૦૬, ૮૯૮, ૯૯૬, ૧૧૨૧, અને ૧૨૧૨

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

ના બનવ તરફ વાચકોનું ફરીને ધ્યાન ખેંચવાની જરૂર છે તે સમયમા જ્યોતિષ વિષયમા તલસ્પર્શી નિપુણતા, ચજ્ઞા-ગદ્ધારા ધર્મપ્રેમ અને નિ સીમ ઉદારતા તેમજ શ્રી દેવા-યતજીનુ પરમ બોધદાયક ચરિત્ર વિચારતા આપણને સહજ માલમ પડે છે, કે પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોની ઉચ્ચ કાન્કીદી ઇતિહાસમા હંમેશને માટે અમર રહી અન્યજ્ઞાતિઓનુ તે તરફ માનભરેલી રીતે ધ્યાન ખેંચાય એટલી પ્રબળ ને સ્વભાવિક છે

અતમા, આ બંને પ્રકરણો જાણ્યા પછી એક બે ઉપ-ગોળી અનુમાનો તરફ વાચકોનું લક્ષ ખેંચી આ પ્રકરણ પૂરું કરીશુ

આજથી લગભગ ૧૮૦૦ વર્ષ ઉપર પુષ્કરણા જ્ઞાતિમા આચાર્ય, બોધા, પુરોહિત વગેરે ભિન્ન ભિન્ન ગોત્રની સ જ્ઞાઓ માલમ પડે છે તે ઉપરથી આપણી પ્રાચીનતા કેટલી આધારવાળી છે તે બરાબર સમજી શકાય છે

સાતમા અને આઠમા પ્રકરણમા તેમજ હવે પછીના બે પ્રકરણોમા પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા બતાવવા ઉપરાત જે ગૌરવવાળો ઇતિહાસ, ચરિત્રો, બનાવો વગેરેનો ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે તે મહિમા તો, નમસ્ત પુષ્કરણાજ્ઞાતિના પૂર્વજોનો હોવાથી ભૂતકાળનો ઇતિહાસ અને સર્વને સરખુ અભિમાન લેવા લાયક વડીલોનો વારસો છે આ પૂર્વાર્ધના ઇતિહાસના સમયમા ગુજરાતવાસી પુષ્કરણાઓ ન ડોવરમા રહેતા હતા મિથવાસી ઋષિઓના વશને હોવાનુ

પહતાનાં કેટલાક દૃષ્ટાંતો

અભિમાન ધરાવનાર પુષ્કરણા કુટુંબોએ પોતાના ગોત્રમા તે તે કુટુંબના વડીલોએ પરાક્રમ કે પ્રભાવથી મહિમા મેળવ્યો હોય તેને પ્રગટ કરવાની વિશેષ જરૂર છે આશા છે, કે આ અથના ઉત્તરાર્ધમા ગુજરાતવાસી પુષ્કરણા સમાજનો યશમહિમા વર્ણવવામા આવશે

પ્રકરણ--૯ મુ.

શ્રી લક્ષ્મીજીના વચનથી પુષ્કરણા જ્ઞાતિને મહત્તા અને સમૃદ્ધિ વરેલી છે—કેટલાંક દૃષ્ટાંતો

(૧) પ્રસિદ્ધ રાજપૂત રાજ્યોનું કુલગુરુત્વ

ચદુવશી ગાંધમા પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણચ દ્રનો સમય આજથી ૫૦૦૦ વરસ પહેલાનો માનવામા આવે છે તે પ્રાત સ્મણીય વશમા શ્રી ગર્ગીચાર્યજી કુળગુરુપદે હતા જેમના ચરણે શ્રી પ્રભુ પણ વહન કરતા એ ગુરુ શ્રીગર્ગીચાર્ય પુષ્કરણા જ્ઞાતિના હતા

શ્રી કૃષ્ણની ૧૭ મી પેઢીએ ગજબાહુએ ગીજની વસાવ્યું તે સમયે પણ રાજનિષ્ઠ પુષ્કરણા આહ્વાણોનો વિસ્તાર અફઘાનિસ્તાન સુધી થવા પામ્યો હતો

શ્રી કૃષ્ણના સમયમા યાદવોની રાજધાની દ્વારિકામા હતી એટલે પુષ્કરણા સમાજનો કચ્છ-ગુજરાતમા વિસ્તાર થાય એ સ્વાભાવિક છે

પુષ્કરણા સ્થાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

ગજબાહુના સમયમા ધોરાસાન તરફ વસવાટ થવાથી તે સમયના પ્રતાપી પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોએ બધાં વેલા દેવાલયો અધ્યાપિ માલમ પડે છે

લગભગ ૧૨૦૦ વર્ષ ઉપર ભાટી દેવરાજના પૂર્વજ યદુવંશી ભાટી નામના રાજાએ ભટનેર (હાલનું બિકાનેર રાજ્યનું હનુમાનગઢ) વસાવેલું તે સમયથી ભાટી કુળમા પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોનું રાજ્યગુરુપણુ આદ્યુ આવે છે

આ ઉપરાત, પવાર, વારાહ, રાઠોડ ને સિસોદીયા વંશમા-એટલે સમસ્ત ગજપૂત સંસ્થાનોમા આ પ્રાચીનજાતિ અત્યારે પણ ગુરુપદે વિરાજમાન છે

ભાટીઆ, ચોસવાલ વગેરે જે નાતો રજપૂતમાથી બની છે તેમા પણ આ જાતિનીજ મહત્તા સ્વીકારવામા આવેલી છે

(૨) નારાયણસર તીર્થના પુરોહિતો પુષ્કરણા બ્રાહ્મણો છે

સિંધ ને કચ્છની વચ્ચે સસુઢકિનારે નારાયણસર તીર્થ નામે એક પ્રસિધ્ધ ધામ આવેલું છે યદુવંશી રાજપૂતો પોતાની યાત્રા મફત કરવા પોતાના કુળગુરુને સાથે લઈ અહીં આવતા, ત્યારથી પુષ્કરણાજાતિ આજસુધી અહીં વસેલી છે

(૩) બીજા પ્રકરણમા કહેવામા આવ્યું છે તેમ કુળ ગુરુના ઉચ્ચપદ પર વિરાજમાન રહેતી જાતિ રાજ્યકુટુંબને અનેક રીતે મસ્કાર ને સહાય આપી રાજ્યની સેવા કરે છે

રાજકુમારોને વિદ્યાસ રક્ષાં આપવામાં, અને વેદવેદાંગ, મહા-
ભારત, રામાયણ, ભાગવત, ધર્મશાસ્ત્રો, ઇતિહાસ આદિના
ઉપા અભ્યાસથી રાજકુટુંબ તેમજ મહિરોમાં ધર્મનો ઉપદેશ
આપી “રાજ્ય કથા વ્યાસ”ની પદવી શોભાવવામાં
રાજ્યસ્થાનના અગ્ર રાજ્યોમાં પુષ્કરણાસાતિજ હાલ
પ્રધાનપદ ભોગવે છે

(૪) રાજ્યજ્યોતિષી તરીકે પુષ્કરણા ગ્રામણોની કીર્તિ
ઘણી ઉચી કક્ષાએ પહોંચી હતી શ્રી બ્રહ્મદત્તજીએ શુકના
તારાને નીચે ઉતાર્યો, અને શ્રીપ્રવરણને ત્યાં શુક અને
બૃહસ્પતિ દેવ સ્વયં પધાર્યા હતા એથી વિશેષ આશ્ચર્ય
જનક પ્રસંગ બીજો શો હોઈ શકે ?

જેસલમીરના વશાનુવશ પુરોહિત શ્રીરાધોજીના પ્રતાપી
પુત્ર શ્રીચક્રુજી ભાસ્કરનો અવતાર ગણાતા તેમનું બનાવેલું
ચન્દ્રપત્યાગ પ્રાચીન ને પ્રતિષ્ઠિત પચાગોમાં ઉચ્ચ માન
ધરાવે છે આ જોશીજીના વશજો અડવાણી જોશી કહેવાય
છે તેઓએ જ્યોતિષવિદ્યાના ચમત્કારી ગ્રંથો લખેલા તે
આપણને મળી આવે છે કેટલાય દક્ષિણી ગ્રામણો પુષ્કરણા
ગુરુઓ પાસેથી આ વિદ્યા શીખેલા છે ચુદ્ધ જેવા વિનાશક
પ્રસંગમાં જ્યોતિષના પ્રતાપે જય મેળવી માગલિયાવાસ
(અજમેર તામે) જેવા ગામ પુષ્કરણા ગ્રામણોને મળેલા છે

અહીં ગુજરાતમાં પણ મહારાજ શ્રીગણપતરાવ, આનંદ-
રાવ અને ગોવિંદરાવ ગાયકવાડ સરકાર પાસે ક્ષિતિજ્યોતિષના
અદ્ભુત ચમત્કારો બતાવવામાં આવેલા જેના પરિણામે

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

નિયત થએલા સંખ્યાબધ વર્ષોસને આજ સુધી પળ્યા છે ને પળે છે આ હકીકતના દાખલાઓ અને વિગતવાર વર્ણન આ અથના ઉત્તરાર્ધમા આપવામા આવશે

(૫) પુષ્કરણાજ્ઞાતિમા વેદકવિદ્યાનુ ઝેવન કરનાર ઘણા કુશળ પુરુષો થઈ ગયા છે બીકાનેર વસાવનાર બીકાજી મહારાજના રાજરાણીને પ્રસૂતિપીડામાથી મુક્ત કરી ગામ મેળવનાર વ્યાસ દેવઋષિજીના પુત્ર જીઠાજી પુષ્કરણા કુળના હતા જોધપુર, બીકાનેર વગેરે રાજ્યોમા રાજ્યવેદના પદ ઉપર હાલ પણ પુષ્કરણા પ્રાણેજી છે

(૬) રાજ ક્ષેત્ર જયદેવજીની ઉદાત્ત રાજનિષ્ઠા.

રાજ્યકુળને પરમ સહાય આપનાર શ્રી દેવાયતજીનુ ચરિત્ર ગયા પ્રકરણમા આપણે જોઈ ગયા એટલીજ ઉમદા રાજભક્તિનુ બીજુ દષ્ટાત શ્રીજયદેવજીના વીરને છાજે તેવા ઉત્તમ કર્તવ્યપાલનથી પુષ્કરણા જ્ઞાતિની કીર્તિમા અધિક ઉમેરો કરે છે

રોકોડવશના જોધપુરનરેશ યશવતજીના પુત્ર અજીત સિંહની રક્ષા જયદેવજીએ ઘણા કષ્ટ વેડી બહાદુરી સાથે કરેલી છે મહારાજ યશવતસિંહનુ કાળુલમા નરણુ થતા રાજરાણીને મારવાડ તરફ આવવુ પડ્યુ લાહોરમા અજીતસિંહનો જન્મ થાય છે બાદશાહ આ બાળકુમારને ગંભ્યહકત નહિ આપતા પકડવાનો પ્રયત્ન કરે છે અનેક ગંજપૂત વીરોના પગક્રમથી કુમાર ઘેરામાથી બચવા પામે

મહત્તાના કેટલાંક દૃષ્ટાંતો

છે પુષ્કરણા જ્ઞાતિના પુરોહિત જયદેવજી નાસી છૂટેલા તે અજીતસિંહને આણુના પહાડોમા ૭ વર્ષ રાખી તેનું જતન કરે છે આ ઉપકારના ખઠલામા જ્યારે વીરશિરોમણી સરદાર દુર્ગાદાસના પ્રયાસથી અજીતસિંહ ગાદીનશીન થાય છે ત્યારે તેમણે પોતાના હસ્તાક્ષરથી નીચેનો ચશસ્ત્રી લેખ લખી આપેલો છે

માતા મારી યાવરી, પિતા પ્રાન પ્રમાણ,
જન્મ લીધો જશવન ધન, જોધનિવક જોધાણ

(૭) અનેકના કટ્યાણુ માટે એક પુષ્કરણા બ્રાહ્મણનો વીરતાપૂર્ણ આત્મલોગ

અમદાવાદ શહેર વસાવતા બાવા માણિકનાથને મળતો બીજો અમત્કાર આ કથામા આપણે જોઈ શકીએ છીએ જોધપુર વસાવનાર મહારાજ જોધાણ જ્યારે કિલ્લો બધાવતા હતા, ત્યારે ચિડિયાનાથ નામનો એક સિંધ વિરુદ્ધ પડયો ક્રોધ પામી તેણે કિલ્લો થવા દીધો નહિ તેના નિવારણ સાર પાયાના અણુતરમા જીવતા મનુષ્યનો લોગ આપવાનું નક્કી કરવામા આવ્યું પુષ્કરણાજ્ઞાતિના પુરોહિત કુળના એક બ્રાહ્મણે પ્રસન્નતાપૂર્વક અનેકના કટ્યાણુ માટે પોતાની આહૂતિ આપી (મારવાડ તવારીખ ૩ જે ભાગ-૫-૧૮૩ જુઓ)

આત્મલોગ અને વીરતાના અનેક દૃષ્ટાંત પુષ્કરણા-જ્ઞાતિના લગ્ન ઈતિહાસમાથી આપણને મળી શકે તેમ છે

જોધપુર કુમાર અજીતસિંહ દિલ્લીપતિ શાહજહાની નોકરીમા હતા કેટલીક ખટપટને લીધે તેનું ખૂન થયું

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની આચીનતા અને ગૌરવ

તેના શયને સુરક્ષિત રીતે પાછુ મેળવતા રજપૂતોને ભારે જગ ખેડવો પડ્યો આ ધર્મચુદ્ધમા પુરોહિત વ્યાન શ્રી ગિરિધરજીએ રજપૂત સૈન્યના સેનાધિપતિ બની બાદશાહી ફ્રેજ સામે લડતા લડતા આત્મસમર્પણ કર્યું (મારવાડ તવારીખ ભા ૩ પૃ-૧૮૨)

(૮) જોધપુર નરેશ અજીતસિંહને એક વખત બાદશાહની ખડણી ભરવાની હતી તે વખતે દિલ્હીપતિ પાંચ બાહેધરીમા-પુરોહિત શ્રી જગતજીના પુત્ર શિવકૃષ્ણજીએ રહીને પોતાના વિદ્યાપ્રભાવે બાદશાહને ખુશ કરી ખડણી માફ કરાવી રાજ્યોને આવી અનેક રીતે પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોએ સહાય કરેલી છે

(૯) ગજન્યના ભકત, મહાયક, પ્રતિનિધિ અને રક્ષક તરીકે ગજન્યની કેવી રીતે મેવા બજાવી છે તેનો બ્યાલ ઉપરના દષ્ટાંતોથી આપણને આવી શકે છે તદુપરાત નગર-શેઠ તરીકે રાજ્યોને ધનની સહાય આપવામા અને રાજ્યના ઉચ્ચ હોદ્દાઓ ભોગવવામા પુષ્કરણાજ્ઞાતિએ પોતાની મહત્તા ચિન્હિત કરી છે આશરે ૪૦૦ વર્ષ ઉપર ફ્રેજોદીના રહીશ કપટા શિવજીએ જોધપુર દરબારને ધનની મોટી સહાય કરી હતી તે ઉપરથી શ્રી શિવજીને બોહોરા એવી પદવી આપવામા આવી હતી તેથી તેમના વશજો-કપટાઓ આજે બોહોરા કહેવાય છે

તામ્રપત્રો, લેખો, અનેક પસાયતા અને ગામો વગેરે ઉપરથી પુષ્કરણાજ્ઞાતિની યશસ્વિતા જેવી જાનવત્યમાન

મહત્તા

પ્રકટી છે એવીજ ઉન્નતિ અધુના પણ વેપાર, હુન્નર, વિદ્યા અને ધનવૃદ્ધિમા પુકણા કેમ લોગવે છે

આ ઉપરથી પુરાણી ને પ્રસિદ્ધ પુકરણાનતિનો પ્રભાવ આપણા ગ્યાલમા આવે છે હવે પછી ગુજરાતમા વસેલા પુકરણા આગેવાનોએ અનેક વર્ષોસનો મેળવી પૂર્વની ગ્યાતિને માતખર કરી છે—એ વિષે જ્યારે આપણે પાછળના મહિમાવાન પ્રકરણા વાચીશુ ત્યારેજ આપણી ખાત્રી થશે, કે ગુજરાતમા પણ અનેક પ્રતિષ્ઠિત પુરુષોએ ગજમાન્ય ન્થિતિ પ્રાપ્ત કરી ઉજવળ ઇતિહાસ પોતાના વશજો માટે મૂકેલો છે

પ્રકરણ-૧૦ મુ.

મહત્તા.

ધર્મપ્રિય પુકરણા બ્રાહ્મણકુળની મહત્તા
આચારવિચાર અને જાત્યાલિમાન વિષે.

અસલથીજ તેજસ્વી બ્રાહ્મણકુળની આધુનિક સ્થિતિ પણ સુખી ને માન ભરેલી છે જે વૃક્ષનુ મૂળ પ્રતાપી ને મજબુત તેનો ઘટા વિસ્તાર વિશાળને સમૃદ્ધ હોય તે કુદરતી છે

પુકરણા બ્રાહ્મણોનો મોટો ભાગ વિવિધ રિયાસતોમા વશપરપરાના મળેલા માનવતા હક્ક લોગવી સુખી જીવન ગાળે છે કેટલાક વેદકને જ્યોતિષમા નિપુણતા મેળવી ઉત્તમ

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

સ્થિતિ લોગવે છે બાકીનામાથી ઘણા નોકરી ને વેપારદિમા તથા કેટલાક ગોરપણાથી પોતાની જીવનયાત્રા પૂરી કરે છે

યજ્ઞયાગ કરવા ને પ્રદક્ષિણા કરાવવું એ, આ જ્ઞાતિનો સ્વભાવ હોય એમ લાગે છે દાન લેવા કરતા દાન આપવાની તેમની ક્ષત્રિયોચિત ઉદારતા ને ધર્મવૃત્તિ પ્રથમથીજ પ્રસશનીય છે વેલવ ને સમૃદ્ધિમા હજારો વર્ષથી ઉછર્યા છતા, લોભને વશ બની અર્થસંગ્રહ કરી રાખવાની વેશ્યવૃત્તિ પુષ્કરણાપ્રાદ્યલેખમા માલમ પડતી નથી નિધુતટની તપશ્ચર્યા ઋષિઓના આ વશબેમા બરાબર ઉતરેલી માલમ પડે છે

સમગ્ર જ્ઞાતિને દુષ્કાળના સકટમાથી ઉગારનાર પ્રતાપી, ઉદાર ને ઠયાળુ નાથાજીનો ઉત્કટ જ્ઞાતિપ્રેમ લાગ્યેજ બીજી જ્ઞાતિમા માલમ પડશે

એક વખત નિરંતર વરસાદની તાણુ લોગવતા મારવાડમા ભયકર દુકાળ પડ્યો બધી વસ્તી બાસભાગ કરવા લાગી

જેમલશીર ને જોધપુરના પ્રતાપી પુરોહિતોએ સમગ્ર નાતને એકત્ર કરી વિશાળ ભોજનશાળાઓ ઠેકઠેકાણે સ્થાપન કરી ગામેગામે પુષ્કરણા પ્રાદ્યલેખ નોકરીમા હોવાથી એક પાણુ પુષ્કરણા પ્રાદ્યલેખને આ દુર્લભ રાક્ષસની જરા પણુ અસર પહોચી શકી નહિ આ સુસ્મરણીય બનાવ નીચેની કહેવતમા નાથાજીની અમર કીર્તિનુ આપણને સ્મરણુ કરાવે છે

મહત્તા

ન્યાત ન્યાતમે હોતો નાથો,
તે કાહેકો લોગ માલવે જાતો

દાન આપવામા જેમ પુષ્કરણુ પ્રાદ્યણુને વિશેષ પ્રીતિ છે તેમ અન્ય પ્રાદ્યણુની દાન લેવાની વૃત્તિ તરફ આ જાતિને અત્યંત તિરસ્કાર છે લાખા સમયથી ધર્મનુ મેવન કરવાથી અને વેલરી ને ઉદાર જીવન ભોગવવાની ટેવથી આ સ્થિતિ તેમનામા સ્વાભાવિક થઈ પડી છે

દાન વિષયમા મનુસ્મૃતિ જેવા પ્રમાણુઅથો તરફ આ અંથજે નજર નાખનાથી પુષ્કરણુ પ્રાદ્યણુનેો ગરવો સ્વભાવ યથાથ છે, કે કેમ તે વધારે સ્પષ્ટ થશે

(૧) અધ્યાપનમધ્યયન યજન યાજનં તથા

દાન પ્રતિગ્રહ ચૈવ બ્રાહ્મણાનામકલ્પયત્ ॥

મનુ ૦ અ ૧ શ્લો, ૩૮

ભાવાર્થ — ભણવુ, યજ કરવો ને દાન દેવુ એ પરમાર્થ વૃત્તિને પોષનારા ત્રણુ કર્મો અને ભણાવવુ, યજ કરાવવો ને દાન લેવુ તે સમાજરક્ષા અને આજીવિકાને અનુકૂળ ત્રણુ કર્મો મળી છ કર્મ પ્રાદ્યણુ કરવા જોઈએ

(૨) પ્રતિગ્રહ સમયેઽપિ પ્રણમ તત્ર ઝર્જયેત્

પ્રતિગ્રહેણ શાસ્ત્રાણુ બ્રાહ્મ તેજ પ્રદામ્યતિ

મનુ ૦ અ ૪ શ્લો ૧૮૬

પુષ્કરણા જ્ઞાતિનો પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

ભાવાર્થ — દાન લેવું એ પ્રાદ્ધણ્ય કર્મ છે, પરંતુ સામર્થ્ય વગર તે લેવાની મના છે શક્તિમાને પણ પ્રદ્ધ-
તેજની રક્ષા કરવા દાન લેવાના કર્મથી બચવું જોઈએ

(૩) દુષ્કૃત દિ મનુષ્યાણામન્નમાશ્નિન્ય તિષ્ઠતિ
યો યસ્યાન્ન સમન્નાતિ સ તસ્યાન્નાતિ કિલ્લિ
ષમ્ (અજીતન્મૃતિ)

ભાવાર્થ — મનુષ્યોના દુરાચરણનું પાપ તેના બજમા
ગૂંધે છે એટલા માટે એવા દુરાચારીનું દાન લેનાર સ્વયં
પાપભાગી બને છે માત્ર શુદ્ધ વૃત્તિથી આજીવિકા ચલાવ
નારનું દાન લેવા યોગ્ય છે

(૪) સાવિત્રી માત્ર સારોઽપિ વર વિપ્ર સુયાત્રેત-
નાયત્રિત સ્ત્રીવેદોઽપિ સર્વાંશી સર્વવિક્રયી ॥

મનુ ૦ અ૦૨ શ્લો ૧૧૮

ભાવાર્થ :— વેદવિક્રય કરનાર અને સર્વ કંઈનું
ખાનાર ચારે વેદને બાણતો હોય તો પણ તે ઉત્તમ પ્રાદ્ધણ્ય
નથી કિન્તુ ઉપરના બને દુષ્કર્મથી બચનાર વિપ્ર કેવળ
ગાયત્રીમત્ર બાણતો હોય તો તે સદાસર્વદા શ્રેષ્ઠ છે

આ રીતે ધર્મશાસ્ત્રની આજ્ઞાને અનુસરી પ્રાય સમગ્ર
જ્ઞાતિ દાન લેવાના અસત્ કર્મથી બચી ગઈ છે તે ધર્મ-
તેજ પુષ્કરણા પ્રાદ્ધણ્યો અદ્યાપિ બાળવી રહ્યા છે

મહત્તા

અધુરેમની અવધિ અને અપૂર્વ ઉદારતા —

લેખપુસ્તકરેશના ગુરુ તાપાળએ કાંઈ સત્તાન ન હોવાથી પોતાના ભત્રીજા ગિરિધરજીને દત્તક લીધો. સમયની બલિહારી એટલે વૃદ્ધાવસ્થાએ પોતાને એક ઔરમ પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. તેનું નામ નાથાળ. અતસમયે વ્યાસ તાપાળએ વારસો વહેચી લેવા જણાવ્યું ત્યારે ગિરિધરે કહ્યું આપની કૃપાથી મારે કોઈ વાતની કમી નથી. એટલે સર્વ ધન મારા ભાઈ નાથાળને મળે. એવી મારી ઇચ્છા છે. નાથાળએ વડીલ ભાઈની આ ઉદારતા જોઈ પ્રતિજ્ઞા લીધી કે—ભાઈના આ સદાચરણથી પિતાનું સર્વસ્વ ધન શ્રી કૃષ્ણાર્પણ હો. એવી મારી ઇચ્છા છું. ૬-૧૦ વરસના નાથાળનો આ સંકલ્પ ને ત્યાગવૃત્તિ ખરેખર અપૂર્વ છે. !

ઇસ હાથ દે ઉસ હાથ લે—એ કુદરતનો કાનૂન છે. નાથાળએ ભાગ્યબળથી લાખો રૂપીઆ કમાઈ પુણ્યમાર્ગે ખરચ્યા ને જીવન સાર્થક કર્યું.

ઉદારતા ને સતોષિતા બે સગી બેનો છે. આવી ઉદાર જાતિમા સતોષિની વૃત્તિ અમર્યાદ હોય. એમા શી નવાઈ? જેસલમીરના પુષ્કરણા આચાર્ય વેણીદાસની કૃપાથી બીકાનેરની એક અપમાનિત રાણીના પુત્રને રાજ્ય મળ્યું. રાણીએ પોતાના મનના સંકલ્પ પ્રમાણે અધુ રાજ્ય આપવા આચાર્યને ખૂબ વિનંતી કરી. પરંતુ આચાર્યના ચોકબા ઇન્કારથી રાણી નિરાશ થઈ. અતમા રાણીનો ટેક સાચવવા અર્ધો રાજ્યની ઉપજ સ્વીકારવાનું કબૂલ થયું. ધર્મને પુષ્ટ

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને મૌરવ

કરવા અવતરેલી પુષ્કરણા કેમ આવા ધનનો ખીજો શો ઉપયોગ કરી શકે ? સર્વ ઉપજમાથી અનેક વિષ્ણુયાગદ્વારા ધર્મની રક્ષા કરી

પુષ્કરણા જ્ઞાતિમા પ્રહોલ અને બલિરામલ જેવા સિદ્ધપુરુષોએ પોતાના સાત્વિક ધર્મતેજથી અનેક ચમત્કારો કરેલા છે સિંધવાસી પ્રહોલએ ૨૪ લક્ષ ગાયત્રીજપથી ભક્તવત્સળ માતા સાવિત્રીને પ્રસન્ન કર્યા એક કુબાર અને તેની એક દીકરી -એમ બંનેના રૂપ ધરી ગાયત્રી દેવી ભત્રા કરવા નીકળ્યા તે કુલકાર પોતાની કન્યાને પ્રહોલને સોંપી ચાલ્યો ગયો તે પ્રદેશનો અધિકારી એક દુષ્ટ મુસલમાન હતો તેની નજર આ ખૂબસુરત કન્યા તરફ ગઈ પ્રહોલ આ વિચારથી ઘણા ખિન્ન થયા સમય ભેઈનવાળા પ્રાદ્યણની ઝુપડીમા જેવો દાખલ થયો કે તત્કાલ અષ્ટભુજ-સપ્ત સિંહવાહિની બનીને સાવિત્રીએ સાક્ષાત્કાર કરાવ્યો નવાળ નમી પડ્યો ને પ્રહોલને વરદાન આપી જગદંબા ગાયત્રી અતથ્યોન થયા.

ખીજ એવાજ સિદ્ધ ચોહટીઆ ભેશી બલિરામલને પણ માતા ગાયત્રી પ્રસન્ન હતા લોકોથી ભરમાએલા કેટલાક મુસલમાનોએ ભેશીલને નદીમા ડૂબાડવાનો નિશ્ચય કર્યો. રાત્રે આવી તેઓએ જેવો ખાટલો ઉચકયો તેવાજ ચાર પાયા ખલા સાથે સજ્જડા. મુસલમાનો ખૂબ ગભરાયા ને કરગરી પડ્યા ભેશીલએ તે ચવનોને હિંદુના ચિહ્ન ધારણ કરાવી મુક્ત કર્યો આજ પણ બલિરામલની છત્રીએ

મેળો ભરાય છે તે પ્રસંગે હિન્દુમુસલમાન બને કોમ તેમના દર્શન ભક્તિભાવથી કરે છે ને માન્યતા રાખે છે

ચાવચ્ચ દ્રદિવાકરૌ-શ્રી લક્ષ્મીજી જેને પ્રસન્ન છે એવી પુષ્કરણા કોમમા અથકતી અને ખીરખલ સમા કવિઓ પણ થયેલા છે ધર્મશાસ્ત્ર, ભાષાશાસ્ત્ર, વેદક, મત્રશાસ્ત્ર, યોગવિદ્યા અને જ્યોતિષ વગેરે અનેક શાસ્ત્રોને જાણનારી પુષ્કરણા-જ્ઞાતિમા હરલાલજી નામે એક વિદ્વાન પડિત થઈ ગયા છે જોધપુર રાજ્યમા એક વખત કવિઓની પરિષદ ભરાઈ એક અદેખા ભાટે હરલાલજીને આવતા જોઈ પકકાર કર્યો કે- “પ્રાદ્યણ કવિતા કરવામા શુ જાણે ?” પુષ્કરણા પડિતે નીચેના કવિતથી ભાટના ગર્વને ચૂર્ણ કરી નાખ્યો

આદિ કવિ વિધિ વેદ રચે, મુનિ ત્રાસ પુરાણ બનાય કે દીની
સો સુન ગુક રચે સખ કાવ્ય તુલસી અર સુગ સુનાય કે દીની
લાલ બને કવિ કે સખ બેઠ સેવગને અધવીચમે છીની
પ્રાદ્યણકે મુખકી કવિતા, કણુ ભાટ લઈ કણુ ચારણ લીની

શ્રી પુષ્ટિમાર્ગનો પ્રચાર કરાવનાર પુષ્કરણા પ્રાદ્યણાએ મોટાઇની લાલસાનો ત્યાગ પણ ઓછો નથી કર્યો રાજાઓ-એ સ્પષ્ટ કહેલું કે, ગોસાઈજીના કુળને ગુરુ માનવાથી આપના વશમા ચોચ્ય ગુરુભાવ નહિ રહે પુષ્કરણા પડિ-તોએ આવાં આદરવચનોની પરવા નહિ કરતા જોધપુર-નરેશના ગુરુ નાથાવતજી અને મધુવતજીએ જેસલમીર, જોધપુર, ખીકાનેર વગેરે અનેક મહારાજાઓને પુષ્ટિમાર્ગની દિક્ષા લેવરાવી ભાટીઆ જેવી કોમમા શ્રી વલ્લભસ પ્રદાયનો

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

આટલો પ્રચાર તે પણ પુષ્કરણા કોમનેજ આભારી છે. કેમકે ઉત્તમ પુરુષોના આચળુનું તેના અનુયાયીઓ હંમેશા અનુકરણ કરે છે આ પ્રસંગથી પુષ્કરણા શાળાની સાર્થકતા બરાબર જણાઈ આવે છે પુષ્કરણા વિષ્ણુ ધર્મ અને સત્કાવ્યમા મહા સહાય કરશે એવું શ્રી લક્ષ્મીજીનું વચન આ નાના પુસ્તકમાં અનેક સ્થળે પ્રતીત થયું છે

સ્વર્ધમે નિધન શ્રેય પરધમો મયાવહ । એધર્મનીતિ વિરલાજ પાળી શકે છે વિચિત્ર પ્રલોભનો અને આકરા ભયને ન ગણકારી વ્યાસ રામઋષિએ ધર્મતેજનું આબાહ ઋક્ષણ કર્યું છે સ-૬૬૬મા વિષ્ણુયાગ કરનાર શ્રી લલ્લુજીના વશમા આ રામા વ્યાસ ઉત્પન્ન થયા હતા તેઓ વેદકમા અદ્વિતીય અનુભવી હતા તેમની પ્રતિભાને લીધે દિવ્દીપતિ બાહશાહ તરફથી પણ અમુક વાર્ષિક આવક તેમને મળતી.

બાહશાહ એક વખત અદૃષ્ટ ત્રણ (પાઠુ)ની પીડાથી અત્યંત દુઃખી હતો બહુ સાવધાનીથી ઉપચાર કરી રામઋષિએ તે વ્યાધિ નાબૂદ કર્યો બાહશાહ ખુશી થયો અને પોતાની શાહઝાદી રામાજીના પુત્ર દેવઋષિજીને-જેમના ઉપર આ શાહઝાદી મોહ પામી હતી-આપવાની ઇચ્છા જણાવી

રાજકન્યા, અદળક સ પત્તિ અથવા સ્વર્ગની અખૂટ દોલત ભલે મળતી હોય, પણ પવિત્ર પુરુષો ધર્મનો આશ્રય કદાપિ તજતા નથી ઋષિજીને નીચેના શ્લોકનું સ્મરણ થઈ આવ્યું

ન જાતુ કામાન્ન મયાન્ન લોભાન્

ધર્મ ન્યજંઙીવિતસ્યાપિહેતો

ધર્મે નિત્ય સુખં દુઃખસ્વનિત્યો

જોવો નિત્યો હેતુરસ્યન્વનિત્ય ॥

ભાવાર્થ:—કોઈ પણ વાસનાને કાગળે, ભયથી, લોભથી કે જીવન બચાવવા કદાપિ ધર્મનો ત્યાગ કરવો નહિ કેમકે સ સારમા સર્વ પ્રકારના સુખદુઃખ છે તે અનિત્ય અર્થોત્ નાશવત છે કિન્તુ એક ધર્મ અને બીજો જીવાત્મા સદા નિત્ય-અમર છે માટે નિત્યની દરકાર કરવી નાશવત વસ્તુ ખાતર સત્ય વસ્તુનો લોભ કદાપિ આપી શકાય નહિ

ધર્મપર દૃઢ વિશ્વાસ ગંભી આપત્તિમાથી ઉગરવા ગમાજીએ એક યુક્તિ કરી- જાન લઇને આવવાના બહાને પોતાની જાગીરદારીમાંથી ચાલ્યા ગયા બાદશાહી ફોજ પાછળ પડી, પરંતુ ધન્ય છે તે વીર આત્માને કે તેમણે પોતે ક્ષાત્રતેજ દાખવી લડતા લડતા ધર્મોર્થે પ્રાણ જતો કર્યો ' પાછળથી દેવન્નવિજી પ્રહારચારીવેશે જેસલમીર તરફ છટકી ગયા, ધર્મોચ્છેથી કદાપિ દુઃખ આવી શકે નહિ એ ન્યાયે જેસલમીર મહારાજને પણ એજ વ્રણમાંથી ઉગારી, દેવાયતજીના કુળની એક કન્યા સાથે પરણી દેવન્નવિજીએ મહારાજના વ્યાસગુરુપદે ઉન્નત જીવન લોગવ્યું

પુષ્કરણ જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

પ્રકરણ—૧૧ મું.

રીતરિવાજ વિષે સામાન્ય

ખાનપાનના આચાર દ્વિજજ્ઞાતિને અનુસરતા છે એટલે
પરજ્ઞાતિના હાથની રસોઈ કદાપિ લેવામા આવતી નથી

વિશેષ આનંદની વાત તો એ છે, કે અન્ય જ્ઞાતિ
કરતા પુષ્કરણ પ્રાદ્યક્ષોમા પોડશ સસ્કારનુ ગૌરવ વિશેષ
આદરયુક્ત છે આર્યજ્ઞતિના અભ્યુદય અર્થે ઋષિઓએ
સોળ સસ્કાર નિયત કર્યા છે તેમાના ઘણા સસ્કારો
પ્રેમપૂર્વક ને વિધિ અનુસાર સારી રીતે ઉજવવામા
આવે છે

વાનપ્રસ્થ અને સન્યસ્ત-આશ્રમનુ પાલન પણ પુષ્કરણ
જ્ઞાતિમા અતિ માનનીય છે આશ્રમચવસ્થા જેટલા પ્રમાણમા
પ્રજ્ઞના હૃદયમાથી શિથિલ થઈ ગઈ છે તેથી દશગણ
પ્રમાણમા આર્યપ્રજ્ઞ નિસર્વ બની આત્મિક અધોગતિને
પામી છે આવી સ્થિતિમા પૂજ્ય શ્રીસુખાનંદ, અચલાનંદ
ને શ્રીસદાનંદ સ્વામી જેવી વિભૂતિઓ પુષ્કરણ કુળમા
ઉત્પન્ન થઈ ગઈ છે

સ્વામી શ્રીસુખાનંદજીની તપશ્ચર્યા અત્યંત કઠિન ને
આશ્ચર્યજનક હતી સદેહે કેલાસ જવાના હેતુથી યોગની
એક ક્રિયાના બળથી તેમણે પોતાનુ શરીર અગ્નિથી અપરા-
જિત બનાવ્યુ હતુ સ્વામી અચલાનંદજીનો સયમ ને

રીતરિવાજ વિષે સામાન્ય

ક્ષમાશીલતા ખરેખર અદ્વિતીય હતા' એમ કહે છે, કે કોઈ દુષ્ટે એક વખત તેમની પાસે ચુનાના પેડા ધર્યાં પરંતુ આશ્ચર્યની વાત તો એ છે, કે તે મહાનુભાવે અતિ પ્રસન્નતાથી તેનો આહાર કર્યો--અને કોઈ પણ જાતની અડચણ તેમને નહીં નહિ

કુલીનતાનું ગૌરવ--મથાર્થ રૂપમા--અન્ય જ્ઞાતિઓના મુકાબલે પુષ્કરણા કોમમા સારી રીતે સચવાઈ રહ્યું છે કન્યાવિક્રયનો આત્મઘાતક રિવાજ આ જ્ઞાતિમા નથી એમ કહીએ તો ખુશીથી ચાલી શકે તેમ છે ગમે તેવા શ્રીમત-કુળમા જો કન્યાવિક્રયની રૂઢિની ગંધ માલમ પડે છે તો તે કુળને કન્યા મળવી દુર્લભ થઈ પડે છે

કન્યા આપવાની પ્રથામા પુષ્કરણા બ્રાહ્મણો ઘણી ઉચી વૃત્તિ ધરાવે છે ધન, માન કે ખીજ આડખરી પ્રતિભા કરતા સુયોગ્ય-શુભશીલ ને શક્તિસંપન્ન-પુરુષનેજ કન્યા સરળતાથી મળી શકે છે સુધારાનું ડિઝિમ વગાડતી ખીજ કોઈ જ્ઞાતિમા કન્યા આપવાના સંબંધમા આટલી ધમિષ્ટ ને પ્રસન્નશીલ કાળજી જાગ્યેજ માલમ પડશે

ઉત્તમ વર્ગના તરુવરની છાયા, કૃષિ, દેખાવ વગેરે સુદર હોય છે, તેમ ઉત્તમ જાતિની ખાનદાની ને સદાચાર સુખદાયક વાતાવરણથી ભરેલા હોય છે પુષ્કરણા કુળના આચાર, શક્તિ, સ્વભાવ, પ્રેમ, ઉદારતા, રાજ્યભક્તિ વગેરે અનેક ઉત્તમ ગુણોની સાથે ખીજ નાની ખાખતોમા

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની આચીનતા અને ગૌરવ

પણુ ઇતર વર્ણ કે વર્ગ કરતા આ જ્ઞાતિની અદિઆતી સ્થિતિ માલુમ પડે છે

એક ટકાની હોય તોલડી, તોય તપાસી સગે ઠામ,
પૂખ ટકોગ ખખડાનીને, પૂરણુ પરખી ખરચે દામ,
પણુ કન્યાને ઇવનગ્નો સાચી, વગ્નેના આધળીઆ ખાય,
આજ અમાગી દ્વિજગ્તનિમા, વાગ્નિ માખેલા ગાય

પરતુ સહભાગ્ય છે આ પ્રતાપી જાતિના કે વિવાહ કરવામા ધનની કે ખીજી ખોટી મોટાઈ ઉપર ભાગ નહિ મૂકતા સુયોગ્ય પુરુષ અને ઉત્તમ કુળને જોઈને કન્યા આપવામા આવે છે લગ્ન પહેલા થોડા મમય પૂર્વજ મગાઈ-વાગ્દાન કરવામા આવે છે અન્ય જ્ઞાતિની પેઠે મગાઈ થયા પછી વિવાહ મિથ્યા થઈ શકતો નથી તેમ નથી બને પક્ષમા કડવાશ થતી કે નથી લાકડે માડડુ વળગાડવામા આવતુ

જ્યા લગ્નક્રિયા સાત્ત્વિક ને ગભીર માનવામા આવે છે, તે પ્રજા દદ, ચિરજીવ યશ લોગવનારી ને સદ્ગુણી નીવડે તે સ્વાભાવિક છે વળી પુષ્કરણાજ્ઞાતિમા દીકરીને શેરના કાગળીઆની પેઠે વેચવામા આવતી નથી, પણ યજ્ઞ નાર્યસ્તુ પૂઝ્યન્તે રમન્તે તત્ર દેવતા । એ મનુ ભગવા નની પુણ્યકારી ભાવનાને માન આપવામા આવે છે

આવી પુષ્કરણા કેમ શ્રી લક્ષ્મીજીના વરદાનથી હ મેશા સુખસન્માનલોકતા રહી છે અને ભવિષ્યમા પણ રહેા એજ ઈષ્ટ અભ્યર્થના । અસ્તુ ।

સિંધ, કચ્છ, ગુજરાત અને રાજસ્થાનના વિશાળ

રીતરિવાજ વિષે સામાન્ય

ક્ષેત્રમા વસતી બધી શાખાના પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોની આધુનિક આબાદી ને મોટાઇ વિષે માત્ર રૂપરેખાજ દોરવામા આવે તો સભવ છે, કે એક મોટું પુસ્તક તૈયાર થાય સમસ્ત જ્ઞાતિની શાખાના મહિમાનો ઉલ્લેખ કર્યો તે આ લેખકના નાના મોઢે મોટો લાડુ ખાવા જેવું—નહિ બની શકે તેવું કામ છે, પરંતુ પરમાત્માની દયામા વિશ્વાસ રાખીને અથવા ઉત્તરાર્ધમા ગુજરાતની રસિક જાણવાયોગ્ય અને આકર્ષક વાર્તાવાનીઓ પીરસવાની ઇચ્છા છે આશા છે, કે વાચકોને તે રચિકર થઈ હવે પછીના પ્રકરણો એક સરખા પ્રેમથી વાંચાશે

ગુજરાતવાની પુષ્કરણા ડોમની કીર્તિ પૂર્વજોના ઇતિહાસની સાથે સરખાવતા રાજમાન્ય સ્થિતિમા રહી છે અને વડીલોની કીર્તિમા ચત્કિચિત ઉમેરો કર્યો છે એટલી જ વાચકોની ખાત્રી થશે તો આ લેખકને પરમ સતોષ થશે અને તેની મહેનત સાર્થક લેખાશે

॥ इति शिवम् ॥

उत्तरार्ध.

ઇતિહાસના આધારે ગુજરાતમાં પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોની વસ્તી

પ્રકરણ ૧ લુ.

ઇતિહાસના આધારે ગુજરાતમાં પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોની વસ્તી.

સિંધુ પ્રદેશમાંથી પુષ્કરણા બ્રાહ્મણો રાજસ્થાનના લુદ્રવા નગરમાં પ્રથમ આવી વસ્યા, અને લુદ્રવા, મ ડોવર તથા રાજસ્થાનના ભાગમાંથી પુષ્કરણા-જ્ઞાતિના પ્રતિષ્ઠિત કુટુંબો ગુજરાત તરફ ૧૨ મા સેકાથી આવવા લાગ્યા આ બાબત સંકારણ છે તે નીચેની હકીકત ધ્યાનમાં લેવાથી માલમ પડશે

હિંદુસ્થાનના ભાવિનો વિચાર નહિ કરનાર કનોજના રાડોડ જ્યયદ્રને રાવ સિયાળ નામે એક પૌત્ર હતો તે સિયાળ, શેઠ રામળ અને એક પુષ્કરણા પુરોહિતના આશ્રય નીચે ગુજરાત તરફ નાસી આવ્યો તે વખતે ગુજરાતમાં સિયાળના મામા ભીમદેવ સોલંકીની આજ્ઞા વ્યાલતી—એ વાતો ઇતિહાસમાં અકિત છે સિયાળના ગુજરાતમાં આવવાના બવાવ ઉપરથી પુષ્કરણા બ્રાહ્મણો અહીં ક્યારે વસ્યા તે સમય સહેજે જાણી શકાય છે

જેમ આર્યપ્રજા મધ્ય એશિયામાંથી ત્રણ ભિન્ન ભિન્ન દિશાએ ફેલાઈ હતી તેવી રીતે પુષ્કરણા સમાજ સિંધમાંથી પંજાબ, રાજસ્થાન અને કન્ધ-ગુજરાત તરફ વિસ્તાર પામેલો છે સિંધમાંથી પ્રથમ લુદ્રવા, મ ડોવર, જેસલમીર, પોષ્કરણને ફેલાયે સુધી વસવામાં પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોને સ.

પુષ્કરણા સ્થાતિની માનીનતા અને ભૌરવ

૧૩૧૩ થી ૧૫૧૫ સુધીના ૨૦૦ વરસ લાગ્યા હશે એમ માનવામા આવે છે.

આ રીતે પુષ્કરણા ગ્રાહણોને વિસ્તાર થયેલો છે પણ તેમ થવાના અમુક કારણો તો હોવા જ જોઈએ. ઉપર ખતાવ્યું તેમ કેટલાક ઐતિહાસિક ખનાવો ઉપરાત રાજ-નૈતિક અને સ્થાનિક કારણોને લીધે ખાસ કરીને એક સ્થાનમાથી બીજા સ્થાનમા વસ્યા-એમ માનવું એ વધારે સચુક્તિત છે

રાજ્યોની ઉચ્ચપાથલના કારણોને લીધે પુષ્કરણા સમાજ જેમ જેમ વિસ્તાર પામતો ગયો તેમ તેમ તે સ્થાતિના મોટા ભાગ ઉપર રાજનૈતિક અસર વિશેષ થતી ગઈ આજ કારણોને લીધે અદ્યાપિ રાજસ્થાનમા રાજકુટુંબના અગ્ર અને જાહેરજીવનમા પુષ્કરણા ગ્રાહણો અગ્રસ્થાન લોગવે છે

પુષ્કરણાસમાજ અમદાવાદમાં—

૫૬૨મા સૈકાની શરૂઆતમા દિલ્હીના પાદશાહનો તાતા-રખાન નામનો એક સરહાર નાસીને શુજરાત તરફ આવતો હતો. રસ્તામા સિસોદીયા કુળના એક રજપુત સાથે તેને દોસ્તી થઇ તે મિત્રાચારીના પ્રતાપે નગરશેઠની માનવ તી પહવી અદ્યાપિ તે કુળમા ચાલે છે આ નગરશેઠના જોશી તરીકે પુષ્કરણા ગ્રાહણો અસલથીજ પ્રતિષ્ઠા પામીને આજ સુધી તે કુટુંબ અને તેમની આખી નાત ઉપર માનભરેલી લોગવગ અને જોશીપણાના અધિકાર ધરાવે છે જે સિસો-

ઈ ઇતિહાસના આધારે ગુજરાતમાં પુષ્કરણા પ્રાદ્યક્ષીની વસ્તી દીધા રજપૂતને તાતારખાન સાથે મૈત્રી થઈ હતી તેના વશજો સમય જતા જૈનધર્મના અનુયાયી થયા જેથી હાલ તેઓ ઓસવાલ કહેવાય છે આટલું સ્પષ્ટીકરણ વાચકોના ધ્યાનમાં રહેવાની જરૂર છે, કેમકે અસલના સીસોદીયા રજપૂતો તેજ હાલના ઓસવાલ જૈન મતાનુયાયી નગરશેઠ પ્રેમાભાઇના પૂર્વજો હતા એમ માનવામાં કેઇ બતનું સંદિગ્ધ-પણું રહેવા પામે નહિ.

તાતારખાનના મિત્ર સાથે શ્રી હરદેવજી બોદા (પુરોહિત) પુષ્કરણા મહાશય જ્યોતિષી તરીકે ગૂજરાતમાં આવ્યા હતા આ જોશીજીના વેવાઇ મપારા કુળના પુષ્કર-ણાઓ ઈ સ ૧૪૧૬ના અરસામાં પાટણમાં આવી વસ્યા હતા આ પ્રમાણે પુષ્કરણા કુટુંબો અખત્તે કરીને ઐતિહાસિક કારણને લીધે અમદાવાદ અને પાટણ તરફ આવી વસ્યા આ સમયે ગૂજરાતનું પાટનગર અણહીલપુર પાટણ હોતું અમદાવાદ કરતાં પણ તે વખતના પાટણની કળા, સમૃદ્ધિ ને બહોળલાલીની ખ્યાતિ, અધિક હોવાથી મપારા ને બોદા (પુરોહિત) ઉપરાત ઓઝા, પડયા, વ્યાસ, કપટા, છાગાણી, રામદે, પણીઆ, વગેરે ઘણી શાખાના અનેક કુટુંબો કાલક્રમે ગૂજરાતમાં આવવા લાગ્યા અને આખાદ થયા.

જેમ સિંધમાંથી રાજસ્થાનમાં ફેલાતા ૨ મૈકા જેટલો વખત લાગ્યો હતો તે પ્રમાણે રાજસ્થાનમાંથી ગુજરાતમાં પુષ્કરણા પ્રાદ્યક્ષો લિપ્ત લિન્ન સમયે આવેલા છે તાતાર-ખાનના સમય પછી ઇતિહાસના એક મોટા બનાવના

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

પરિણામે પુષ્કરણા કુટુંબો ખાસ કરીને અમદાવાદમાં વિશેષ સખ્યામાં આવી વસ્યા

જોધપુરનરેશ અભયસિંહજીએ સ ૧૭૮૧ થી ૧૮૦૮ સુધી રાજ્યાધિકાર લોગવી મોગલ સમ્રાટ મહાન અકબરને સ્વવીર્યથી ગૂજરાત જીતવામાં કીમતી મદદ કરી હતી એ વાત ઇતિહાસજ્ઞ વાચકબધુઓને સુવિદિત છે

મોગલ સરદાર સરખુલદખાન ચોથ અને સરદેશ મુખી ઉધરાવી શક્યો નહિ, કેમકે મરાઠા અને પેશ્વાઓની ખટ પટને લીધે, લશ્કરની સહાય આપી લૂટારાઓથી મોગલ સરદારનું રક્ષણ કરવા બદલ, વસુલાત ઉધરાવવાનો હક્ક બાજીરાવ પેશ્વાના લાઈએ લઈ લીધો. દિલ્હીપતિને આ વાત પસંદ ન પડી અને મહારાજા અભયસિંહે ગુજરાતની સુબાગીરી ઉપર આવી ગૂજરાત કબજે કર્યું ઈ સ ૧૭૩૦

આ સમયમાં ગુજરાત ઉપર પીલાજીરાવ ગાયકવાડની સત્તા હતી પીલાજીરાવ અને અભયસિંહ વચ્ચે ખટપટ જાગવાથી ડાકોરમાં પીલાજીરાવનું ખૂન થયું ઈ સ ૧૭૩૨ તે પછી મહારાજા અભયસિંહે વડોદરા કબજે કર્યું, પણ ઈ સ- ૧૭૩૪માં દામાજીરાવે, અભયસિંહજીએ જીતેલો મુલક પડાવી લીધો અને ઠેઠ જોધપુર સુધી સ્વારી લઈ જવાની તૈયારી કરી તેથી અભયસિંહ ગૂજરાત છોડી જોધપુર ગયા જોધપુર રહ્યા તે દરમિયાન અભયસિંહજીની તરફથી ઠેઠાસી રતનસીંગ વગેરેની મારફત ગૂજરાતનો કારભાર ચાલતો હતો (સ ૧૭૬૧-૧૭૬૩)

ગુજરાતમા વસ્તી અને તેમની વિદ્યોપાસના

આ ઇતિહાસ જાણવાની જરૂર વાચકબંધુઓના ખ્યાલમા આવી હશેજ નોંધપુરનરેશ મોગલબાદશાહીમા ગુજરાતની સુબાગીરી ઉપર આવ્યા હતા એટલુ તાત્પર્ય આપણને ઉપયોગી છે પૂર્વાર્થના પ્રકરણોમા બરાબર જાણીત થએલુ છે, કે જ્યાંથી નોંધપુર વસ્યુ ત્યારથી ખટકે તે પૂર્વના સમયથી નોંધપુર રાજ્ય સાથે પુકરણાબ્રાહ્મણોનો કુળગુરુ તરીકેનો મળધ મન લરેલો હતો એ વિષે કદાચ બે મત છેજ નહિ

અલયસિ હજી ગુજરાતમા રહ્યા હતા તેજ સમયમા તેમની સાથે અમદાવાદમા ઘણા પ્રખ્યાત પુકરણા કુટુબો કુલગુરુના સબધને લીધે આવી વસ્યા તે હકીકત સત્ય, સ્પષ્ટ ને આધારસહિત હોવાથી સમાન્ય છે

આ બધા વિવેચનથી અમદાવાદ-પાટણમા પુકરણા બ્રાહ્મણો ક્યારે ને કેવા સંજોગોમા આવી વસ્યા તેનો સપૂર્ણ ખ્યાલ આપણને આવ્યા વગર રહેતો નથી

પ્રકરણ ૨ જી.

હસ્તલિખિત ગ્રંથોના આધારે પુકરણા બ્રાહ્મણોની ગુજરાતમાં વસ્તી અને તેમની વિદ્યોપાસના.

ગુજરાતનુ પાટનગર અમદાવાદ ઈ. સ ૧૪૧૨ એટલે સવત ૧૪૬૮મા વસેલુ છે લગભગ ૫૦૦ વર્ષ પહેલા

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

પુષ્કરણા જ્ઞાતિ ગુજરાતમાં હતી એમ હસ્તલિખિત પ્રતોના આધારે માલમ પડે છે આથી અમદાવાદની સ્થાપનાનો આરંભકાળ અને પુષ્કરણા જ્ઞાતિનો નિવાસસમય એક સરખો માલમ પડે છે એ ઉપરથી ૫૦૦ વર્ષ પૂર્વે પણ આ પુરાણી જ્ઞાતિ ગુજરાતમાં હતી એમ અનુમાન કરવું કોઈ રીતે અનુચિત નહિ ગણાય

અથવા અત ભાગમાં કેટલાક ઉપયોગી પરિશિષ્ટ આપવામાં આવેલા છે. તે જોવાથી સહજ માલમ પડશે કે — સ-૧૪૪૮ થી સ-૧૯૦૯ સુધીના ૪૬૧ વર્ષના કાળમાં આ જ્ઞાતિના વિદ્વાન પુરુષોએ મુખ્યત્વે જ્યોતિષ, ધર્મશાસ્ત્ર આદિ અનેક વિષયના પુસ્તકોની હસ્તલિખિત આવૃત્તિઓ આત્મ-પઠનાર્યે કે પરોપકારાર્યે લખેલી છે એવી અનેક હસ્તલિખિત પ્રતોમાંથી ૬૬ પ્રત તો લેખકના નામ, ગામ, અથવા વિષય અને સવત સાથે મળી આવેલી છે તે પૈકી ખાસ ઉપયોગી ઉતારા પરિશિષ્ટમાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે તે જોવાથી ગુજરાતમાં પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોની પ્રાચીનતા (લગભગ ૫૦૦ વર્ષ પહેલાની) દીવાની પેઠે સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે

એ હસ્તલિખિત પ્રતોના અત ભાગમાં લેખકનું નામ, ગામ અને સવત પ્રસિદ્ધ કરવાની ઈતિશ્રી લખાએલી છે તે ઉપર વિચાર કરતા આ પ્રસિદ્ધ જ્ઞાતિના ઇતિહાસ વિષે થયેલી ઉપયોગી માહિતી આપણને મળી શકે તેમ છે.

વેદ સમયમાં જોમ એક વડીલ, સર્વ વિદ્યા અભિપ્રયાસે જાણી પોતાના વંશમાં તે વિદ્યા ચિરંજીવ કર્તો.

ગુજરાતમાં વસતી અને તેમની વિદ્યાપ્રાપ્તિના

તેવી રીતે ૪૬૧ વર્ષ સુધી આ જ્ઞાતિના સમાન્ય પુરુષોએ પોતાના કુળધર્મને શૌભારૂપદ એવા જ્યોતિષ અને ધર્મશાસ્ત્રનો સ્વાધ્યાય પ્રયાસપૂર્વક હાથે લખી પોતાના વશજ્ઞે અને અનેક જ્ઞાતિબધુઓના લાભાર્થે વિદ્યાનો પ્રચાર કરવા ઉપાસના કરી છે. ધર્મ અને જ્ઞાન ઉપર તેમને કેટલું માન અને કેટલો પ્રેમ હતા એ જોઈ આપણને તેમના તરફ પૂજ્યબુદ્ધિ થયા વગર કેમ રહે ?

અથવા વિવિધ વિષયો જ્ઞેતા પુષ્કરણ જ્ઞાતિના વિદ્વાનોનો અભ્યાસ કેટલો વિશાળ હતો, તે વખતે વિદ્યા મેળવવામા કેટલી ચીવટ રાખી શ્રમ સેવવો પડતો એ વગેરે બાબતો પણ સારી રીતે જાણી શકાય છે.

ભારતભૂષણ મહાન ખગોળશાસ્ત્રી ભાસ્કરાચાર્યના કરણ કુતૂહલ અને પડિતપૂજ્ય વરાહમિહિરના પ્રશ્નદીપક જેવા અથોનો અભ્યાસ પુષ્કરણ વિદ્વાનો આકરથી કરતા હતા ત્રિકાલસધ્યા, ધર્મના સ્તોત્રો, અને વૃત્તવર્ણનો ઉપસ્થી તેમની ધર્મપ્રિયતા, કેટલી ઉડી હતી અને અથના નિષયો ઉપરાત પુરાણો વગેરે ધર્મશાસ્ત્રોનું જ્ઞાન તેઓ પ્રેમપૂર્વક સંપાદન કરતા—એ પણ મુશ્કેલી વાચકો સમજી શકશે આવી ધાર્મિકતા ને વિદ્યાપ્રેમને લીધેજ ગુજરાતમાં રાજમાન્ય સ્થિતિ તેઓએ પ્રાપ્ત કરી રાજસ્થાનમાં થઈ ગયેલા પોતાના પૂર્વજોનો યશમહિમા અનેક ગણો વધાર્યો છે તેઓએ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાનું અધ્યયન કરી અને આ-

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગારવ

તમજોધ જેવા આધ્યાત્મિક વિષયના ગ્રંથો લખી સિધવાસી ઋષિઓના વશજોને ઘટે એવું ઉમદા ચારિત્ર્ય ગૂજરાતમા વચીને પુષ્કરણા ગ્રાહ્યણોએ બીલવી ખતાવ્યું છે

અમદાવાદ, પાટણ વડોદરા, નદરખાર, સુરત, ધનપુર, તેરવાડી, કીનગ્રામ અને આનંદપુરી-એટલા ગામોમાથી ઉત્તમ વિદ્વાનોએ લખેલી હસ્તલિખિત પ્રતો આપણને મળી આ વેલી છે આ ગામોની નામાવલિ જેવાથી એટલું તો કબૂલ કરવું જોઈએ કે, પુષ્કરણા ગ્રાહ્યણો શરૂઆતમાજ સારી સ આમા અને એકે સ્થાનમા નહિ પરંતુ મનસ્ત ગૂજરાત અને ખાનદેશ સુધી વસેલા હોવા જોઈએ

લેખકો પેકી શ્રીસદાનંદજી, કૃપાશંકરજી, શ્રીશિવદત્ત શાસ્ત્રીજી વગેરે અનેક પ્રસિદ્ધ પુરુષોએ પુષ્કરણા જ્ઞાતિને ઉન્નત કરી છે આગળ વિખ્યાત પુરુષોનું ચરિત્રપ્રકરણ લખવામા આવશે તે વાચવાથી સંપૂર્ણ ખાતરી થશે કે-ગૂજરાતમા વચીને પુષ્કરણા ગ્રાહ્યણોએ લક્ષ્મીજીના વરદાનને સાર્થક કંચુ છે ધર્મને પુષ્ટિ આપી છે ગંજ્યમાન સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી મુખસમૃદ્ધિ ને યશલાલ ભોગવ્યા છે પુષ્કરણા જ્ઞાતિનો ગૂજરાતને લગતો ઇતિહાસ એટલો ગરવો છે, કે પ્રતાપી બાપદાદા ઋષિમુનિઓની ઉચ્ચતાનું આપણને સ્મરણ થયા વગર રહે નહિ

ગુજરાતમાં વસ્યા પહેલા પુષ્કરણની મમાજ

પ્રકરણ ૩૪.

ગુજરાતમાં વસ્યા પહેલા પુષ્કરણા મમાજ
રાજસ્થાનના મ ડોવર નગરમાં—

મ ડોવર (મ દોર) મારવાડની પુગણી રાજધાની હતું
જોધપુરની ઉત્તર દિશાએ ૬ માઇલ દૂર આ પ્રાચીન અને
પ્રસિદ્ધ નગરીના હાલ તો ખડિએરો માલમ પડે છે પડિ-
હાર રજપૂતોની જાહોજલાલી કે પુષ્કરણા ગ્રાહણોની તે
વખતની આબાદીના કોઈ પણ ચિહ્ન આપણને મળતા નથી,
તોપણ તે નમયના કિલ્લા ઉપરથી પૂર્વના ગૌરવનુ આપણ-
ને યોગ્ય ભાન થયા વગર ગ્હેતુ નથી

આ મ દોર નગર વિષે ભિન્ન ભિન્ન માન્યતાઓ પ્રચ-
લિત છે તે નગરથી સહેજ દૂર મડલનાથ મહાદેવનુ મંદિર
છે તે ઉપરથી આ નગરનુ નામ મ દોર પડેલુ એમ કહે
વાય છે વળી માડવ્ય નામના ઋષિનો પવિત્ર આશ્રમ આ
ભૂમિમાં હોવાની ઠતકથા છે બીજી એક માન્યતાને આધારે
કહીએ તો એમ પણ કહેવાય છે, કે અતિપ્રાચીન કાળમાં
જેની પુત્રી મહાસતી મ દોદરી રાક્ષસરાજ રાવણની પટરાણી
હતી તે મહારાજ મ દોદરની રાજધાની પણ આ પ્રદેશમાં હતી

પાટણ, અમદાવાદ અને ગુજરાતમાં પુષ્કરણા ગ્રાહ-
ણોની જે વસ્તી હાલમાં છે તેમાના મોટાભાગના પ્રતાપી
પૂર્વજો આ યશસ્વી મ દોરમાં રહેતા હતા. એવાર્તા નિ શ ક

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

હોવા ઉપરાત બાણવાયોગ્ય હોવાથી કેટલોક ઉલ્લેખ આ નીચે આપવામા આવે છે

મદોરવાસી પુષ્કરણા બ્રાહ્મણો ઋષિકુળના વશનો હોવાથી મૂળથીજ ધર્મપ્રિય અને આસ્તિક હોય એમા શી નવાઈ ! મદોરમા રહ્યા તે બધો સમય તેઓ શ્રીભેરવના ચુસ્ત ઉપાસક હતા હાલ તે પ્રદેશમા કાળા-ગોરા ભેરવનુ પ્રસિદ્ધ મંદિર છે પાસે માનસરોવર નામે એક સુંદર વાવ છે જરા બીજી બાબુએ ભગવાન ભેરવની સુખકર ને મોક્ષદાયક છાયામા શાંતિ મળશે એવી આસ્થાથી માર વાઠના સર્વ નૃપતિઓએ પોતાના સ્મારક ચિહ્નો ઘોડેસ્વાર મૂર્તિઓના આકારમા મુકાવેલા નજરે પડે છે મંદિરમા વચ્ચે ગણપતિ અને બે બાબુ ભેરવ સ્વરૂપની ભવ્ય મૂર્તિઓ આવેલી છે તે કાળા-ગોરા ભેરવની પાટણમાના મયારા કુળના પુષ્કરણાઓ શ્રીછટ્ટદેવ માની ઘણા ભક્તિભાવથી આરાધના કરતા

પહેલાના સમયમા શ્રી સોમેશ્વર મહાદેવની પૂજા જેવી રીતે થતી, કાશીનિવાસી શ્રી શંભુની પૂજા જે ઠાઠથી થાય છે એવી ધામધુમથી નવરાત્રિના દિવસોમા ભેરવપૂજાનો મહિમા પુષ્કરણા બ્રાહ્મણો ઉજવતા

પૂજાને અગે થતા યજ્ઞારભમા આઠમને દિવસે દોઢ મણુ દૂધની ખીર હોમવામા આવતી પરિશિષ્ટમા કાળા-ગો-નાના જે છદો આપવામા આવ્યા છે તે વડે પુષ્કરણાઓ

ગુજરાતમા વચ્ચા પહેલા પુષ્કરણાની સમાજ

શ્રી ઇષ્ટદેવનું ઘણા ઉમગથી સ્તવન કરતા યજ્ઞ પૂર્ણ થયા પછી હાલ જેમ નેવેલમા સુખડી ધરાવવામા આવે છે એ રીતે સુખડી ને ખીર પ્રસાદીરૂપે વહેચાતા એ પ્રસાદીમા શ્રી ભૈરવદેવની કૃપા ભરેલી છે એમ માનીને તે ઉપરથી મપારા કુળના પુષ્કરણા વિદ્વાનો વર્ષની શુભાશુભતાનો નિર્ણય કરતા

આટલા વિસ્તારથી શ્રી ભૈરવ-ઉપાસના વિષે લખવાનું પ્રયોજન એટલું જ છે, કે એકનિષ્ઠ ભક્તિ કરવાવાળા ધર્મ-પ્રિય પુષ્કરણા બ્રાહ્મણ મહોરમાથી આવીને ગુજરાતમા વચ્ચા છે

હાલ પાટણવાસી પુષ્કરણાઓના ઘરમા શ્રીભૈરવના ૪ સ્થાનકનો નિવાસ છે આ એકજ હકીકત ગુજરાતને મહોરમા સખધની પૂર્ણ સાબીતી છે પોતાના શ્રીઇષ્ટદેવની ભવ્ય મૂર્તિઓ સાથે લાવી શકાય એમ ન હોવાથી ભૈરવના સ્મરણ-ચિન્ત્ન તરીકે મહોરમાથી પ્રથમ આવનાર પુષ્કરણાઓએ આ ચાર ધામ સ્થાપન કરેલા છે પુષ્કરણાઓ ગુજરાતમા આવતા પૂર્વે મહોરમા ને સૌથી પ્રથમ સિંધમા વસનારા હતા એની સાબીતીરૂપ શ્રી જગદ્ભા સુરભિ-જેણે પુષ્કરણાને વરદાન આપ્યું હતું તે મહાલક્ષ્મીની મૂર્તિ પણ પાટણમા સ્થાપન કરેલી છે મૂર્તિનું સ્થાપન થએલું છે તે મહોલ્લો ‘મહાલક્ષ્મીનો પાટો’ એ નામથી પ્રસિદ્ધ છે ને તેમાજ મપારા કુળના ઘરે અને શ્રીભૈરવના ચારે સ્થાનક આવેલા છે

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

જ્યાં ભક્તિનો વાસ ત્યાં ક્ષેત્ર ને સુખના ભંડાર ભરપૂર હોયજ એ ન્યાયે મહોરમાથી ગુજરાતમા આવ્યા તે સમયે જેમ પુષ્કરણા જ્ઞાતિ અનેક જ્ઞાતિઓમા માન અને અગ્રપદ ભોગવતી તેમ હાલ પણ વિદ્યા, ધન અને મસ્કારોની આબાદી નેમનામા કાયમ રહેલી જેવામા આવે છે

ગુજરાત પડેલા મહોરમા પુષ્કરણા જ્ઞાતિનો નિવાસ અને સ્થિતિ વિષે આપણે આ ઉપરથી જાણ્યુ તે સાથે પરિશિષ્ટમા અપેક્ષા કાળા-ગોરાના છ દો પણ વાચકો ભક્તિભાવથી જોશે એવી આશા ગાળવી નિર્રર્થક નથી

પ્રકરણ—૪ થુ.

ગુજરાતવાસી પુષ્કરણા કુળનો ચરિત્રમહિમા.

પ્રિય વાચકો,

ભગવાન સૂર્યનારાયણ સર્વ ગ્રહો અને ઉપગ્રહોમા અધિક તેજસ્વી છે તેમ સર્વ ગ્રહ-ઉપગ્રહોનુ મૂળ પણ એજ તેજ ભંડારમા છે તેજસ્વરૂપ પ્રભાકરના સળધને લીધે જેમ ચંદ્રમા જેવો ઉપગ્રહ શીતળ અને મૃદુ તેજવાળી પ્રભા વિસ્તારે છે તેમ પ્રતાપી પૂર્વજોનુ પરાક્રમ તેના વશજેમા ઘણા વર્ષ સુધી આદ્ય આવે છે-ઉતરી આવે છે

સિંધવાસી ઋષિઓએ પોતાના તપ અને જાળથી શ્રીલક્ષ્મીજીનુ વરદાન મેળવ્યુ, તો તેમના વશજેએ રાજસ્થા-

ગુજરાતવાસી પુષ્કરણ કુળનો ચરિત્ર મહિમા

નમા વસી વિદ્યા, બુદ્ધિ અને ચરિત્રપ્રભાવે ચિરજીવ યશ પ્રાપ્ત કર્યો છે તે વિષે અગાઉના પૂર્વાર્ધમા પૂર્વજોના ચરિત્રો આપણે વાંચી ગયા

હવે ગુજરાતમા વસીને ૫૦૦ વર્ષના કાળમા પુષ્કરણ કામમા જે કીર્તિસપત્ત પુરુષોએ પોતાની જ્ઞાતિને શોભાવી છે, તેમની યાદગાર જીવનકથા આ પ્રકરણમા આપણે આલેખશુ જેના વાચનથી ઉપયોગી ઇતિહાસ યોગ્ય પ્રકાશમા આવશે તે ઉપરાંત આપણી ગરવી જ્ઞાતિમા પ્રતિભાવાળા અનેક પડિત પુરુષોએ પુગણા ને યશસ્વી મહિમાને સવિશેષ દીપાવ્યો છે, એ જોઈ આપણામા પણ અદ્વપાશે આનંદ ગૌરવ અને બળદાયક સ્ફુર્તિ અવશ્ય જાગૃત થયા વગર નહિ રહે એટલેા વિશેષ લાભ

અથવા પૂર્વાર્ધમા જે ચરિત્રો વર્ણવ્યા છે તે વિષે ફરી અત્રે ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર નથી, તો પણ સદ્ગત મહાતુ ભાવોના સુકાબલામા ગુજરાતવાસી પુષ્કરણીય અગ્રેસરોએ જે મહિમા પ્રગટ કર્યો છે તે સપૂર્ણ જાણવા સમજવાને પાછળનું ઉપયોગી સ્મરણ ટૂંકમા કરી લઈએ એ વધારે યોગ્ય લેખાશે

સ ૨૦૯મા અક્ષરદત્તજીએ તારો ઉતાર્યો સ ૧૧૨૧મા થયેલા મોતીરામજીના પૂર્વજ પ્રવરણએ ગુરુ અને શુક દેવને પ્રત્યક્ષ ક્રયાં જે પૂર્વજોએ ચન્ડુપચગ બનાવ્યું, જે પુષ્કરણ વિદ્વાનો પાસેથી અનેક દક્ષિણીઓ વિદ્યા લાડ્યા, જેમણે અનેક ચમત્કારી ક્રિયા લખ્યા, જેમણે

પુંકરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

અનેક ગામે મેળવ્યા તે મહાપુરુષોની પુંકરણા જ્ઞાતિમા નાથાજી જેવા જ્ઞાતિ-અભિમાની, શ્રીગ્રંથોજી ને બલિરામજી જેવા સિદ્ધ, વૈષ્ણવસ પ્રદાયને પરમ સહાય કરનાર નાથાવતજી ને મધુવતજી જેવા ધર્મપ્રિય, શ્રીખંડાજી ને દિલ્હીપતિ જેવાને વૈદ્યકવિદ્યાના અમત્કારથી નમાવનાર યશસ્વી શ્રી જીઠાજી ને રામઋષિજી જેવા ધુરધર વૈદ્યરાજો, મહાન વિશ્ણુ યાગ કરનાર શ્રીલલ્લુજી જેવા ઉદાર ને ધર્મિષ્ઠ, હાજરજવાળી કવિ હરલાલજી, જોધપુર નરેશને બાદશાહી ખડણીમાથી મુક્ત કરાવનાર શિવકૃષ્ણજી, રાજકુળને સકટમા સહાય કરનાર દેવદત્તજી ને ગિરિધરજી જેવા રાજમાન્ય પુરુષો ઉત્પન્ન થયા એજ મહાપુરુષો અને એજ જ્ઞાતિકીર્તિનો વારસો ધરાવનાર ગુજરાતવાસી પુંકરણાઓમા પણ અનેક પ્રભાવશાળી પુરુષો થયા છે

રાજ્યપૂજ્ય શ્રી શિવદત્ત શાસ્ત્રીજી, સમર્થ પડિત શ્રીસદાનંદ સ્વામી, શ્રી દીપગમજી, દુર્લભરામ જેવા પ્રસિદ્ધ વૈદ્યરાજો, શ્રી દીરપારામ, મોટા વજેરામ ને શ્રી દીનાનાથ જેવા સમર્થ જ્યોતિષીઓ અને ધર્મતેજ ને વિદ્યા પ્રભાવથી પ્રસિદ્ધ થએલા ભટાણી કાકી ઉર્ડે ધીરજબા વગેરેના ચરિત્રો વાચવાથી ખાત્રી થશે કે, પૂર્વજોના ઝળહળતા કીર્તિદીપકને ગુજરાતી પુંકરણાઓએ પણ વિદ્યાના પ્રભાવથી અખંડિત સાચવી રાખ્યો છે સ્વવીર્યથી રાજ્યમાન્ય સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી વશપરપરાના અનેક વર્ષોસનો મેળવ્યા છે

આ સ્થળે એક બાબત અવશ્ય ધ્યાનમા રાખવાની

ગુજરાતવાસી પુષ્કરણા કુળનો ચરિત્ર મહિમા

જરૂર છે તે એ કે જેમ રાજસ્થાનમાં અનેક રાજ્યકુટુંબોના માન અને આશ્રય નીચે પુષ્કરણા કોમ પ્રથમથી જ વસી હતી, તેવા વશપરપરાથી ભક્તિવશ રાજકુટુંબો અહીં ન હતા મુસલમાની સત્તાના આગભકાળમાંજ પુષ્કરણાઓ અહીં આવી વસ્યા એ ધ્યાનમાં લેતા આશ્રય અને અનુયાયી વર્ગ નહિ હોવા છતાં પણ ૫૦૦ વર્ષના ટૂંક સમયમાં આટલો ઉજ્જવળ વારસો ગુજરાત ધરાવી શક્યું છે તે ખરેખર પ્રમશનીય અને બીજામાં આદરભક્તિ ઉત્પન્ન કરે એટલી મગરૂબીનો ઇતિહાસ છે એમ સર્વે કોઈ કબૂલ કરશે એ ચોક્કસ છે

હવે વિશેષ નિવરણમાં નહિ ઉતરતા ચરિત્રના ઉજ્જવળ મહિમાતીર્થની વર્ણનયાત્રા શરૂ કરીએ એટલે તેમાંથી સુર વાગ્યકે ગુજરાતી પુષ્કરણાજ્ઞાતિનું યશચિત્ર પોતાના નિર્મળ અતકરણમાં ઉતારી યોગ્યોયોગ્યતાનું નિરીક્ષણ કરશે એટલી આશા ને અતકરણની પ્રાર્થના છે

(૧)

વીર પુરુષનો જય.

એક ચ દગાર કથા ને એક વીરની રાજભક્તિ.

વીરમગામ પરગણામાં ગાયકવાડ તાબાનું ઝોટાણા નામે એક ગામ છે ૧૬ માં સૈકામાં ભારતસમ્રાટ અકબરશાહના વખતમાં આ ગામ આગળ રાજ્યભક્તિ દાખવતા ગમદેવ

પુષ્કરણા સ્થાતિની પ્રાર્થના અને ગૌરવ

નુખના શ્રી જયદેવ ગૌરધન નામના પુષ્કરણા વીર પુરુષે
પ્રાણ સમર્પણ કર્યું હતું (સ ૧૬૩૩) તે જગાએ વીર
જયદેવનું એક પાળીઆરૂપે સ્મારક જોવામા આવતું હતું
(૨)

શાસ્ત્રી શ્રીશિવદત્ત શાસ્ત્રીમજી

ધનગામ નિવાસી પણીઆ નુખના ને અમદાવાદમા
ત્રવાડી (જોશી નુખના) નરસિંહરામની કન્યા માકેર માથે
જોમના લય થયા હતા તે શિવદત્ત શાસ્ત્રી ૪ ૧૮૬૦ ના
અરસામા થઇ ગયા

ગુજરાતમા આ સમયે ગાયકવાડ સરકારની જાદીએ
મહારાજા આનંદરાવ સરકારની સત્તા વિદ્યમાન હતી શ્રીશા
સ્ત્રીજીની જ્યોતિષશાસ્ત્રમા અદ્ભુત કુશળતા, ઉચી બુદ્ધિ
વગેરેને લીધે ગાયકવાડ મહારાજાના રાજશાસ્ત્રી ને ન્યાય-
ખાતામા સલાહકાર પડિત તરીકે શિવદત્તજીએ ગાયકવાડી
રાજ્યની સેવા બજાવી પુષ્કરણા કેમને ઉજ્જવળ કરી છે
રૂ. ૧૨૦૦ નું વશપરપરાનું વર્ષાસન મહારાજા સાહેબે
તેમને કરી આપ્યું હતું સદરહું વર્ષાસન તેમના પુત્ર રામચંદ્ર
અને તેમના પછી શાસ્ત્રીજીના પૌત્ર-ત્રબક, વલ્લભ અને
દુર્લભ લોગવતા હતા તે ઉપરાત અનેક વખત મહારાજા
તરફથી કીમતી પોશાક, અલકાર વગેરેનો શિરપાવ મળતો,
પરંતુ શાસ્ત્રીજીનું દીલ ઘણું ઉદાર એટલે આ કયાળુ પુરુષ
કોઈ કોઈ વખતે દુપટ્ટા અગર જે કાંઈ પાસે હોય તે ચાચ-

ગુજરાતવાસી પુસ્કરણ કુલનો અરિત્ર મહિમા

કોને આપી હેતા આ શાસ્ત્રીજી જેવા રાજ્યમાન તેવાજ
મત્રશાસ્ત્રની ઉપાસનાને લીધે અદ્ભુત શક્તિ ધરાવતા
હતા ગાયત્રી પુરશ્ચરણવિધિ અને બીજા અનેક ગ્રંથો
પોતાના ઉપયોગ અને તેમના વશબોના લાભાર્થે તેઓશ્રીએ
લખેલા માલમ પડે છે

(૩)

શ્રીસદાનંદ સ્વામી (સ. ૧૭૪૨-૬૬ ના અરસામા)

ભુરાનપુર નિવાસી સ્વામી સદાનંદજી મહાવિદ્વાન અને
બાળ પ્રશ્નચારી હતા તેમનું મૂળ નામ સુદરદાસ હતું આ
પવિત્ર પુરુષે ભુરાનપુર શહેરમા મખારખપુરમા એક મઠ
સ્થાપન કરી સેકડો જ્ઞાતિબાળકોને વિદ્યા ભણાવી હતી
પ્રબોધવ્ય દ્રોહ્ય અને આત્મબોધ જેવા અધ્યાત્મવિદ્યાના
શ્રેણી ગ્રંથો તેઓશ્રીના સ્વહસ્તે લખેલા માલમ પડે છે

૪

શ્રી દીપરામ જોષ્ઠારામ વૈદ્ય (છાગાણી નુખના)

વડોદરાના રાજવૈદ્ય તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામેલા શ્રીદીપરા-
મજી ભુરાનપુરના રહીશ હતા ગાયકવાડ સરકારમા તેમની
ઘણી પ્રતિષ્ઠા હતી તેમની કીર્તિનું સ્મારક દીપરામની હવેલી
આપાનેરી દરવાજા પાસે કાતારેશ્વર મહાદેવની સામે-વૈદ્યરા-
જની મહત્તાની આપણને યાદ આપે છે શ્રીશીવદત્તજીની

પુ'કરણા સ્મૃતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

પેઠે દીપરામજીએ પણ શ્રીસરકાર પાસેથી વર્ષોસન મેળવ્યા હતા, તે વર્ષોસન હજી ચાલુ છે ને તેમના વશજ ડાહ્યાભાઈ ચુનીલાલ તેનો ઉપયોગ કરે છે

૫

શ્રી દુર્લભરામ દયાશ કર વૈદ્ય (૧૭૭૩)

પૈશ્વ સરકારના રાજવૈદ્ય (કપટા નુખના) શ્રીદુર્લભરામજી અમદાવાદના વતની હતા જેમણે એક સુદર શિવાલય બાધાવી શ્રીવેળનાથ મહાદેવની સ્થાપના પુ'કરણાની પોળમાજ કરી હતી. તેનું વર્ષોસન અદ્યાપિ જિલ્લાના કલેક્ટર સાહેબની આફ્રિસમાથી દર વરસે તેમના સગાને મળ્યા કરે છે

૬

સુપ્રસિદ્ધ જ્યોતિર્વિદ્ શ્રી કીરપારામજી (મખારા નુખ).

પાટણના આ જોશીજીની મહત્તા વર્ષોસન નિમિત્તે તેમણે મેળવેલા અનેક લેખપત્રો જોવાથી માલમ પડી આવે છે. તેમના પૌત્ર શ્રી મોટા વજેરામ અને કીરપારામજીએ સમ્યજ્યોતિષી તરીકે ઘણી મોટી નામના મેળવી હતી શ્રીમત સરકારના સહીસિક્કાવાળી લેખપત્રિકાઓ પરિશિષ્ટમાં આપવામાં આવેલી છે જે વાચવાથી વાચકબધુઓને આ બંને વિદ્વાન પુરુષોની સુયોગ્ય પીછાન મળી શકશે

ગુજરાતવાસી પુરુષો કુળનો ચરિત્ર મહિમા

૭

જેશી શ્રી દીનાનાથજી.

અમદાવાદ નિવાસી ઓઝા નુખના દીનાનાથજીની વિદ્વતાનો પ્રભાવ રાજ્ય કરતા સમસ્ત જેન કોમ ઉપર વિશેષ હતો. જેન મહિરોમા મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠાના, જેન સાધુ-ઓને દિક્ષા આપવાના, વિવાહના અને ધર્મક્રિયાને લગતા સર્વ પ્રકારના મુદ્દત્ નિર્ણય કરનાર એકલા આ શ્રીદીનાનાથજીની શક્તિ ઉપર જેન કોમને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ અને માન હતા. આવી અગત્યની બાબતોમા બીજા પડિતો કરતા આ એકજ જેશીજીની વિદ્વતા પ્રમાણુ ગણાતી હોવાથી આખી જેન કોમમા તેમનો કાબુ વિશેષ હતો અને હાલ પણ છે તેમની ગાદીએ જેશી બાપાલાલ આવ્યા હતા. તે પણ ઘણા પ્રતિભાશાળી હોવાથી ઘણે દૂર સુધી બેહેરા જેશીના નામથી ઘણા પ્રખ્યાત હતા.

(૮)

શ્રી ભટાણી કાકી ઉર્ફે ધીરજબા.

પૂર્વાર્ધમા અનેક સુપ્રસિદ્ધ ચરિત્રો આપણે જોઈ ગયા, પરંતુ સમસ્ત જ્ઞાતિમા એક આદેહમા વસીને મહાન આત્માએ વિદ્યા અને શક્તિના બળે કીર્તિ મેળવી હોય એવું ભટાણી કાકી સિવાય એક પણ દષ્ટાત મળી શકતું નથી એટલા પૂરતી ગુજરાતની પુરુષજ્ઞાતિની કીર્તિમા સવિશેષ અને અસિમાન દેવા લાયક વધારો થયો છે.

પુસ્કરજ્ઞા સ્થાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

વોહોરા-જેશી કીકા વૃદ્ધાવનના પુત્રી અમદાવાદના વતની હતા પોતાના વિદ્વાન પતિ વ્યાસ ગોપીનાથ શ્રીધરના મમાગમે કરી જ્યોતિષવિદ્યામા એમની કુશળતા ઘણી આશ્ચર્યજનક હતી પોતે શ્રીધૃષ્ટદેવની ઉપસના કરવામા એટલા આસ્તિક અને ધાર્મિક હતા કે લોકો એમ માનતા કે તે દેવની કૃપાને પાત્ર-પરમ ભક્ત હતા વિશેષ ગર્વની વાત તો એ છે, કે કેટલાએ વિદ્યાર્થીઓને પોતાની પાસે ગંખી વિદ્યાદાન આપતા અને તેમનું પાલનપોષણ પણ પોતેજ કરતા આ પ્રમાણે તેમની જ્યોતિષનિપુણતા, ધાર્મિકતા અને વિદ્યાદાન આપવાની તેમની શક્તિ અને સેવાનો વિચાર કરતા ધીરજખાના પવિત્ર આત્માની તેજ-સ્વિતા તરફ આપણે પૂજ્યભાવ પ્રગટ થયા વગર રહે તેમ નથી

જ્યોતિષવિદ્યા ઉપર તેમનો કેટલો કાળુ હતો તે વિષે તેમના પ્રવાસની એક આશ્ચર્યજનક વાર્તા કહી આગૌરવ-વાળું ચરિત્ર સમાપ્ત કરીશું

એક વખત ભટાણી કાકી પોતાના વિદ્યાર્થીઓને સાથે લઈ યાત્રાએ નીકળ્યા માર્ગમા અનેક જગાએ વિશ્રાંતિ ખાતર સુકામ થતા એમ ચાલતા ચાલતા એક ગામમા આવી પહોંચ્યા જ્યાં મોટો યજ્ઞસમારભ થતો હતો ગામના અવલોકન અર્થે વિદ્યાર્થીઓ ફરતા ફરતા યજ્ઞવેદી સમીપ જઈ ચઢ્યા આચાર્ય અને ખીજા બ્રાહ્મણોએ આ કેાષ શિક્ષાર્થીઓ ભટકતા આવેલા છે એમ ધ્વારી તેમનો ક ઈક

ગુજરાતવાસી પુષ્કરણા કુળનો ચરિત્રજિહ્વા

તિરસ્કાર કર્યો યજ્ઞયાગ કરાવીને આ બ્રાહ્મણો પણ ભિક્ષા ઉપર જીવન ટકાવે છે છતા કદ વિદ્યાના બળે આવુ ધમક તેમનામા છે તે જોવાને, તથા વિદ્યાર્થીદ્વારા પોતાના સ્વમાનને પણ સ્વાભાવિક આઘાત લાગવાથી યજ્ઞનો જગાએ ધીરજબા આવ્યા

બ્રાહ્મણોએ કહ્યું-તમે તમારે રસ્તે જેમ આવ્યા હતા તેમ પધારો આ બધા ડોળદમામ સાથે તમારે શુ કામ છે ? ભટાણી કાકીનુ શાત ધમતેજ આ અજ્ઞાનીઓનુ અભિમાન જોઇ ભભકી ઊઠ્યુ આચાર્યને પ્રશ્ન કર્યો કે ભલે માર કામ ન હોય પણ આ યજ્ઞવેદી વિધિમગ બનાવી નથી યજ્ઞમાન અને બ્રાહ્મણો ચમકી ઊઠ્યા વાચકો બાણીને આશ્ચર્ય-ચકિત થશે કે વેદીના નીચેના ભાગમા કેઈ મરેલા પશુનુ હાડકુ હંતુ તે જમીન ખોદાવી જ્યારે બહાર કાઢ્યુ ત્યારે આચાર્ય, બ્રાહ્મણો અને યજ્ઞમાન સર્વે ભટાણી કાકીને પગે પડ્યા, અને સર્વના અત્યાગ્રહથી પોતે આચાર્ય બની તે યજ્ઞસમારભની પૂર્ણાહુતિ કરી

આવી જાતનો વિદ્યાચમત્કાર અને આવુ શુદ્ધ જીવન આ ગ્રંથમા કયાય માલમ પડતુ નથી પુષ્કરણા-જ્ઞાતિ ગુજરાતમા વસ્યા પછી અનેક પડિત પુરુષોએ જ્ઞાતિની ઉન્નતિ કરવા સાથે ગુજરાતવાસી પુષ્કરણાઓનો કીર્તિધ્વજ ફરકતો રાખ્યો છે

ઉપર આઠ ચરિત્ર વર્ણવવામા માત્ર આછી રૂપરેખાજ દોરવા પ્રયત્ન કર્યો છે વિગતવાર અહેવાલ આપવા કરતા

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

હવે પછીના પ્રકરણમાં અનેક પડિત પુરુષોએ વર્ષાસનો પ્રાપ્ત કરી જે રાજમાન્ય સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી છે તેવું વર્ણન આપવું વધારે ઉચિત લેખાશે. ગુજરાતી પુષ્કરણાજ્ઞાતિની આખાદી સોળે કળાએ ખીલી હોય તો એ વર્ષાસનોદ્વારા જે મહિમા ટપક્યા કરે છે તે ઉપરથી વાચકો જોઈ શકશે.

પ્રકરણ પ મું.

ગુજરાતી પુષ્કરણા બ્રાહ્મણોની રાજ્યસમાનિત પ્રતિભા

ઈ સ ૧૭૨૦માં શ્રીમત ગાયકવાડ સરકારના વશમાં મહારાજા પીલાજીરાવે પ્રથમ ગુજરાતમાં ગાદી સ્થાપન કરી એમના સમકાલીન માલાજીરાવના સમયથી પુષ્કરણાજ્ઞાતિ રાજ્યસમાનિત થવા લાગી એ ગણતરીએ આજથી ૨૦૦ વર્ષ ઉપર પુષ્કરણા પડિતોને લીધે જ્ઞાતિની આખાદી ઉચ્ચ સ્થિતિ ઉપર હતી એ આપણે કબૂલ કરવું જોઈએ.

પરિશિષ્ટમાં વિદ્યાગુણુજ્ઞ મહારાજાએના સહીસિકકાવાળી ૧૩ નકલો રજુ કરવામાં આવી છે તેમાંની ઘણીખરી પ્રતો વાચતા માલમ પડે છે, કે કેટલાક વર્ષાસનો માલાજીરાવના સમયથી શરૂ થયા હતા.

શ્રીમત સયાજીરાવ, કૃત્તેસિંહરાવ, ગોવિંદરાવ, આનંદરાવ અને ૧૮૭૦-૭૫ના અરસામાં રાજ્યાડંબ મહારાવ

ગુજરાતી પુસ્કરણા પ્રાદ્યક્ષેની રાજ્યસ માનિત પ્રતિભા

સરકાર સુધી એટલે ઈ સ, ૧૭૬૮થી ૧૮૭૫ સુધીના ૧૦૭ વરસના કાળમા પુસ્કરણા વિદ્વાનોની પ્રતિભા એક સરખી સ્વીકૃત અને ચાલુ રહેલી છે ગુજરાતના પુસ્કરણા પ્રાદ્યક્ષેનો આ સમય સોનેરી કહી શકાય આ ૧૦૦ વરસના કાળમા વેદરાજ દ્વીપરામજી, દલપતરામજી, દુર્લાભરામજી, મછારામજી, છોટા વજેરામ, અને કીરપારામજીએ સમસ્ત ગાયકવાડી રાજ્ય ઉપર એવી અદ્ભુત અસર નીપજવી હતી કે-ગુજરાતના નાનામોટા તમામ ભાગ ઉપર આ વિદ્વાનોના વર્ષાસન નિમિત્તે ધાર્મિક કર ઉઘરાવવામા આવતો હતો.

સુરત પ્રાત, ઉમરેઠ પ્રાત, નવસારી, કાઠિઆવાડ, નડિયાદ અને વડોદરા શહેર, વીજપુર, ખેરાગુ અને રાજપી-યુગા પ્રાત-એટલે વિશાળ ગુજરાતના મુખ્ય મુખ્ય પરગણા-માથી લગભગ રૂ. ૨૩૦૦ રૂપીઆ જેટલી વાર્ષિક રકમ શ્રીમત સરકારના હસ્તે પુસ્કરણા વિદ્વાનોના ચરણમા વશપરપરાના ઉપલોગના કરારે ભેટ ધરવામા આવતી હતી અગાઉ કહેવામા આવ્યું છે તેમ શ્રીશાસ્ત્રીજી શિવદત્તજીને રૂ. ૧૨૦૦ મળતા હતા એ રકમનો સમાવેશ ઉપરની રકમમા કરવામા આવ્યો નથી, તેમજ બીજા લેખપત્રો જોઈએ તેટલા પ્રમાણમા મેળવી શકાયા નથી એ બધો ખ્યાલ વાચકોએ ધ્યાનમા રાખવો ઘટે છે

પરિશિષ્ટમા આપેલી સનદોની નકલો વાચતાજ પુસ્કરણા અગ્રેસરોની પ્રતિભાએ શ્રીમત ગાયકવાડ સરકારના દરબારમા કેટલી ભવ્ય અસર કરી હશે તેનો ખ્યાલ પ્રત્યેક

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

નકલોમા માનવાચક શબ્દાવલિ ઉપર નજર ફેરવતાજ આવી શકે તેમ છે

આ લેખકના હાથે એ મહાનુભાવોની મહત્તાનું વર્ણન થાય એના કરતા નકલમા વારંવાર વપરાયેલા વેદમૂર્તિ, મોટા સત્પાત્ર, બહુ સત્પાત્ર, રનાનસ ધ્યાશીલ, જ્યોતિષ-વિદ્યાસપ્ત, તીર્થરૂપ, વેદશાસ્ત્રસપ્ત, બહુ મોટા વિદ્વાન એ શબ્દોમા પુષ્કરણા જ્ઞાતિને અભિમાન લેવા લાયક કીર્તિ વધારે અલકૃત થયેલી માલમ પડે છે

સહગત શ્રીમત સરકારે બહુ નમ્ર શબ્દોમા બહુર ઝૂં છે, કે માલાભરાવ યોગ્યેના સમયથી શરૂ થયેલા અને સ ૧૮૫૩, ૧૮૬૭, ૧૮૭૮ અને ૧૮૮૭ માં નવા પત્રો લખાયેલા તે પ્રમાણે વર્ષાસનો વશપરપરાના ઉપભોગની શરતે, કાઠપિણુ હેરાનગતિ કર્યા વગર, દસ્તા-વેજની અસલ નકલ પુષ્કરણા વિદ્વાનોને આપીને, અને ૬૦ વર્ષે નવી સનદ કરાવવાની કે સિદ્ધ કરવાની કાઠપિણુ બાતની તકલીફ તેમના વશજોને ન પહોંચે એવી રીતે- વર્ષાસનોના રૂપીઆ આપવા તે રાજ્યનો પરમ ધર્મ છે. રાજ્યનું તેમા શ્રેય છે કલ્યાણ છે

જે વિદ્વાનોની પ્રતિભાને લીધે રાજ્ય ચોતાનું શ્રેય સમજે અને માનભરેલી રીતે વર્ષાસનો વશપરપરા લોગવાય તેની ઉદ્ધાર કાળજી બતાવે તે વિદ્વતા કેટલી ગૌરવવાળી હશે તેનો ખ્યાલ કાઠ પણુ વર્ણન વગર આપોઆપ મળી રહેશે પરિશિષ્ટમા રજુ થયેલી નકલો તો નવા લેખો થયા

ગુજરાતી પુષ્કરણા આદ્યલેખની રાજ્યસ માનિત પ્રતિભા

તેની છે મૂળ લેખોમા આર્થી પણ વિશેષ માનમરતબા-
વાળી ભાષા વપરાઈ હશે તે વિષે ભાજ્યેજ કોઈને શકા
થશે વર્ષાસનોમા કોઈ જાતની અટકાયત ન થાય એ સારૂ
શ્રીમત સરકાર તરફથી યોજ્ય કાળજી રખાતી અને પરગ-
ણાના કામદારોને તાકીદના હુકમો પણ નીકળતા

એક મનદમા તો વેદમૂર્તિ મછારામ જેઠામજી
જેમને બહુ મોટા વિદ્વાન ને સત્પાત્ર ગણી ગાડીબગદ
ના ખર્ચ મારૂ આપાજી મુબદારે વાર્ષિક રૂ-૬૦ ની રકમ
આપેલી માલમ પડે છે

ઉદારા રાજ્ય પૂજપ્રાશ્ચ મન્નિષ્યથ- વરદાયિની શ્રી
મહાલક્ષ્મીનુ વચન ગુજરાતવાસી પુષ્કરણા આદ્યલેખોએ કેટલા
પ્રમાણમા સફળ કર્યું છે એ આ નાના લેખમા બતાવવા
યોજ્ય પ્રયત્ન કર્યો છે

ગુજરાતમા વચ્ચાને ૫૦૦ વર્ષ જેટલી પ્રાચીનતા-એ
સેકા જેટલો રાજ્યસ માનિત સમય-અને પરમ વિદ્વાન,
ધાર્મિક, વીર પુરુષો ઉત્પન્ન કરનાર ગુજરાતવાસી પુષ્કરણા-
આદ્યલેખજાતિ-ને અન્ય પ્રાતના કે શાખાના પુષ્કરણા આદ્યલેખો
આટલા પ્રયાસ અને સ્પષ્ટીકરણ પછી પણ યોજ્ય સ્વરૂપમા
ન સમજી શકે તો પછી કોઈ જાતની કિલગીરીનુ કારણ નથી

ગુજરાતી પુષ્કરણા સમાજના રિતરિવાજો વિષે હવેના
છેલ્લા પ્રકરણમા કેટલીક હકીકત આપી પૂર્વાર્ધના જેટલોજ
ચશસ્વી ને મહિમાવાન આ ઉત્તરાર્ધ પણ સંપૂર્ણ કરીશું
શુભ ભવતુ મર્વદા

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ઔરવ

પ્રકરણ ૬૬.

રીતરિવાજ અને સામાન્ય ઉપયોગી હકીકત.

પૂર્વાર્ધના ૧૧ મા પ્રકરણમાં રીતરિવાજ વિષે જે હકીકત આપવામાં આવી છે તેમાં આ પ્રકરણનો ઘણો હેતુ સમાઈ જાય છે કેટલીક વિશેષ હકીકત દુકમાજ આ સ્થળે લખવાની જરૂર છે

૧ લમ જેવા ધાર્મિક કાર્યમાં કુળ અને યોગ્યતાનેજ માન આપવાનો રિવાજ છે કન્યાવિક્રયનો દુરાચાર ગુજરાત-વાસી પુષ્કરણાજ્ઞાતિને કલકિત કરી શક્યો નથી વડોદરા, અમદાવાદ, પાટણ, ખાનદેશ, સુભઈ, હાલાર ને ખભાળીઆ જેવા વસ્તીના સુખ્ય સુખ્ય સ્થળોને કન્યાની આપ લેનો સખધ છે

૨ બોદા (પુરોહિત), મપારા, વ્યાસ, છાગાણી, જોશી પાણીયા, ઓઝા, બોડા, કપટા, રામદેવ વગેરે શાખાના પુષ્કરણા બ્રાહ્મણો ગુજરાતમાં વસતા હતા, પણ હાલ તેો તેમાંની થોડી તુખોના કેટલાક કુટુંબો હયાતિ લોગવે છે તુખવાર મનુષ્યગણના અને ઘરદીઠ નામાવલિ પ્રગટ કરવી તે કામ મુરકેલ છે તેમજ જ્ઞાતિના માસિકદ્વારા પ્રત્યેક સ્થાનના આગેવાનો તે હકીકત પ્રગટ કરે એ વધારે ઇષ્ટ છે

(૩) રાજનગર અમદાવાદમાં ઘરની સખ્યા યોગવાર (ફળીઆ વાર) નીચે પ્રમાણે હતી

રોતરિવાજ અને સામાન્ય ઉમયોગી હકીકત

પુષ્કરણાની	પોળ ૪૦	મહાલક્ષ્મીની પોળ ૨
કવિશ્વરની	,, ૪	માડવીની પોળમા
હીંગળોકની જોશીની	,, ૨	શેઠની પોળ ૨
પીપરડીની	,, ૨૨	પતાસાની પોળ
ખાજરા	,, ૩૦	બ્રહ્મપુરી ૬

એક દર ૧૧૦ ઘર હતા.

(૪) અમદાવાદની પુષ્કરણાસાતિમા અદ્ય કુટુંબોજ હાલ હયાતિ ભોગવે છે

(૫) આજીવિકા, સ પ્રદાય વગેરે

પૂર્વજોના કુળાચારને અનુસરી વૈદક અને જ્યોતિષ-વિદ્યાના પ્રભાવે અત્રેના કુટુંબો ઉમદા રીતે પોતાનો જીવન-વ્યવહાર ચલાવે છે

ગુજરાતમા જ્યોતિષવિદ્યાના પ્રભાવે તો અવધિ કરી પણ વૈદકવિદ્યાને ઉત્તેજક એકાદ ચરિત્ર આલેખાય હોત તો ઠીક એમ વાચકોને ઘડીભર લાગશે, પરંતુ તેમ નથી

જ્યોતિષની સાથે વૈદકવિદ્યા પણ ગુજરાત તેમા ખાસ કરીને અમદાવાદના પુષ્કરણા બોદા કુટુંબોમા જન્મતાંની સાથેજ—વ શપર પરાથી ચાલી આવી છે

આત્મસ્લાધાની ટીકાને કારણે કેટલીક અગદ પ્રતિભા આજ લેખકના સ્વહસ્તે ન મુકાય તો ઠીક એમ ધારી વૈદ-

પુષ્કરણ સમિતીની આચીનતા અને ઔરવ

કને લગતો કેટલોક ઉદ્દેશ મૌનભાવે આવવા દીધો નથી, પરંતુ કેટલાક બહાર પ્રસંગો ઉદ્દેશને અયોગ્ય ગણવામાં આવે તો વેદકની મહત્તાને યોગ્ય ન્યાય મળ્યો કહેવાય નહિ—એમ ધારી ત્રણેક પ્રસંગો લેખકના જાતઅનુભવના હોવાથી કાઈ પણ રંગ વગર નીચે દર્શાવવામાં આવ્યા છે

(૧) પ્રાત સ્મરણીય શ્રીનાથજીની ગાદીવાળા ટીકાયત મહારાજશ્રી ૧૦૮ શ્રીગોરધનલાલજીના બેનશ્રી બેનાજી સ ૧૯૬૩ માં ખાસ દવા કરાવવા સાફ અમદાવાદ પધાર્યો હતા તેમને લાયકર વ્યાધિમાંથી આરામ અને તુરંત સ્તી મળ્યા હોય તો અમદાવાદ પુષ્કરણની પોળગાથીજ

(૨) શ્રીદારકા બેટના મહારાજશ્રી ૧૦૮ શ્રીપ્રધુમનલાલજી, અત્રેના મહારાજશ્રી ૧૦૮ શ્રીરણુછોડલાલજીના ઉપવીત પ્રસંગે પધારેલા તેઓશ્રીનું અસાધ્ય રોગગ્રસ્ત શરીર ખુશનુમા તબીબના પરિચર્યુ હોયતો તે અત્રેની સારવારથી જ થવા પામ્યું હતું

(૩) ૧૦૮ શ્રીગોરધનલાલજીને ઘણો પ્રિય હંભુરી ગોપાળ ખવાસ એવી માદગીમાં સપડાયો કે મૃત્યુને ને તેને બે આગળનું છેદ પશુ ન હતું તેનું ભાગ્ય અજમાવવા શ્રીનાથજીથી મહારાજશ્રીએ તેને અમદાવાદ મોકલ્યો ગોપાળ જીવતો થયો—સ પૂર્ણ નીરોગ થયો

આ પ્રસંગોથી એટલુંજ દર્શાવવા ઇચ્છા છે, કે પુષ્કરણ-કુળના પ્રસિદ્ધ બોદા કુટુંબમાં શ્રીઆર્યવેદકનો સ્વાધ્યાય

રીતરિવાજ અને સામાન્ય ઉપયોગી હકીકત

સગીન ઉપાસનાની દૃષ્ટિથી ચાલુ રહ્યો છે ને લવિધ્યમા
પણ રહેશે જ

પરાપૂર્વથી આલ્યા આવ્યા પ્રમાણે અત્રેના પુષ્કરણા
બ્રાહ્મણો શ્રી વૈષ્ણવ સપ્રદાયના આચારવિચારને માન
આપે છે

વૈષ્ણવ સપ્રદાયની વાત નીકળતા એક ઐતિહાસિક
ખુલાસો કરવાની જરૂર લાગે છે સ્વં શ્રીજયેશ્વરાગમ મુકુ-
દ્દલ પછીયાએ પુષ્કરણોપાખ્યાનના બાવનમા પૃષ્ઠે એક
હકીકત પ્રસિદ્ધ કરી તેનો ખુલાસો માગ્યો છે

“અમદાવાદવાળા ગોસ્વામી મહારાજ સાથે વાલુ
કરીને ત્રીકમલાલ નામે ગૃહસ્થ સ્થિતિના અને મહારાજશ્રીના
માનીતા પુષ્કરણા વેદરાજ માડવી આવ્યા હતા”

તેમા લખેલા પુષ્કરણા વેદરાજ વાલુ કરીને નહિ
પણ ચોક્કમ ત્રીકમલાલ અચરતલાલ જે આ લેખકના કાકા
થાય છે તેઓજ હતા તેઓશ્રી ગોસ્વામીશ્રી ૧૦૮ શ્રીછોટાજી
મહારાજશ્રીના વહુજી મહારાજ સાથે માડવી ગયા હતા અને
ત્યા નીમવાળી હવેલીમા ઉતર્યા હતા

ખરાબર ત્રણ પેઢીથી બોદા કુટુંબને અત્રેની સુપ્ર-
સિદ્ધ શ્રીનટવરલાલ શ્યામલાલની ગાદી સાથે ઘણો ગાદો
સબધ છે

આ ગાદીના શ્રીછોટાજી મહારાજના રાજવૈદ્ય શ્રીઅચ-
રતલાલ હતા તે પછી મહારાજ શ્રીવ્રજરાયજીના સમયમા

પુષ્કરજ્ઞા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

શ્રી ત્રીકમલાલ અચરતલાલ અને રણુછોડલાલ મોતીલાલ કામ કરતા, અને હાલના મહારાજશ્રી ૧૦૮ શ્રી રણુછોડલાલજીના વૈદરાજ તરીકે વૈદ્ય રણુછોડલાલ મોતીલાલ કામ કરે છે આટલા વિસ્તારથી ખુલાસો કર્યો પછી સમજાશે કે, સ ૧૯૧૨ માં વૈદરાજ શ્રીત્રીકમલાલજી માડવી ગયા હતા એ વાતો નિસ્સંદેહ છે

इति शिवम्

॥ ॐ ॥ संपूर्ण.

॥ परिशिष्ट ॥

अथ श्री ज्ञातिनी अवटंक नुख ॥

जोशी ठक्कुर व्यास लोहर बटु ।

सारा त्रवाडी वसा ॥

प्रोहित लाडण भूमला परशिया ।

बाकी करडा मथू ॥

ढाकी मत्तड जैलुआ चोहोटीआ ।

पहलोड वासु भिडा ॥

कपटा खीस कीरात शुक्र बोहोरा ।

छागाणी वाहेत्रिया ॥

॥ १ ॥

बुजड लोटश दीसिता कपटीआ ।

अगाशिया डेडरा ॥

वीजा पीजण लुद्र धाम चडिया ।

लुणार गुल्लाटीआ ॥

पेटारा चपटा मुलठ गदिया ।

झोटा उम्मा लछरा ॥

शेहड मत्तड कोटिया कुयलिया ।

महेता उपाध्या चुरा ॥

॥ २ ॥

पुष्करिण्याः स्मृतिनी प्राचीनताः अने गौरव

केवलीया बोहोडा मपार बेहेडा ।

भावाय पड्यावला ॥

काढेचा सटका गुहार पणिया ।

हेडाउ आवाटला ॥

पढियारा जणवाड पुष्कर नव- ।

ग्रामी भ्रगु मानुआ ॥

हरसा चार्य च रामदे बुरवडा ।

म्याटकशाल्याभिध ॥ ३ ॥

भाभला मातवालक्षा । काक्रेचा थानवी रय ॥

बालेचा सोमनाथाश्च । सर्वाल्पा कधी बोडच ॥ ४ ॥

पुष्कराक्ष द्विजातीना नुखसज्ञान्यनुक्रम ।

द्विजान् पच सहस्राणि स्थापित कश्यपात्मज ॥ ५ ॥

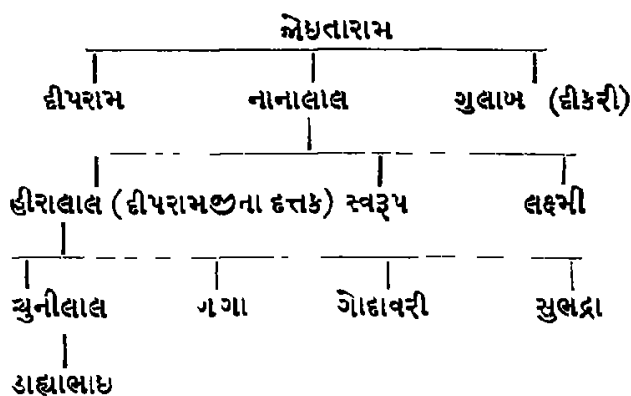
इति पुष्करणानामवटकनुस्वक्रम ॥ सवत १६९९ ॥

— — — — —

કેટલીક વંશાવળીઓ

કેટલીક વંશાવળીઓ.

(૧) બુરાનપુર. શ્રી દીપારામ જોધતારામ
છાંગાણી કુળ

નોંધ

- ૧ દીપરામજીનું પ્રથમ વેશવાળ વડોદરામાં થયેલું, પણ ત્યાં લગ્ન નહિ થતાં અમદાવાદમાં ઓઝા મહાશય કરકરું જોશીની દીકરી બાઇ દિવાળી સાથે દીપરામજી પરણ્યા હતા.
- ૨ ગુલાબ તે અમદાવાદમાં જોશી નાનાલાલ વલ્લભરામના પુત્ર સહાય કરના પત્ની થાય.

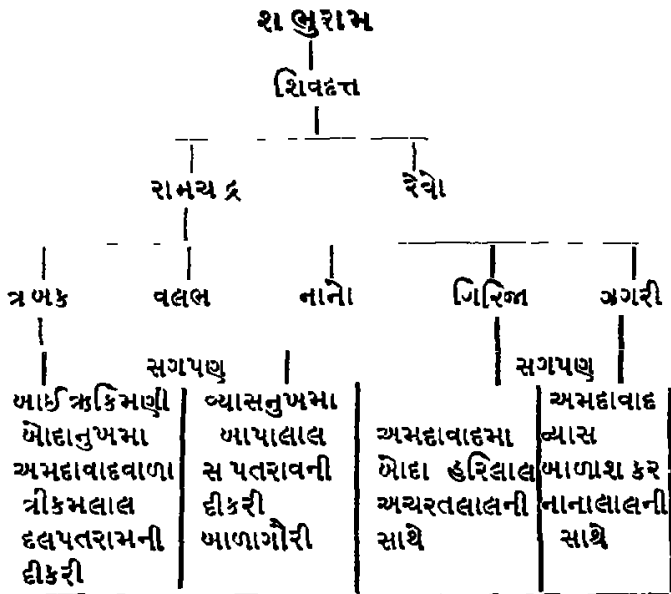
પ્રુકરણ સ્મૃતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

- ૩ શ્રી હીપરામજીએ પોતાના ભાણેજ રામેશ્વર પરભુરા મને પોતાનુ ઘર સ ૧૯૮૨ ની સાલમા શ્રીકૃષ્ણાર્પણ આપેલુ છે
- ૪ ગોદાવરી બોદા હરિલાલ અચરતલાલ સાથે, ગગા બોદા ભોગીલાલ અચરતલાલ સાથે, સ્વરૂપ પાટણમા મપારા નથુરામ સાથે, લક્ષ્મી પાટણમા મપારા અ બાશ કર સાથે અને સુભદ્રા ધનગામમા પરણી હતી
- ૫ છાગાણી કુળના વતન પુરાનપુરમા સારી આવકવાળુ ને ઘણુ પ્રતિષ્ઠિત શ્રી બાલાજીનુ મંદિર છે તે આ કુળના વડવાઓએ પોતાના ગોરને શ્રી કૃષ્ણાર્પણ આપેલુ છે

(૨) પણીઆ નુખ

(૨) પણીઆ નુખ

નોંધ

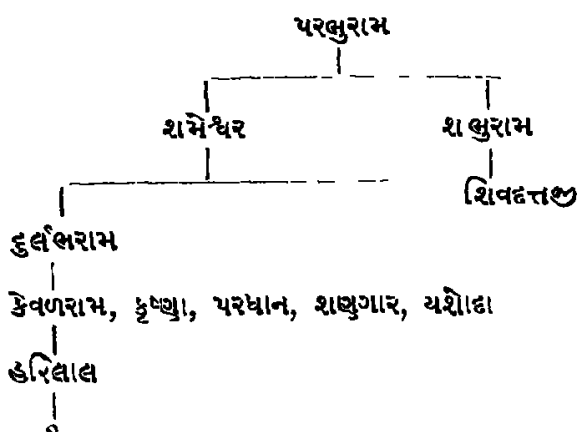
- ૧ શ્રી શિવદત્ત શાસ્ત્રીજીના પુત્રી દેવો અમદાવાદ ટંક-શાળી નુખમા બેસી ઉમિયાશ કર સ પતરામ સાથે પરણેલા હતા
- ૨ શાસ્ત્રી શ્રી રામચંદ્ર, બેસી નથુરામની દીકરી બાઈ હરકેર સાથે પરણ્યા હતા

પુસ્કરજી સ્મૃતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

૩ વ્યાસ બાળાશ કર પાછળથી વડોદરામાં ઓઝા પ્રભા-
શ કર મહાશ કરને ત્યાં દત્તક થયા હતા

(૩) પણીઆ લુખ ચાલુ

જેશી કેવળરામ દુર્લભરામ.

નોંધ—

જયોદા—પાટણમાં મયારા દયાશ કર મોટા જેશીની સાથે

કૃષ્ણા—બોદા ત્રીકેમલાલ અચરતલાલની સાથે

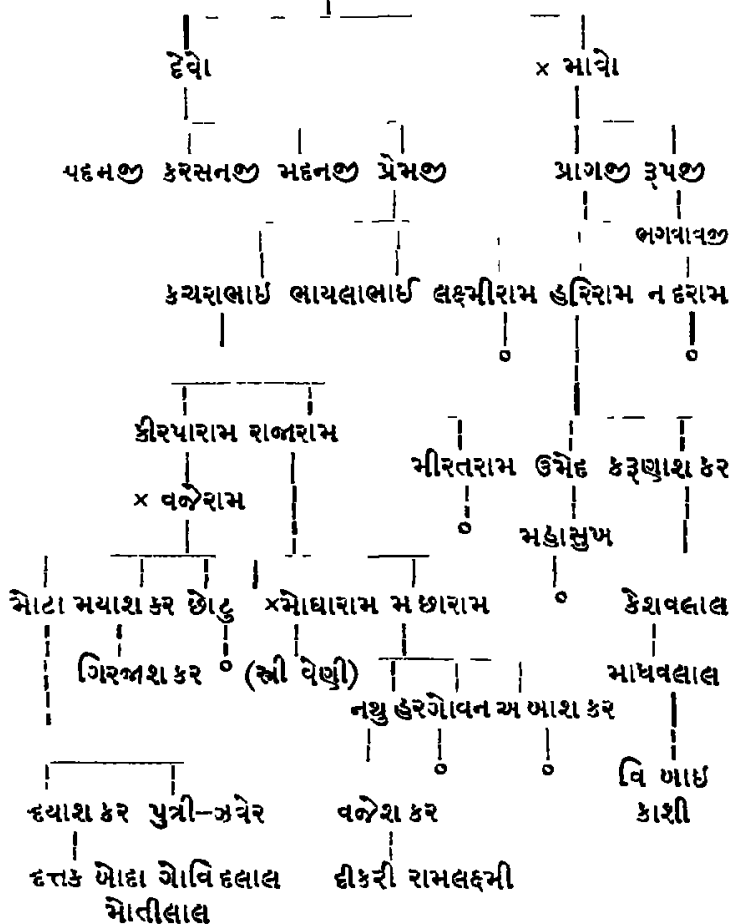
પરધાન—અમદાવાદ વ્યાસ નાનાલાલ મયારામ સાથે

શણુગાર—વડોદરામાં ઓઝા પ્રભાશ કર સાથે

જેશી કેવળરામ દુર્લભરામ, અમદાવાદમાં વૈદ્ય અચરતલાલ જોધપુરમાંની દીકરી બાઈ પારવતી સાથે પરણ્યા હતા.

(૨) પચ્છીઆ નુખ

(૪) મપારા નુખ પાટણ
બેશી નીલકંઠ

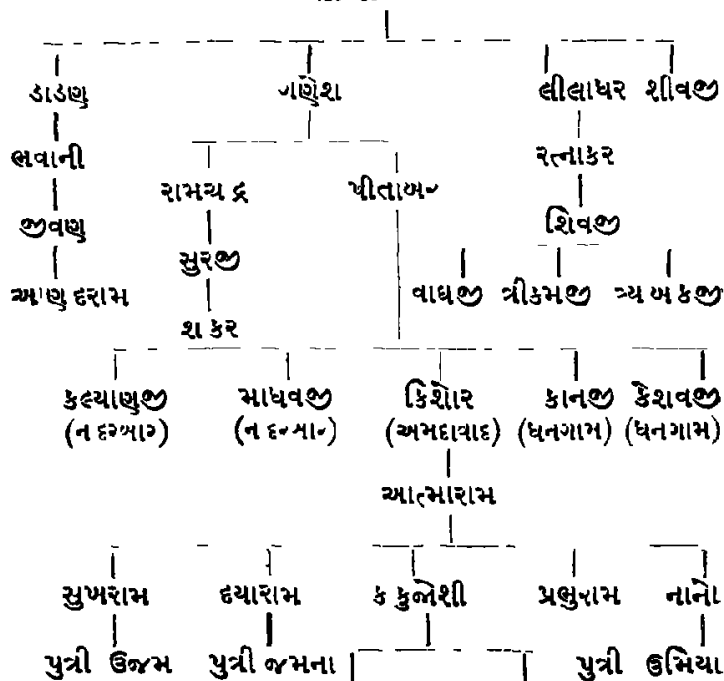
પુસ્કરજી સ્મૃતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

નોંધ --(૧) મોટા જોશીના પુત્રી કવેર ઓઝા કરજી મહાશકર સાથે પરણેલા તેમની દીકરી અતિલક્ષ્મી બાદા મોતીલાલ અચરતલાલ સાથે

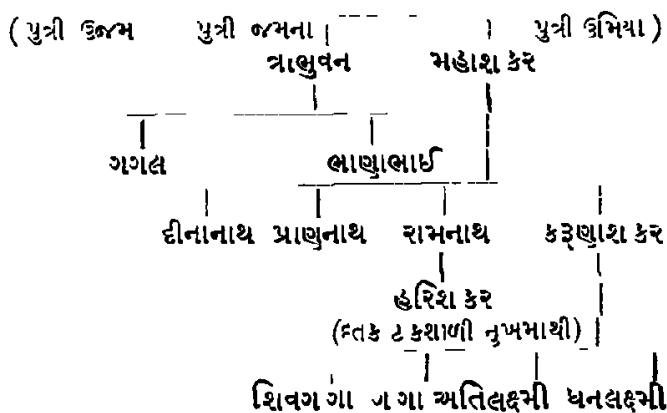
(૨) × આવી નિશાનીવાળા પુરુષો મારવાડમાં પરણ્યા હતા આજથી ત્રણ ચા. પેઢી પહેલાજ માનવાડ સાથે સબધ હતો એ બાબત આ ઉપરથી નક્કી થાય છે

(૫) ધનપુરથી આવેલા તે ઓઝા નુખ.

લીમાજોશી

(૨) પચ્છીઆ નુખ

નોંધ—

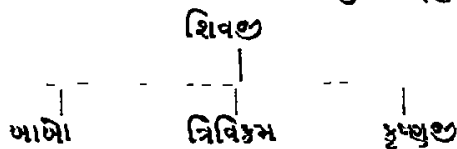
શિવગ ગા—અમદાવાદમા કપટા નુખમા ગૌરીશ કર
મનસુખરામ સાથે

ગ ગા—બોદા ગિરિધરલાલ અચરતલાલ સાથે (અમદાવાદ)

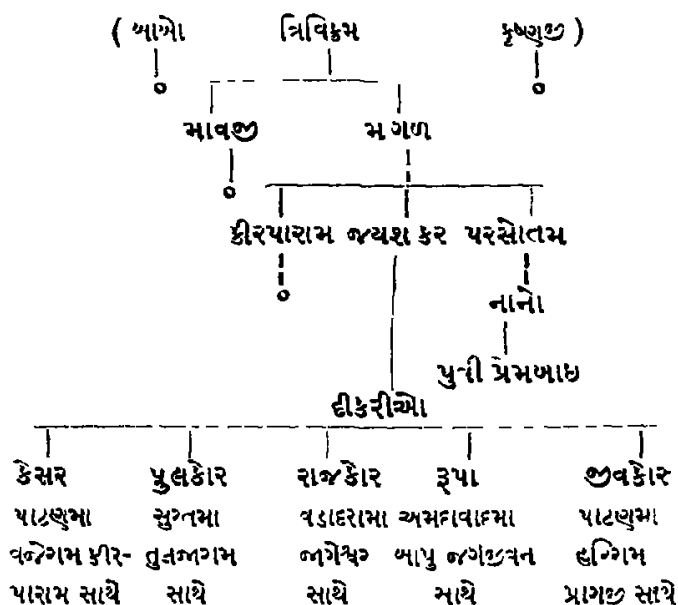
અતિલક્ષ્મી—બોદા મોતીલાલ અચરતલાલ વૈદ્ય
(અમદાવાદ)

ધનલક્ષ્મી—વ્યાસ ભેશી શિવશ કર સપ્તરામ સાથે
(અમદાવાદ)

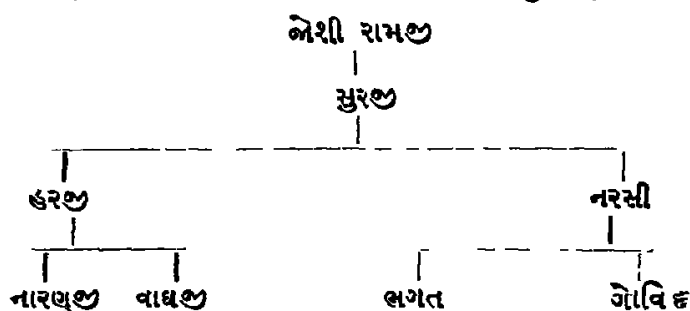
(૬) વડોદરા નિવાસી કદલા નુખ. (લુદ્રવા)

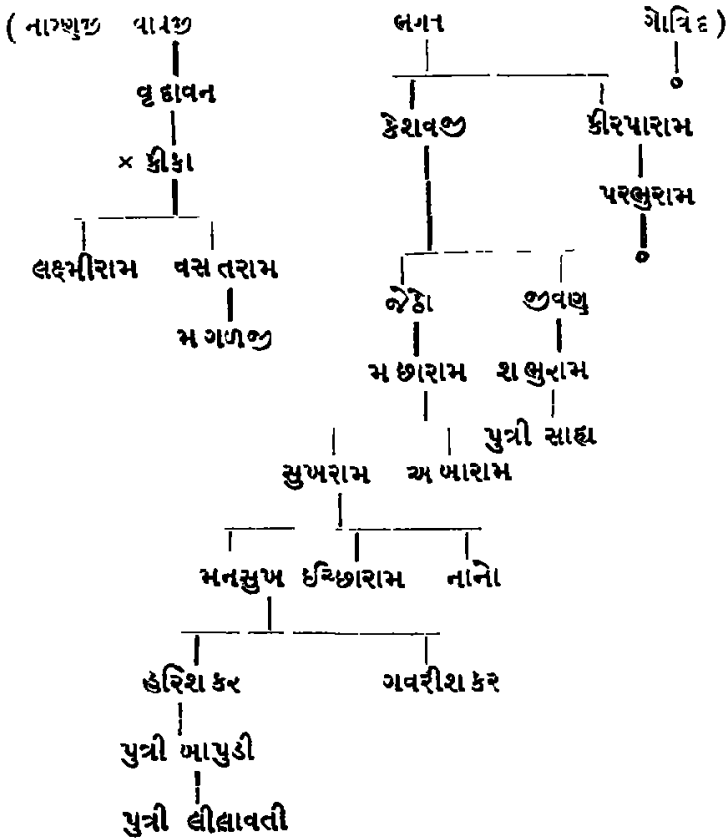
પુષ્કરજી સ્નાતિની આચીનતા અને ઔરવ

(૭) તેરવાડી ગામથી આવેલા કપટા નુખ (બોહોરા)

(૨) પંજીઆ ગુણ

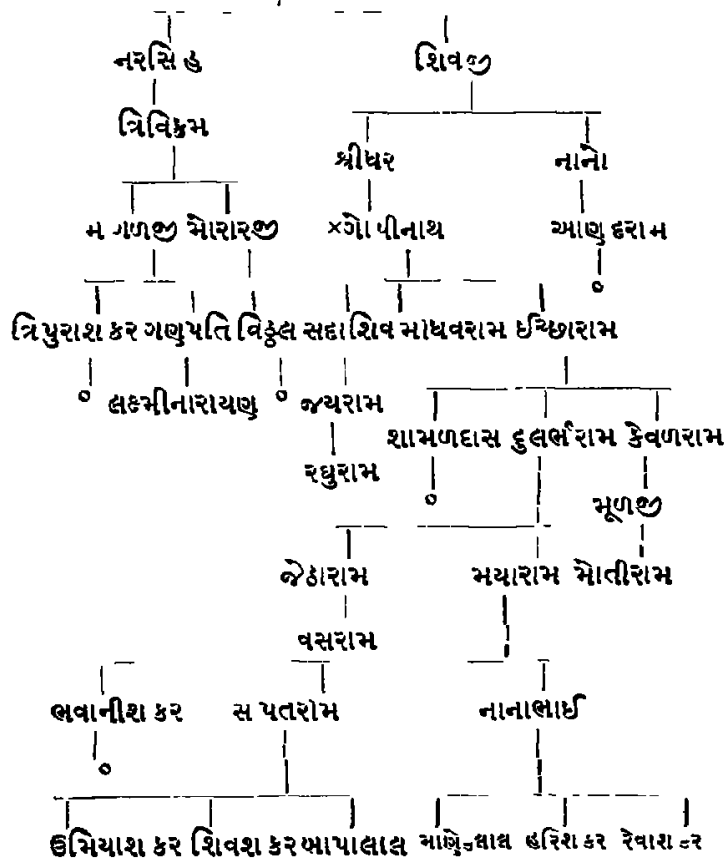

x (૧) ભટાણી કાકી તે આ કીકા વૃદ્ધાવનના પુત્રી થાય
 નોધ (૧) શભુરામના પુત્રા અમદાવાદમા જોશી દીનાનાથ
 મહાશંકર સાથે પરણ્યા હતા આ બાઈ પોતે જન્માક્ષર
 જન્મોત્તરી, વર્ષદૂળ ઇત્યાદિ બનાવી શકતા

પુનરજ્ઞા સ્થાપિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

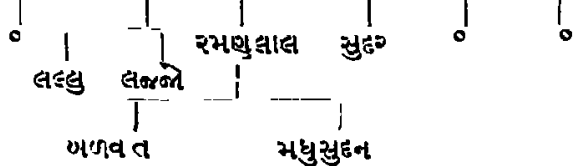
(૮) ૮ કેશાળી નુખ. (વ્યાસ)

કૃષ્ણજી (સ ૧૪૬૨)

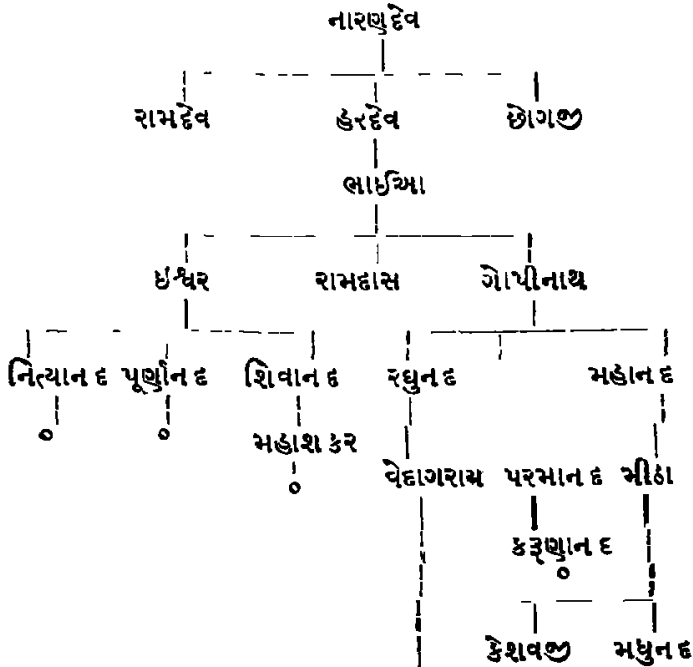
(૧) પહ્ણીઆ ગુખ

(કમિયાશ કર રિવગ કર બાપાયાવ મ. શ્રેયલાલ દર્શિ કર ગેરાશ કર)

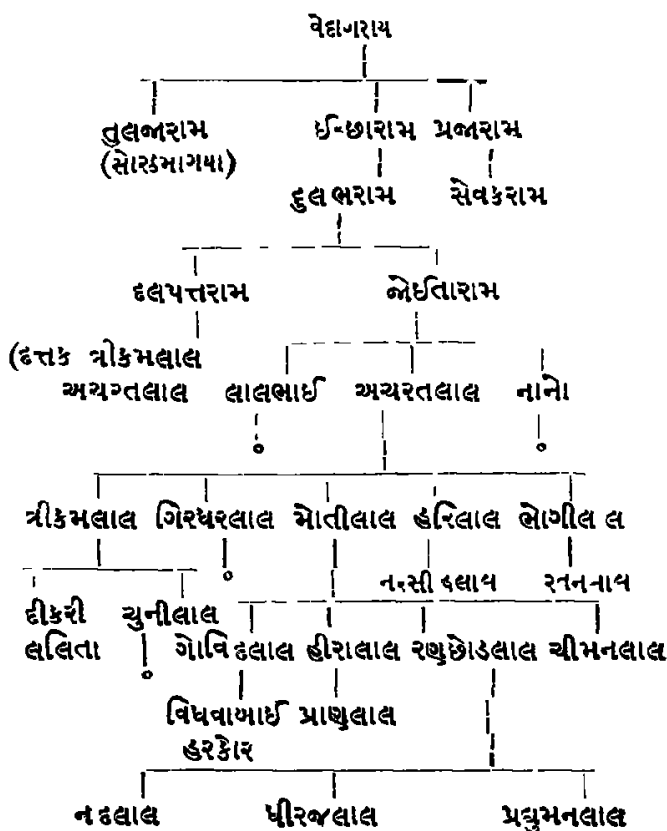

મોધ-લટાણી કાકી તે આ ગોપીનાથ શ્રીધરના પત્ની થાય

(૯) અમદાવાદ શ્રી બોદાનુખ (પુરોહિત)

પુસ્કરણ સ્થાપિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

કેદલોક વ શાવળીઓ

(૧)

રાજેશ્રી કમારીસદાર માવાળ બોએ ગોસાત્રીઆમ અખડિત
લક્ષ્મીઆમ કૃત રાજ્યમાન શ્રીઆન દરાવ ગાયકવાડ સેના ખાસખેન સમશેર
બહાદુર દડવત વ રામ સુમાયતેન રાજેશ્રી દીપરામ વૈદ્ય પુષ્કરચુ
આજીણુ જુરાનપુરક એમનુ વર્ષામન માલાળ બોએથી સાલ દગસા-
લની તપસીલ

૨૦૦) પ્રગણે બડોદે	૧૭૧૧ જમાત શાહુ કેહા બડોદા
૨૦૦) પ્રાત કાઠિઆવાડ	૨૫) પ્રગણે ખેરાલુ
૨૫) પ્રગણે પ્રાતીજ	૨૫) પ્રગણે કપડવજ
૧૦) કસ્મે ભાલેજ	૧૫) પ્રગણે કિમરેડ
૪૦) પ્રગણે રાજપીપલા	૬૩૦૧૧ (એકદર)

એકદર રૂપીઆ ૬૩૦૧૧ મળતા આવે છે તેનુ ખુદાવન દગસાલ
મળવાત્રો દાખસો બેઠને સાલ મજકુર સવન ૧૮૬૭ની કસની સાન
ખાખત સફરકુ વર્ષાસનના રૂપીઆ વ મજકુરને વગર હરકને આપવા
બાણીજો આ ૧૩ માહે સફર

શ્રી રાજા શાહુ છત્રપતિ અખિલ પ્રૌઢ
પ્રતાપ પુરધર આનંદરાવ ગાયકવાડ
સેના લાસલેલ સમશેર બહાદુર
(શિક્કો)

મોતબે સુવ

(૨)

વેદ્યુર્તિ રાજેશ્રી દીપરામ ખીન બેઠતારામ વૈદ્ય વાસ્તવ્ય શહેર
જુરાનપુર સ્વામીની સેવામા સેવક ગોવિંદરાવ ગાયકવાડ સેના
ખાસખેલ સમશેર બહાદુર દડવત ૧૫૧૧ની જત તમેએ હજુરને

પ્રકરણ ૩૧ સ્ત્રીની આચીનતા અને ગૌરવ

અગ્નિ સ્ત્રી કે દંભાત્ર માલાજીનાના વખતથી વર્ષામન મળે છે તેની તપમીન

૧૫) કમ્બે ઉમરેડ	૧૦૦) પ્રાત સુગતની તપમીન
૪૬૧૧ શાહેર જાકાતની મહી	૧૦) પ્રગણે વસરાધ
ઉપર વડોદરા	૧૨) પ્રગણે ચોરાશી
૨૪) દગ મામે ૩ ૫) પ્રમાણે	૭) પ્રગણે કામજ
૨૨૧૧ દગરોજ પૈસા ૩ પ્રમાણે	૭) પ્રગણે દમે
૮૬૧૧	૫) કમ્બે વરીઆન
૨૦૦) પ્રાત કાડિઆનાટ	૧૦) પ્રગણે બક્ષેમી
૧૫૦) પ્રાત મહીકા	૫) કમ્બે નવસારી
૮૧૧૧	૭) પ્રગણે તેરવાડી
	૭) પ્રગણે માહેદ
	૫) પ્રગણે કલોલ
	૩) પ્રગણે કાચે અનાવવ
	૭) પ્રગણે મગવી
	૮) પ્રગણે વલવાગ
	૧૦) પ્રગણે ચીખવી
	૧૦૦)

એકદમ રૂપીઆ ૫૧૧૧૧ ખુદાવન દરસાલ મળે છે પરંતુ સમુદ જોવલ્લે પડવાથી કુપાવન થઈ બીજી નવી સમુદ સ્ત્રી આપવી જોઈએ એના ઉપરથી મનમા વિચાર કરના તમે મોટા અને સત્તાત્ર તમરે ક્ષેમ ચલાવવાથી રાજને ત્રયચક્ર જાણીને સદરહુ વર્ષામન સરડા માથી માલાજીના વખતથી હ મેશા ચાલતુ આવ્યા પ્રમાણે કરાર કરીને આપુ છુ કે—સદરહુ વર્ષામનનો તમે અને તમારા પુત્ર પૌત્રાદિ વ સપર પરાએ અનુભવ સાલ દંસાલ ખુદાવન આપના આવ્યા છે તે પ્રમાણે લઈને

કેટલીક વ શાવળીઓ

રાજ્યનું શુભ ચિતવન નિર્ગત કરના રહેયુ આ બાબત વર્તમાન અને
બાવિ કામદારના નામે મોકલે છે બહુ શુ લખયુ એજ વિનતી,
ચાર ૬ માહે છ'ડાજ

શ્રી રાજારામ છત્રપતિ અશ્વિલ પ્રૌઢ
પ્રતાપ પુરંધર ગોવિંદરાવ ગાયકવાડ
સેના સ્વાસ્થ્યેલ સમશેર વહાદુર
(સિક્કો)

મોતજે સુદ

(૩)

ગજેશ્રી કમારીસદાગ માલાજી બોએ ગોસાનીઆન અખ ડિન
લક્ષ્મીઆનકૃત રાજ્યમાન શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડ સેના ખામ ખેલ
સમગેર બહાદુર દડવન અને રામ રામ, પૈઃ રાજેશ્રી દીપગમ જોધ-
તાગમ વૈય જુરાનપુગર એમનુ નયામન માલાજી બોએના મમયથી
ફરમાન રૂપીઆ

૨૦૦) પ્રગણે બહોદે

૬૪) જગાન શાહેઃ કોટ પ્રગણે બહોદે

૨૫) પ્રગણે ખેરાલુ

૪૦) પ્રગણે વિજપુર

૪૦) પ્રગણે ૩૬ પ્રાન ગજપીપના

૩૬૬)

એકદર ઝપીઆ ૩૬૬ અ કે ત્રણમે અગણોતેર મળતા આવે છે
એનું ખુદાવત દરસાવ મળના આગ્યાનો દાખલો જોધને સવત ૧૮૭૭ના
સાલ બદલ સફર દરતાવેજ માલાજી બોયાની મજુરીથી એમને આપયુ
એમ મમજલુ આદ ૧૩ માહે સીલ

શ્રી રાજા શાહુ છત્રપતિ અખિલ પ્રૌઢ
પ્રતાપ પુરંધર સયાજીરાવ ગાયકવાડ
સેના સ્વાસ સ્વેલ સમશેર બહાદુર
(શિક્ષી)

મોતબે સુદ

(૪)

રાજેશ્રી કુમારીસદાગ વર્તમાન ભાવિ પેટલાદ સરકાર ભાગ
ગોસાનીઆન અખડિન લક્ષ્મી અલકૃત રાજ્યમાન શ્રી આનંદરાવ
ગાયકવાડ મેનાખાતખેવ સમશેર બહાદુર દડવત વ રામગમ જન
વેદમૂર્તિ રાજેશ્રી દલપતરામ ખીન દુર્લભરામ જોરી રહેવાસી અમદાવાદના
એમને સરકારમાથી પ્રગણે મજકુરના વર્ષામનના રૂપીઆ ૪૦ આ
સાલથી નીન સરકારથી કરાર કરીને આપ્યું છે તેથી સદરહુ વર્ષાસ
નના રૂપીઆ જોશી મજકુરને અને તેમના પુત્ર પૌત્રાદિ વશપર પગને
દેતા રહેવું દગ્ગમાન નવો દાખલો માગવો નહિ આ કાગળની નકલ
કરીને અમન ફસ્તાવેજ ભોગવડીઆને પાછો આપવો સદરહુ વર્ષામ
નના રૂપીઆ તેમજકુર કરેના ખાતામા મજરે છે
જમે છે

જાણીજો આ ૧ માહે ૭ તાદ

શ્રી રાજા શાહુ છત્રપતિ અખિલ પ્રૌઢ
પ્રતાપ પુરંધર આનંદરાવ ગાયકવાડ
સેના સ્વાસસ્વેલ સમશેર બહાદુર
(શિક્ષી)

મોતબે સુદ

કેટલીક વ સાવળીઓ

(૫)

રાજેશ્રી કમાવીસદાર વર્તમાન ભાવિ નડિઆદ ગોસાવીઆન અખડિન લક્ષ્મી અલકૂન રાજમાન શ્રી ગોવિદગવ ગાયકવાડ સેના ખામખેલ સમશેર બહાદુર સુમાધનેન વ અન્દે બક્ષ વેફમૂર્તિ રાજેશ્રી દયપતગમ ખીન દુર્લભરામ જોશી અમનાવાદના નાહીલ્ય ગૌત્ર પુ'કન્થા તાતિ બ્રાહ્મણ સ્નાનસધ્યારીલ જ્યોતિષ સવિત્તપત્ર બહુત સત્પાત્ર અને કુટુંબવત્સળ સમજીને સગકાર કૃપા કરીને સસાગ ચરિનાર્થને સાગ કર્યો નડિઆદના શાહેર ઉપર દરોજ એ આના આપવામા આવ્યા છે, એટલે લખ્યા પ્રમાણે દરોજ લેના નહેવુ અને રાજ્યનુ ત્રેય સમજીને ધર્મના કામમા અટકાય નહિ કળના વગર હરકતે આપના રહેવુ આ પત્રની નકલ લેજીને અસલ પત્ર જોશી મજકુરને પાઠા આપવે બોગવટાને વારને સાલ દન્માલ નવા પત્રની માગણી ન કરવી એજ બાણીજો ચાદ પ માહે સફર.

શ્રી રાજા શાહુ છત્રપતિ અખિલ પ્રૌઢ
પ્રતાપ પુરધર ગોવિંદરાવ ગાયકવાડ
સેના લાસલેલ સમશેર બહાદુર
(શિક્કો)

મોતલે સુદ

(૬)

વેફમૂર્તિ રાજેશ્રી હીંગવાલ દીપગમ વૈદ્ય યુગનપુરાગ ગહેનાર વડોદરાના ગોત્ર કામ્યપ સુત્ર કાલ્યાણ શાખા માધ્યદિની આમીની સેવામા, સેવક મન્દારરાવ ગાયકવાડ સેના ખાસખેલ સમશેર બહાદુર રૂડવત વનની પ્રિયોપ તમારા પિતાશ્રી દીપરામ વૈદ્ય એના નામે માલાશ્રી એએના વખતથી ચાલતુ આવેલુ વર્ષાસન

પુસ્કરણ સ્થાપિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

૨૦૦) પ્રગણે વડોદરા માદાની નીમણુકના વર્ષાસનના બદલામાં તાકીદ પત્ર સવન ૧૮૬૭ ની સાલ કરીને આપેલું છે અને બીજી તીથ રૂપ કૈલામવાસી શ્રી સયાજીરાવ મહારાજાએ સવન ૧૮૭૮ ની સાલમાં કરીને આપેલું છે તે મુજબ

૧૦૪) પ્રાત નવસારીમાં નેમણુખી વર્ષાસનના બદલામાં સવન ૧૮૫૩ ની સાલમાં ગોવિન્દરાવ મહારાજાએ કરીને આપ્યા મુજબ તાકીદ પત્ર ઉપરથી

૮૫) પ્રગણે વિગ્નપુરમાં નીમણુકની વર્ષાસન બદલ તીર્થરૂપ કૈલાસવાસી શ્રી સયાજીરાવ મહારાજાએ સવન ૧૮૭૮ ની સાલમાં તાકીદ પત્ર રૂપીઆ ૪૦) નું કરી આપ્યું છે તે મુજબ

૨૫) પ્રગણે ખેગણમાં માદાલી નીમણુક વર્ષાસનને બદલ તાકીદપત્ર સવન ૧૮૭૮ ના સાલમાં તીર્થરૂપ કૈલામવાસી શ્રી સયાજીરાવ મહારાજાએ કરીને આપ્યું છે તે મુજબ

૧૨) જાણ જગાન શાહર કેહા પ્રમાણે બડોદામાં ભોગવટાના

૧૮૧૧ પ્રગણે રૂડમાં નેમણુખી વર્ષાસન બદલ તાકીદ પત્ર સવન ૧૮૭૮ ની સાલમાં તીર્થરૂપ કૈલામવાસી શ્રી સયાજીરાવ માય કવાડે આપેલું રૂપીઆ ૪૦) નું તે મુજબ

૪૪૪૪૪૪૪૪

એકદર રૂપીઆ ૪૪૪૪૪૪૪૪ અને રૂપીઆ ચામો સુભારીસ પોણા સોળ આના સવન ૧૯૨૭ આખર મળતુ આવ્યા મુજબ સાલ મજકુર સવન ૧૮૨૮ ની સાલથી દર સાલ મળતુ રહેશે એટલે દર સાલ વર્ષાસનનો અનુભવ તમારા પિતાશ્રી દીપરામ વૈધ પુરાનપુરકર એમના પુત્ર પૌત્રાદિ વંશપરંપરાએ લેઈને સન્કારનું અને નાચનું શુભ ચિત્રન નિરતર ક્રમતા રહેલું

કેટલીક વ શાવળીઓ

આદ ૧/ માહે મોહોનમ ઉર્ફે કાશ્યુન માસ સવત ૧૯૨૮
સુદ ૧૧ ઇસને સમેન મયાતેન વ અફે એજ વિનતી

શ્રી રાજા શાહુ છત્રપતિ અશિલ પ્રૌઢ
પ્રતાપ પુરધર મલ્હારરાવ ગાયકવાડ
સેના સ્વાસસેલ સમશેર વહાદુર
(શિક્કો)

મોતવે સુદ

(૭)

વી ॥ રાજેશ્રી ત્રીઠમલાલ દવપતરાન જ્ઞેરી અમવાવાદર ગોત્ર
શાહીપ, સુત્ર કાત્યાયન, શાખા માધ્યદિની ત્વામીની સેવામા સેવક
મહાવરાવ ગાયકવાડ સેના ખાસમેન સમશેર બહાદુર દડવન વિનતી
વિશેષ તમારા તીર્થેરૂપ દવપતગમ દુર્લભગમ જ્ઞેરી એમના નામથી
જગાન શાહર કોઠા પ્રગણે બડોદેથી વર્ષામન રૂપીઆ ૨૫) મળે છે
તે સવત ૧૯૨૭ ના આખર ભોગવટાથી મળતુ આવ્યા મુજબ સાલ
મજકુર સવત ૧૯૨૮ સાલથી સાલ દગ્સાવ મળતુ ગહેશે તેનો
ઉપભોગ તમે અને તમારા વડીલોના પુત્ર પૌત્રાદિ વ શપર ધગએ લેધને
નગરોનુ અને રાજ્યનુ શુભ હમેશા ઇચ્છના રહેતુ રવાના આદ ૬
માહે ભાખર ઉર્ફે અધિક ભાદ્રપદ માસ સવત ૧૯૨૮ શુમારે ઇસને
સમેન મયાતેન વ અફે એ વિનતી

શ્રી રાજા શાહુ છત્રપતિ અશિલ પ્રૌઢ
પ્રતાપ પુરધર મલ્હારરાવ ગાયકવાડ
સેના સ્વાસસેલ સમશેર વહાદુર
(શિક્કો)

મોતવે સુદ

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

(૮)

માહાલે શાકાંત

વેદમૂર્તિ રાજેશ્રી મયાગમ ખીન દુર્લભગમ જાત પુષ્કરણા
આહાણુ ગોત્ર શાહિય યજુર્વેદાન્તરગન માધ્યદિની શાખા વામનવ્ય
શહેર અમદાવાદ સ્વામીની મેવામા આણુદરાવ ગાયકવાડ મેના ખાસમેવ
નમગેર બહાદુર દડવ ત વિનતી જન તમેએ લક્ષ્મીમા આવીને વિનતી
ડરી કે લુ નિગમિત કુટુંબવત્સળ કાઈ કપછપિકા નથી એના
કિપ્તી મનમા લાગીને આહાણુ મોટા સત્પાત્ર એમના નિર્વાહ ચલાવ-
વાયી ગળ્યનુ ગ્રેય જાણીને સરકાર રૂપાવત થઈને પ્રાત કાઠિઆવા-
ડની મુલકગીરી કિપ સાય મજકુચી નવુ વર્ષામન દર સાલ રૂપીઆ
૫૦ અ કે પચાસ ડગીને આગુ છે તેવી સદગુ વર્મિનનો કપભોગ
સાલ દર સાલ તમે તમારા પુત્ર પૌત્રાદિ વ શપરપગ લઈને સ્નાનસ
ધ્યાદિ શુદ્ધ ધર્માચરણ કહીને રાખ્યનુ ગ્રેય ધ્વજના ગહેવુ સદગુ પ્રમાણે
વર્ષાસન સાલ દર સાલ સરકારથી હમેશા મળતું રહેશે

સવત ૧૮૬૪ જાણીને ચાદ ૧ માહે મોહોગમ

શ્રી માહા લોમાકાત ચરણી તત્પર
ગોવિંદરાવ સુત આણદરાવ ગાયકવાડ
સેના જ્ઞાસ ચેલ સમશેર બહાદુર
(શિક્ષો)

મોતબે સુદ

માહાલે શાકાંત

કેદલીક વ શાવળીઓ

(૯)

રાજેશ્રી કુમાવીસદાર વ વેપક વર્તમાન ભાવિ પ્રગણે વીગમગામ ગોસાનીઆસ અખડિત લક્ષ્મી અલકૃત ગાન્યમાન શ્રી આપાણ ગણેશ સુમેદાગ આરીર્વાદ ન નમગાર મુમાયતેન વદેમૂર્તિ મહાનમ ખીન જોડાગમ જોશી શાખા માધ્યમિની વાનત્ય શહેર અમદાવાદ પુકગણા આદ્યજ સતપાત્ર અને મોટા વિદ્વાન છે એમ સમજીને સગાર તન્દ્રવી ગાડી બળદ સાથે સગાર તરકવી આપેલ છે તેનો ખન્ય ચલાવવા જોઈએ એટલા માટે નના વર્ષામન પ્રમાણે મજદુરવી ગીઆ ૯૦) વગપગરાનો ડરા કરીને આપીએ છીએ એટલે માત્ર ૨૦ સાવ વદમૂર્તિને નદરહુ ડગ કર્યા મુજબ મોકલતા રહેવું ૨૦ નાવ નના લેખનો આક્ષેપ ન કરતા આ દાખાવેજની નવલ દેઈને અસવ દતા વેજ ભોગવડીઆ જોશી મજદુરને પાછો આપવે

જાણીએ આ ૨૬ માંહે જમાગીલાવલ

શ્રી શિવચરણીત આપાજી ગણેશ નિરતર
(શિકો)

મોતલે સુદ

(૧૦)

ગજેશ્રી વર્તમાન ભાવિ કુમાવીસદાર ગોસાવીઆસ અખડિત લક્ષ્મી અલકૃત ગજેશ્રી આનદરાવ ગાયકવાડ સેના ખાસખેલ સમજો બહાદુર હડવત વ રામરામ વેદશાસ્ત્રસ પત્ર ગજેશ્રી છોટા ખીન વજેરામ જ્યોતિષી વૈદ્ય ગૌત્ર સનકસ શખા કૌશમી વાસ્તવ્ય પાટણ આદ્યજ સતપાત્ર બહુ મોટા વિદ્વાન જાણીને ચોગ્યક્ષેમાર્થ કરીને પાટણ ગાય મડી (ધાનની મડી) ના ઉત્પનમાથી વર્ષાસન દરમાસે રૂપીઆ ૩) કરીને આપ્યા છે એટલે દરમાસે અને દરમાસે આપતા રહેવું

પુસ્કરણ: પ્રાચીનતા અને ઔરવ

નવીન દાખલાનો આશ્રેષ્ઠ ડરવો નહિ આ દસ્તાવેજ ભટકેને ભોગવતા
માર પાછો આપવો જાણીતે આ ૩ માહે મોહોન

શ્રી રાજારામ છત્રપતિ અશ્વિલ પ્રૌઢ
પ્રતાપ પુરધર દમાજી ગાયકવાડ સેના
શાસત્વેલ સમશેર વઘાદુર
(શિક્ષી)

મોતબે સુદ

(૧૧)

ગજેશ્રી વર્તમાન ભાષિ કુમારીસદાગ પ્રગણે પાટણ ગોમાનીઆસ
અપ્પડિત લદમી અલકન ગજેશ્રી કૃત્તેસિદરાય ગાયકવાડ મેના
આમણેન સમશેર વઘાદુર

ગાહર મદી કિપ કુપાગમ જોરી મજકુર એમને દરેક ૨
આના પ્રમાણે સરકારથી મળતુ આવે છે તે પ્રમાણે જોરીને સગકાર
૧ કુકમ મુજબ દરેકજ આપના રહેવુ વમદાર્યન હકકત ન ડરવી
માલ દસ્તાવ ના લેખનુ આશ્રેષ્ઠ ન કરતા આ દસ્તાવેજની નકલ
લખી લેવી, આ દસ્તાવેજ જોરી મજકુરને ભોગવતા માર રહેવા દેવુ
જાણીતે આ ૨૨ માહે રમજન

શ્રી રાજારામ છત્રપતિ અશ્વિલ પ્રૌઢ
પ્રતાપ પુરધર દમાજી ગાયકવાડ સેના
શાસત્વેલ સમશેર વઘાદુર
(શિક્ષી)

મોતબે સુદ

કેટલીક વ શાવળીઓ

(૧૨)

રાજેશ્રી કેશવરાવ દેશમુખ ઝામદાઝ પ્રમુખે પાટણુ જોનાનીઆન અખડિત લક્ષ્મી અલકૃત રાજમાન શ્રી સયાજીગવ ગાયકવાડ મેના ખામ ખેવ સમગેર બહાદુર રામ રામ, સુમાયનેન વેદમૂર્તિ કૃપારામ જોશી મજકુરક એમને શાહ મંડી ઉપર પડેલેથી ચાલતુ આવે છે તે મુજબ ખુદાવત બોળવડીઆને મેળના ૨ આના પ્રમાણે તોટી મજકુરને આપતુ મર્મકાર્યને દરકત ન ઝગી અને ફરી તેમની કમિયાદ ન આવે તેમ કરવુ તાકી મળીજે આ ૧૦ માકે જગખર્ગી

શ્રી રાજારામ નૃપતિ ચરણીત સયાજી-
રાવ ગાયકવાડ સેના લાસલેલ સમશેર
બહાદુર.

મોંતલે સુદ

(શિકો)

(૧૩)

સને ૧૧૫૩

૧૪

નબર ૧૮૮૮

રાજેશ્રી કમાનીસદાર તા લેખક વર્તમાન ભાવિ શહેર અમદાવાદ જોસાનીઆમ અખડિત લક્ષ્મી અલકૃત રાજમાન સનકીત દામાજી ગાયકવાડ સમગેર બહાદુર સુમા સલામ સમયાતેન ૫ અંગે વેદમૂર્તિ રાજેશ્રી મહારામ જોશી એમને આનીને હજુ વિનતી કરી જે સદા મનથી કોદા ૩ ૦૧ તા શહેર ૩ ૦૧ એકુન રૂપીઆ એક દરરોજ પામના આવ્યા છે તે ઉપરથી એમને આગળ શાલ દરસાલ આપવાનુ આજ્ઞાપત આદર છે, કે નીચે સીમત રાજેશ્રી પથ પ્રધાન એમની તરફથી પામે છે તે નીચે આપણી તરફથી અપાવેલુ છે બર તપસીલ રૂપીઆ કોદા દરરોજ રૂપીઆ ૦૧ તા શહેર દરરોજ ૩ ૦૧ એકુન

પ્રચરણા ક્રાંતિની આચીનતા અને ઔરંગ

દરરોજ રૂપિઓ ૦૧૧ અડધો આપતા જવું અસલથી નીચે ચાલતું આવ્યું છે, તે મનમા લાવના ખરૂં છે તે ઉપરથી તમારી તરફ આપવું હશે તો સદરહુ મુજબ વેફરૂનિને દરરોજ આપતા જવું આ પત્રની નકલ કરીને આ પત્ર મજકુરને લોગવટા રાસ્તે પાછું આપવું ને આવતે વરસ નવા પત્રનો અટકાવ ન રાખવો રસાના ચક્ર ૨૦ માહે જમાદીલ આખર

મોતબે સુદ

Bombay Castle,

24th September 1842

The right Honourable the Governor in council of the Presidency of Bombay, on behalf of the Honorable East India Company, hereby acknowledges himself to be indebted to Josey Jaita Doolabhram manager for the time being for performing the Pooja or worship of Bechrajee Mahta, at Ahmedabad, Nerriad, Purgunnale kaira, in the sum of Company's Rupees Four hundred and nine, Annas eleven, and pies ten, being the amount fixed in compensation for all claims of the said Josey Jaita Doolabhram, manager for the time being for performing the pooja, or worship of Bechrajee Mahta at Ahmedabad connected with the Transit duty abolished by act I

કેસીક વ સુવર્ણીકો

of 1838 and promises to pay to the said Jo sey Jaita Doolbham, Manager for the time being for performing the Pooja, or worship of Beckr ajee Mahta at Ahmedabad or his successor in office of his or then order, the interest accruing on the said sum of company's Rupees (409 11, 10,) Four hundred and nine, annas eleven, and pies ten at the rate of ten per cent. per annum, by annual payments commencing from the First of May Eighteen hundred and forty one, and ceasing with the payment of the said principal sum of Company's Rupees Four hundred and nine, annas eleven, and pies ten,

together with the interest which may be then due thereon This acknowledgement is redeemable, at the pleasure of the Right Honourable the Governor in Council of the Presidency of Bombay by payment of the principal amount and the interest that may be due thereon, as above

Accountant General's Office,

Registered as No 76 of 1842/48

Signed/. R T Welb (True copy)

Deputy accountant Sd/E E E

General in charge

પ્રકરણ પ્રતિની આચીનતા અને ગૌરવ

By Order of the Right Honourable the Governor in council Sd/ L R. Reid

Secretary to Government

N B This attested copy was prepared in December 1858 vide accountant General's letter no 1943 dated the 16th December 1858

Sd/ R Commissioner of customs

Sd/ seen 27th February 1864 P D

શ્રી હૈરવસ્તવન

શ્રી હૈરવસ્તવન.

(કાળા-ગોરાના છંદ)

ધનૈ માળ્યા મ્મગ, હાક હાક હુક હાક,
 વીર હાડ હૈરવે, ઝેગક ઝાક બિખરે,
 ભભક ગમીયો કમ ગૈ ન્મગે વિહગે તુરગે વિહરગે,
 ત્રિભગે હોલે હમરે હદમ્પ યૈ યૈ યૈ યૈ થા
 થાગડ ગડદા તાગડ ગડદા તાગડ ગડદા તૈ તૈ
 કડ કડ કડ કડ કડ નાકિ ત્રિય તાય ત્રિયા
 ગડ ગડ થગડ બાગડ ગડદ ગડદ
 ખેયે બડ ગડ હૈરવે ભયાલ
 હૈરીયા ભભરે ભાલ હાલ બે લ કાલ હાલ
 બાખરે બિલાડ બડ ગડ કિલ્લે કિલ્લ
 તાળમેક સાલનાય તાલમે ત્રડકકે તુર
 તુર કોટવાલો કારી, કડ કડ કાવડે કુલક
 અખાડ સુને કિરકુ ધડ ધડડ
 દતધાર હડડડ હડાકાગ હુના વીર
 હાસ હાસ પ્રમ પ્રમ સમધાગ ધમ ધમ
 સરધાર કમ કમ તીન લોક
 નમે કાલો નન હુવા હાડ હુક હુક
 ધુક ધુક બકધાગ બક બક વક વક વક હુક
 વીર વડવડે ધડધડે ચડચડે
 હુવા વીર લડચડે લીયા છાગ ગડગડે
 ગબીર થાગડ ગડદા થાગડ ગડદા
 ગડ ગડ ગડ દાર દુન્ને નગડ ગડદા
 નગડ ગડદા નમે નાદ કાગડ ગડદા

પુષ્કરણી સ્માતિની પ્રાચીનતા અને ગૌરવ

કાગડ ગડના કોમકધ કીકારે કડક
 દો દો દો દો દો દડ ગડ બડ ગડ
 હલે વીર ધડ ગખ ડગ ડધી ગડ ખેચે
 ખેતસો ખલક ચુચુચુચુચુ
 ધિકાયખા ચખા બલવલા
 કરે ઉભો બવલલા
 કુલા વીર બાણજી બચક
 કવકલે આડ કુલા
 સવસરે ગેષનાગ
 ખલલલલલલલલ
 પાયે સજલા ખવક ધખી કત દોલકાન
 ધપમ પધખીયાણુ ધપમપ ચગદો
 ગયણુ ડકે ઝણુણુણુણુ
 તતજો ઠણુણુણુણુ
 વજો દો ધણુણુણુણુ
 પાયે ધુધન ધમઃ નમે ત્રેણુ જોણુ
 ફલગ ફલગ ફલગ ફલગ મગા- ફાન
 મેધ જમુ વિલગ ડરર
 કરે કાળા ખરરર
 ઉડે ખેલ થગરર
 ધગરર થગ થૈ થંગ થગ થગ
 આખર પારેવા અચે ગીરવરા તરા
 ગાજે સપતાપા તપસ સપતા સરેવડત
 નીન નમુ ગોરા બણો ધણુ રૂપ વીર
 દેવા તણુ માધો કહે વાહ વાહ વાહ વાહ
 વીર ધણે માફલા મૃદગ ઇતિ સપૂર્ણ.

શ્રી ભૈરવસ્તવન ૨

શ્રી ભૈરવસ્તવન. ૨

શ્રીગણેશાયનમ ।

મીવાડી વમીયો મો જાણે
અન પરણી પગણી વસ આણે
જોગ વહી પણી બોગવી જાણે
મોહનવેલ તણા રમ માણે
દેરા સવા લખ વાગે દોરા
તોરી ભક્તિ જવાનગ તોરા
મનવાગ્નિ ફળ આપો મોરા
ગોરા મહિર કુરો નિત ગોગ
કરે મહેર નિત ગોરા-કાલા
આલડ મેરા ભૈરવ આલા
ગોરખરૂપ નમુ ગુર જાલા
વહેલો આવે હો મડોવગ વાવા
તું હી કતથુગ તું હી ત્રેતા
દાપન્માહી તૂ હી ફલત્રેતા
ડલજૂગ માહા ગજરા દેતા
આવન વીર નમો વગ દેતા

છ દ.

તું વહેલો આવ્ય હો આવન વીર
પ્રાણેણો જોગેદ્ર પીગ
નેવ જેન કેન મધ
ડક તાગ ભાજે કધ

પુષ્કરણ સ્મૃતિની આચીનતા અને ગૌરવ

તલનટ ચઢે તેલ
માકલા નિવેલ વેન
પૂજા હોવે પત્રફલ
શોભિતો વણો ભધૂર
મધ્યાગ્ન ફૂલમાલ
જલગી ઝાઝઝમાલ
નમે થાન આપ રૂપ
ધાર તેલ દીપ ધૂપ
ગોભાગો નિત સુગણ
ફેહેરે જીરે દિવાન
માલા મન નિર્ધિ માન
પાલ ભરી આવે થાન
ગોરીયો તરંગ ગંગ
દીપતો અનેક ગંગ
પાજ ગજ પાતશાહ
ખીમીયા સદા વિનોદ
મ ડોવરો મચ્છરાલ
પીઠ ચડે ખેત્રપાલ
પ્રેતબ્રત નમે પીંગ
વાનરા હુરજ વીર
સોનાતણી વાગે સાદ
નવે નાથ સૂણે નાદ
કર્કશી જીગાદ આદ
સેવાદી લીધે સવાદ

પલ્લણા વીર પાન
 ન ગયો વિદેગ નાગી
 ખોડી જુદા છાંડ ખતી
 પાલણે સદા પોઢતી
 થાગી માન થાન થાન
 છ છ હમે જનન જનન
 આખરી આના ઉખામ્ય
 ઢાલી કેરો કોટવાન
 ઢાશી વગમી ઢન
 નિનાણુ નદી નાનન
 ગોરીશો ગયો પ્રયાગ
 શીએ ભોગ આપવાગ
 તીરથે તીરથ તીર
 ખેલતો ખેનલ નીગ
 ખેતો રમે કુરુ ક્ષેત્ર
 નારીઓ ધુલાવે નેત્ર
 સેતબ્ધ રામેશ્વર
 માનીજી બીજા મહોર
 પરિગમ ગગાપાર
 હોરતો ત્રિયા હમગ
 પચે નહિ બેલે પૂર
 સાજો તેથ મત્રશૂર
 તદ વેદ થાનનૂર
 ગ્રીલતો યજ્ઞો જનૂર
 કામરૂપ બાલ કાલ
 રમે ભૂમિ કામે રાજ

પુષ્કરણા જ્ઞાતિની આચીનતા અને ગૌરવ

હાથો હલ હિ ગુરાજ
ગહે જેથ વડોરાજ
હારજારૈ વસે દેશ
મેરઠ વધારી શે
ગુજનત મારનાડ
મેવાડ વખાણુ માવ
નવે ખડે નહી નાવ
તીરયે મે ત્રિઝાલ
આગી ત્યુ પ્રતગી આગી
જાગ વીગ જાગી જાગી
ચચળ તારી નચારી
આવ તીગ ચાવ આવ
હીલ હાથ પગ ડોની
બોવ વીગ બોવ બોવ
પાગક વરી પછારી
લે સવાદ ડોની ડોની

इतिश्री

इतिश्री

- १ इतिश्री पवन विजय ग्रंथे ईश्वर पार्वति सवाढे स्वरोदय सार समाप्त इदं पुस्तक विशाजी नारण अगामेन्युपनामकेन शहेर अमदावाद मध्ये संपादितं शके १६२३ प्रवर्तमान्ये भाद्रपद कृश् १३ इदं वासरे संपादितमीदं ॥
- २ इति चतुर्वेद महावाक्य समाप्त ॥ सवत् १७८३ शके १६४८ आषाढ सुदि २ सोमे लीखीत ज्यो सुदर सुत सहदेव तेन ब्रह्मचारी सदानंद नाम पुष्करणा ज्ञाती बुरानपुर स्थानात् मबारखपुरे तापीतटे लिखितं जथा प्रत मम दोषो न दीयते शुभ भवतु ॥
- ३ इतिश्री कोष्ठो परी मास तिथी वारज्ञान ॥ श्री भवानीजय ॥ सवत् १६६७ वर्षे शके १५३२ प्रवर्तमाने फाल्गुण सुदि ४ बुधे अमदावाद वास्तन्य पुष्करणा ज्ञातिय ज्योशी खीमा-सुत धनजी केन लिखित आत्मपठनार्थं ॥
- ४ इतिश्री गर्गऋषि प्रणीत पाषाकेवली समाप्त ॥ सवत् १५९७ वर्षे माघ शुदि १४ भौमे अद्येश्वरी गंधार वास्तव्य श्री पुष्करणा ज्ञाति दवे श्री लक्ष्मणसुत श्रीहरनाथ पठनार्थं ॥ लीक्षापीतं ॥
- ५ ॥ इतिश्री राहुफल समाप्त ॥ सवत् १७७३ शके १६७८ माघ शुदि ९ रविवासरे श्री पाटण मध्ये लीखीत पुष्करणा

पुष्करणी ज्ञातिनी भाषीनता अने गौरव

ज्ञातीय ज्योशी ईच्छाराम वेढागराय आत्मपठनार्थ ॥ लेखक
पाठकयोर्गुण भवतु ॥

- ६ ॥ इति वर्षफलम् समाप्त ॥ सवत् १६५७ वर्षे भाद्रपद मासे
क्रश्मपक्षे ७ गुरू दीने येष्टा नक्षत्रे अभेह श्री राजनगर अमदावाद
वास्तव्य पुष्करान्वये ज्योत्सीश्री रामजी सुन सुरजी पठनार्थ ॥
- ७ ॥ सवत् १७०४ प्रवर्तमान्ये मासानाम् मासे माघ मासे क्रश्म
पक्षे प्रतिपदा श्रीचक्रपुर ग्रामे पुष्करणा ज्ञातीय ज्योशि महा-
देव तन्य सुत विश्राम केन जातिमुषण ग्रथ लिखित ॥
- ८ ॥ इतिश्री भविष्योत्तर पुराणे ऋषियचमी वृत्तोद्याय विधि सप्तुर्ण
शुभ भवतु ॥ सवत् १६५६ वर्षे भाद्रवा सुदि १ प्रतिपदा
शनौ लीखीतमिदम् पुष्करणा ज्ञातिय धनपुर वास्तव्य ज्योशि
भीमात्मज डाडण केन लीखीत ॥ गागजी लीलाधरशींगजी
पठनार्थ तथा परोपकारार्थ लीखीत ॥
- ९ ॥ इतिश्री ग्रहलाघवाख्य सिद्धात रहस्य समाप्त ॥ सवत् १६८५
शाके १५५० प्रवर्त्त मान्ये चैत्रवदि ७ सह अष्टमी बुधे लि-
खीत किनग्राम वास्तव्य ज्योशी पुष्करणा ज्ञातीय परसराम-
सुत विनायकेन मिदम् पुस्तक लिखीत ॥
- १० ॥ इतिश्री सिद्धातरहस्योदाहरण समाप्त ॥ सवत् १८५६
वर्षे शाके १७२१ प्रवर्त्त मार्ग शीर्षे सुदि ११ तिथौ रविवासरे

धतिश्री

अणहिलपुर पट्टने द्वीज पुष्करणा ज्ञाति ज्योशी प्रागजी सुत हरी
रामेण लीखीत ॥ शुभम् ॥

११ ॥ इतिश्री त्रिंशत श्लोकी यमशौच प्रकरण समाप्त ॥ स्वन्तिश्री
१६९६ वर्षे शाके १५६१ आश्विनमासे वद पक्षे षष्ठो ६ भौमे
अद्येहश्री वटपत्र पुष्करणा ज्ञातीय ज्योतिश्री ५ कल्याण—
शुभमीद ॥

१२ ॥ इतिश्री व्यास हरीदेव विरचिताया ग्रहवरूपलताया भौमा-
दिना गतेष्य साधन समाप्त ॥ अद्यहश्री गुर्जर प्रदेशे अमदावाद
नगरे श्री सवत् १८३० शाके १६९५ भाद्रपद वदि अष्टमी
गुरौ टीने ज्योतिर्विद जीवनराम सुत शंभुराम आत्मपठनार्थ ॥

१३ ॥ इतिश्री गर्गाचार्यकृत कर्णकुतुहल समाप्त ॥ सवत् १६७२
वर्षे शाके १५३७ राक्षस नाम सवत्सरे आश्विन मासे वदपक्षे
प्रतिपदा बुधवासरे तत् लीखीत पुष्करणा ज्ञातिय यजुर्वेद
शाखाया विशाकौशिक गोत्राय ज्योत्सीश्री ज्योशी गणेश तस्य
सुत ज्योतिश्री ज्योशि परसराम सुत गदाधरेण लीखीत ॥

१४ ॥ इतिश्री वर्ष निर्णय ॥ सवत् १७१५ वर्षे शाके १५८०
प्रवर्ते मार्गशिर्ष शुदि ४ गुरौ अद्येह राजनगर वास्तव्य श्री
पुष्करणा ज्ञातीय ज्योतिश्री ५ सुरजीसुत ज्योशीश्री ५ नरसीह
सुत भगत स्वहस्ते लीखीत आत्मपठनार्थ ॥

पुष्केश्वर ज्ञातिनी भावीनता अने भौश्व

१५ ॥ इतिश्री लीलावती समाप्त ॥ स्वस्ति श्रीमनृपविक्रमार्क सम
यातीत् सवत १७४७ वर्षतदनतर्गत शालीवाहन शाके
१६१२ प्रवर्ते अद्येह नटम्बार वास्तव्यं पुष्करणा ज्ञातिज्योति
र्विद पड्या गणेशात्मज ज्योतिर्विद पड्याश्री ९ पीताम्बर
दासात्मज कानजी केनलीखीतमीद पुस्तकै श्रावण शुद्ध २
खौलीखीतग ॥

१६ ॥ इति ताजीकसार समाप्त ॥
पाटण मधे वास्तव्य ब्राह्मण पुष्करणा ज्ञातिज्योशी कचरा
सुत ज्योशी राजारामात्मज ज्योशी मनसुखराम इद पुस्तक ॥
१७ ॥ इतिवर्षफल समाप्त ॥ सवत १७२१ वर्षे शाके १९८६
प्रवर्तमान्ये अश्विनमासे शुक्लपक्षे १९ पूर्णिमासी तिथौ शनि-
वासरे अद्येह श्रीराजनगर अमदावाद वास्तव्य पुष्करान्वये
ज्योतिषश्री जयदेवतम् पुत्र हरिकृष्ण आत्मपठनार्थं लिखित ॥

ପ୍ରମୁଖସ୍ଥାନ: ଆଦିତ୍ୟପ୍ରମୁଖାସନ, ଦାସପଣ୍ଡିତ-ଅମରାବାଟ
ପ୍ରମୁଖ: ପ୍ରାୟଶ୍ଚୟନ ବିଧିନାମ ପାଠକ

